

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Historický ústav

**Ševcovský cech v Třebechovicích pod Orebem
zvláště v období 18. století**

Bakalářská práce

Autorka: Veronika Hansíková
Studijní program: B7105 – Historické vědy
Studijní obor: Prezentace a ochrana kulturního dědictví
Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Vojtíšková, Ph. D.

Hradec Králové, 2024

Zadání bakalářské práce

Autor: Veronika Hansíková

Studium: F21BP0161

Studijní program: B7105 Historické vědy

Studijní obor: Prezentace a ochrana kulturního dědictví

Název bakalářské práce: Ševcovský cech v Třebechovicích pod Orebem zvláště v období 18. století

Název bakalářské práce AJ: The shoemaker's guild in Třebechovice pod Orebem with regard to the 18th century

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cechovní problematika je již tradičně oblíbeným badatelským tématem. V případě poddanského města Třebechovic pod Orebem však překvapivě systematický výzkum doposud proveden nebyl. Předkládaná bakalářská práce se zaměří na historii třebechovických cechů, přičemž hlavní pozornost bude věnována cechu ševců v závěrečné fázi raného novověku. Nahlédneme do organizace cechu a budeme sledovat jeho vliv na městský život. Podle možností budou výsledky výzkumu komparovány se situací v poddanských městech Jilemnici a Holicích, kde byl systematictější výzkum již realizován. S ohledem na studijní obor bude součástí bakalářské práce i pojednání o možnostech prezentace výsledků výzkumu veřejnosti, např. v podobě muzejní výstavy.

Čestmír BRANDEJS ? Silvie HLAVÁČKOVÁ, Silvie, Sborník k 650. výročí první písemné zmínky o Třebechovicích pod Orebem, Třebechovice pod Orebem 2008. Cecilie HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, Umění a život zapomenutých řemesel, Praha 1955. Miroslava HOFMANOVÁ a kol., Třebechovice pod Orebem, Třebechovice pod Orebem 2004. Miroslav JANOTKA ? Karel LINHART, Řemesla našich předků, Praha 1987. Miroslav JANOTKA ? Karel LINHART, Zapomenutá řemesla, Praha 1984. František MELICHAR, Dějiny cechovníctví v Čechách, Praha ? Unhošť 1902. Prameny: SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, fond Archiv města Třebechovice, Cech /novo/ševcovský, Registra cechu novoševcovského 1679?1752, inv. č. 9. SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, fond Archiv města Třebechovice, Cech /novo/ševcovský, Registra cechovní 1752?1826, inv. č. 10. SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, fond Archiv města Třebechovice, Cech /novo/ševcovský, Makulář na příjem a vydání 1746?1754, inv. č. 36. SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, fond Archiv města Třebechovice, Cech /novo/ševcovský, Rejstřík na příjem a vydání peněz 1754? 1763, inv. č. 37. SOA Hradec Králové, SOKA Hradec Králové, fond Archiv města Třebechovice, Cech /novo/ševcovský, Nový rejstřík na příjem a vydání peněz 1764?1771, inv. č. 38.

Zadávající pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D.

Oponent: PhDr. Ondřej Tikovský, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 7.12.2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 17. 5. 2024

.....

Veronika Hansíková

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala primárně mé vedoucí bakalářské práce paní docentce Janě Vojtíškové za cenné rady a směřování bakalářské práce. Velmi si vážím jejího odborného vedení a času, který mi věnovala. Dále bych chtěla poděkovat pracovníkům Státního okresního archivu v Hradci Králové za spolehlivou spolupráci a poskytnutí archivního materiálu. Za cenné materiály k mé bakalářské práci bych ráda poděkovala i vedoucí Třebechovického muzea betlémů paní Jahnové a pamětníkovi panu Lochmanovi. Velké poděkování patří mé rodině a blízkým za podporu během celého studia.

Anotace

HANSÍKOVÁ, Veronika, *Ševcovský cech v Třebechovicích pod Orebem zvláště v období 18. století*, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2024, s. 95, Bakalářská práce.

Cechovní problematika je již tradičně oblíbeným badatelským tématem. V případě poddanského města Třebechovic pod Orebem však překvapivě systematický výzkum doposud proveden nebyl. Předkládaná bakalářská práce se zaměřuje na historii třebechovických cechů, přičemž hlavní pozornost je věnována cechu ševců v závěrečné fázi raného novověku. Nahlíží do organizace cechu a sleduje jeho vliv na městský život. Podle možností jsou výsledky výzkumu komparovány se situací v poddanských městech Jilemnici a Holicích, kde byl systematictější výzkum již realizován. S ohledem na studijní obor je součástí bakalářské práce i pojednání o možnostech prezentace výsledků výzkumu veřejnosti a napsání článku do městského časopisu.

Klíčová slova: poddanské město; Třebechovice pod Orebem; řemesla; cechy; ševci

Annotation

HANSÍKOVÁ, Veronika, *The shoemaker's guild in Třebechovice pod Orebem with regard to the 18th century*, Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, Hradec Králové 2024, p. 95, Bachelor thesis.

Guild issues have traditionally been a popular research topic. In the case of the vassal town of Třebechovice pod Oreb, however, surprisingly no systematic research has yet been carried out. The presented bachelor's thesis will focus on the history of Třebechovice guilds, while the main attention will be paid to the cobblers' guild in the final phase of the early modern period. We will look into the organization of the guild and observe its influence on city life. If possible, the results of the research will be compared with the situation in the vassal towns of Jilemnice and Holice, where more systematic research has already been carried out. With regard to the field of study, the bachelor's thesis will also include a discussion of the possibilities of presenting research results to the public, e.g. in the form of a museum exhibition.

Keywords: serf city; Třebechovice pod Orebem; crafts; guilds; shoemakers

Obsah

Seznam použitých zkratk	8
Úvod	9
1. Dějiny města Třebechovic pod Orebem se zvláštním zaměřením na dobu 18. století	12
2. Historie řemeslné výroby a českého cechovníctví zvláště v 18. století	20
2.1 Společenská reprezentace cechů	29
3. Cechy v Třebechovicích pod Orebem	30
4. Třebechovický ševcovský cech	34
4.1 Organizace a fungování třebechovického ševcovského cechu zejména v 18. století	35
4.2 Reprezentační symbolika třebechovického ševcovského cechu	50
4.3 Obuv a její ruční výroba do 19. století	51
4.4 Přehled jmen a počtů třebechovických ševců	54
5. Komparace výzkumu s holickým a jilemnickým ševcovským cechem	57
6. Prezentace výzkumu veřejnosti	61
Závěr	63
Seznam pramenů a literatury	65
Jmenný rejstřík	72
Místní rejstřík	77
Seznam příloh	79
Přílohy	80
Textové přílohy	80
Obrazové přílohy	88

Seznam použitých zkratek

AM – archiv města

ČČH – Český časopis historický

f. – fond

FF – Filozofická fakulta

HK – Hradec Králové

inv. č. – inventární číslo

kart. – karton

kn. – kniha

KPVHA – Katedra pomocných věd historických a archivnictví

kr. – krejcar

sign – signatura

SOA HK – Státní oblastní archiv v Hradci Králové

SOkA HK – Státní okresní archiv v Hradci Králové

TMB – Třebechovické muzeum betlémů

Úvod

Tato bakalářská práce se zaměřuje na historii ševců v nevelkém městě Třebechovicích pod Orebem, a to zejména v 18. století. Život a fungování ševcovského cechu v tomto poddanském městě nebyly dosud podrobněji zkoumány, ačkoliv cechovní problematika patří mezi oblíbená témata historického bádání. Časové zaměření především na 18. století vychází z dostupnosti písemných pramenů, kterých se z této doby dochovalo nejvíce. Zároveň 18. století představuje dobu, kdy cechy stále hrály důležitou ekonomickou i společenskou roli, a to jak v Třebechovicích, tak i v dalších českých městech. K výběru tématu přispěla i skutečnost, že jsou Třebechovice známé díky bohaté historii koželužství a dnešním sídlem firmy Elegy, která zde od roku 1992 vyrábí české kabelky a doplňky. Protože však o koželužství již pojednala Petra Jahnová ve své bakalářské práci *Koželuzi a koželužství v Třebechovicích pod Orebem a jejich přínos k rozvoji města*,¹ rozhodla jsem se právě pro příbuzné řemeslo ševcovské. Výběru tématu napomohla i okolnost, že se dodnes ve městě pořádá mnoho akcí spojených s řemeslnickou výrobou. Zvláště pak Kateřinský jarmark, Betlémské trhy nebo různé řemeslnické akce v Podorlickém skanzenu. Zároveň vnímám řemesla jako důležitou součást kultury a cenný odkaz minulosti.

Práce si stanovuje za cíl poskytnout v mezích možností dochovaných pramenů podobu fungování ševcovského cechu v Třebechovicích pod Orebem zvláště v závěrečné fázi raného novověku. Stranou pozornosti nezůstane ani otázka postavení ševců v rámci ostatních cechů a jejich vlivu na městský život. V neposlední řadě bude zmíněn příklad ševcovské rodiny působící po několik generací v Třebechovicích pod Orebem.

Vedle dochovaných pramenů, zejména cechovních artikulí ševců,² výučních listů³ nebo cechovních register,⁴ bude práce čerpat z několika významných studií. Přínosný výzkum přináší především práce Zikmunda Wintera, který v několika svých

¹ Petra JAHNOVÁ, *Koželuzi a koželužství v Třebechovicích pod Orebem a jejich přínos k rozvoji města*, bakalářská práce na KPVHA FF UHK, Hradec Králové 2022.

² SOA HK, SOKA HK, AM Třebechovice, fond Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Přepis artikulí ševcovského cechu v Dobrušce pro ševcovský cech v Třebechovicích*, inv. č. 4.

³ Tamtéž, *Spisový materiál*, sign. d).

⁴ Tamtéž, *Registra cechovní*, inv. č. 9, 10, kart. č. 1.

dílech mapuje dějiny řemesel, obchodu a živností od 14. do 16. století.⁵ Důležité poznatky lze čerpat i z knihy Josefa Janáčka *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*,⁶ kde je popisován vývoj řemesel, jejich organizace a struktura nebo technologické postupy. Cecilie Hálová-Jahodová přispěla knihou *Umění a život zapomenutých řemesel*,⁷ směřující hlavní pozornost historii a dnešnímu stavu řemesel, která již zanikla. Cechovníctvím se zabýval také František Fiedler,⁸ který se věnuje cechovním organizacím od jejich vzniku až po jejich zrušení. Ševcovským řemeslem se pak zabývá řada autorů rozebírajících jednotlivá řemesla po jejich výrobní stránce, např. Josef Petrůň a kolektiv v příslušné části *Dějiny hmotné kultury*,⁹ dále Eva Příhodová¹⁰ nebo Miroslav Janotka a Karel Linhart.¹¹ K dějinám Třebechovic je velmi přínosná obsáhlá publikace *Třebechovice pod Orebem* od Miroslavy Hoffmanové.¹² Zvláště cenným zdrojem informací jsou dochované sborníčky Staré Třebechovice od rodáka a historika Viléma Koleča,¹³ přinášející informace, jak k dějinám, tak i k řemeslům v Třebechovicích.

Bakalářská práce se skládá ze šesti kapitol. Úvodní kapitola uvádí do historie Třebechovic pod Orebem a vykreslí historické pozadí zvláště 18. století, klíčového období pro výzkum zdejších ševců. Druhá kapitola představuje cechovní organizace v obecné rovině. Prozkoumá jejich zrod, rozkvět i zánik, a poskytne tak nezbytný kontext pro pochopení ševcovského cechu v Třebechovicích. Její podkapitola se věnuje společenské reprezentaci cechů a představení tak cechovních slavností a rituálů. Třetí kapitola se zaměřuje na představení cechů, které působily v Třebechovicích od 16. století až do zániku cechovní organizace a společně se ševci tvořily součást městského života. Čtvrtá, stěžejní kapitola se již zaměřuje na

⁵ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*, Praha 1909.

⁶ Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963.

⁷ Cecilie HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, *Umění a život zapomenutých řemesel*, Praha 1955.

⁸ František FIEDLER, *Česká politika, díl 4., Moderní stát a jeho úkoly – politika agrární, průmyslová, sociální*, Praha 1911.

⁹ Josef PETRŮŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury. Díl 2. Část 2. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995.

¹⁰ Eva PŘÍHODOVÁ a kol., *Textil, oděvnictví, obuvnictví*, Praha 2004.

¹¹ Miroslav JANOTKA – Karel LINHART, *Zapomenutá řemesla. Výprávění o lidech a věcech*, Praha 1984.

¹² Miroslava HOFMANOVÁ a kol., *Třebechovice pod Orebem*, Třebechovice pod Orebem 2004.

¹³ Vilém KOLEŠ, *Staré Třebechovice. Vlastivědný sborníček pro Třebechovice a okolí 1–35, 1929–1941*.

třebechovické ševce, kde popisuje vývoj ševcovského cechu. Kapitola je dále rozdělena do několika podkapitol. První podkapitola věnuje pozornost podrobnému popisu fungování cechu na základě archivních materiálů a jeho dochovaných artikulí. Druhá podkapitola se zabývá symbolikou třebechovických ševců a jejich dochovanými předměty. Třetí podkapitola pojednává o výrobním procesu v oboru ševcovského řemesla. Poslední, čtvrtá podkapitola uvádí počet a příklady jmen třebechovických ševců a představuje konkrétní třebechovickou ševcovskou rodinu. Pátá samostatná kapitola srovnává ševcovský cech v Třebechovicích s cechy v Jilemnici¹⁴ a Holicích¹⁵, kde jsou využity poznatky z již provedených výzkumů v těchto městech. Vzhledem ke studijnímu oboru zaměřujícímu se na prezentaci kulturního dědictví se šestá kapitola zabývá popularizací výsledků výzkumu široké veřejnosti, a to prostřednictvím zpracování článku pro městský časopis.

Text předkládané bakalářské práce doprovází textová a obrazová příloha, důležitou součástí je i připojený jmenný a místní rejstřík.

¹⁴ Tereza TAUCHMANOVÁ, *Jilemnický ševcovský cech v 1. polovině 19. století v kontextu dějin města*, bakalářská práce na KPVHA FF UHK, Hradec Králové 2021.

¹⁵ Hana VANČUROVÁ, *Holický novoševcovský cech ve světle dochovaných pramenů z let 1664–1868*, bakalářská práce na KPVHA FF UHK, Hradec Králové 2015.

1. Dějiny města Třebechovic pod Orebem se zvláštním zaměřením na dobu 18. století

Město Třebechovice pod Orebem leží v severovýchodním cípu Čech¹⁶ v průměrné nadmořské výšce okolo 240 m n. m. a 13 km východně od Hradce Králové. Třebechovicemi protéká říčka Dědina, která se nedaleko vlévá do řeky Orlice. Díky cestě obchodní se Třebechovice staly už ve středověku spojnicí mezi významným správním centrem Hradcem a nově osídlenými oblastmi v podhůří Orlických hor.¹⁷

Vhodné klimatické podmínky a dostatek pitné vody utvářely vhodné území pro osídlení již od pravěku.¹⁸ Toto tvrzení nám dokládají nálezy sídelních jam v písniku Na Obci. Jedná se pravděpodobně o pohřební popelnicové pole. V těchto žárových hrobech byly nalezeny četné nádoby a mnohé bronzové předměty, jako jsou jehlice, náušnice či spirálovité náramky.¹⁹ Rozsáhlé lužní lesy, tvořící původní vegetační pokryv, dodnes spolu s poli a stráněmi utváří ráz převážně rovinaté oblasti Třebechovicka. Nejvýznamnějšími lesními celky jsou lesy Bor, Cihelník a Vosýk. Půdy jsou převážně hlinité s písčitou spodinou, na nichž se velmi dařilo úrodě v 18. století, například žitu nebo pšenici.²⁰ Třebechovice byly v raném novověku bohaté i na rybníky. V roce 1598 urbář opočenského panství kolem Třebechovic zaznamenává 13 rybníků. K úpadku dochází za třicetileté války, kdy byly zničeny putujícími vojsky, v druhé polovině 18. století se začaly rybníky vysušet a přeměňovat na pole a louky.²¹

Podle třebechovické pověsti se na pravém břehu řeky Dědiny usadili lidé vedení mužem jménem Třeboch. Místo jejich osady známe pod názvem Staré město. Z nedostatku pramenů bohužel nevíme, kdo držel a spravoval Třebechovice do 14. století. Domníváme se, že Třebechovice byly založeny jako komorní městečko za vlády Václava II., kdy byly nepochybně součástí hradeckého vladařství. Za Jana

¹⁶ Silva HLUBÍNSKÝ, *Třebechovice pod Orebem. Město vlasteneckých buditelů*, Třebechovice pod Orebem 1947, s. 4.

¹⁷ Ludvík DOMEČKA – František Ladislav SÁL, *Královéhradecko. Místopis soudního okresu královéhradeckého*, Hradec Králové 1928, s. 296.

¹⁸ František MUSIL, *K nejstarším dějinám Třebechovic pod Orebem*, Sborník k 650. výročí první písemné zmínky o Třebechovicích pod Orebem, Třebechovice pod Orebem 2008, s. 13.

¹⁹ L. DOMEČKA – F. L. SÁL, *Královéhradecko*, s. 300.

²⁰ Tamtéž, s. 298.

²¹ M. HOFMANOVÁ a kol., *Třebechovice pod Orebem*, s. 109–110.

Lucemburského, předpokládáme, že bylo městečko i s okolím odprodáno rodu Hlaváčů z Dubé.²² Tuto domněnku nám potvrzuje první písemná zmínka o Třebechovicích, ve které se město zaznamenává takto: „*Léta Páně 1358 11. dubna prezentuje paní Markéta, vdova po Hynkovi řečeném Hlaváčovi z Dubé ke kostelu Alto Pons klerika Jana řečeného Radka z Trutnova.*“²³ Dalším dokladem o držení města Hlaváči z Dubé je městský znak, jenž dodnes nese erbovní znamení tohoto rodu – ostrev o čtyřech sucích.²⁴ Většina českých měst odvozovala svoje znaky od rodových znaků svých pánů.²⁵ Jinak tomu tedy nebylo ani v Třebechovicích, kde ostrev byla navíc doplněna o korunu a o tři modré dělové koule na obou stranách, pravděpodobně na počest třebechovických kanonýrů, jež se vyznamenali obranou proti tureckým hordám.²⁶

Od 14. století se tedy staly Třebechovice centrem panství rodu Hlaváčů z Dubé, a to až do roku 1450. Hynek Hlaváč I. se pravděpodobně zasloužil o vystavení tvrze, která vznikla z rozrůstajícího se prvního osídlení z levého břehu na pravý. Dodnes ponechala místu název Na Tvrzi. Hynek se zasloužil o založení městského sídliště s obdélníkovým tržištěm u významné komunikace procházející městem. Rozvržení města odráží jeho důležitou funkci tržního centra.²⁷ Spojnicí mezi pravým a levým břehem se stal most, od něhož byl odvozován název města, a jimž zajišťoval onu obchodní cestu skrze město.²⁸

Název Třebechovice pod Orebem se v průběhu staletí měnil. Ve 14. století se město nejčastěji nazývalo Alto Pons podle vysokého mostu, dále se objevoval i název Trziebochowicze. V 15. století dominovaly názvy Trzebochouicz a Třebochovice, odkazující na onoho zakladatele osady Třebocha. Důležitější změny přišly až v 18. století, kdy se název změnil na Hohenbruck a Třebechovice hory Oreb nad

²² Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl VII., Str – U, Praha 2008, s. 653–656.

²³ Jiří NĚMEC, *Slovo starosty*, Sborník k 650. výročí první písemné zmínky o Třebechovicích pod Orebem, Třebechovice pod Orebem 2008, s. 1.

²⁴ L. DOMEČKA – F. L. SÁL, *Královéhradecko*, s. 317.

²⁵ Vilém KOLEŠ, *Znaky, pečete a barvy města Třebechovic hory Oreb nad Dědinou*, Staré Třebechovice. Vlastivědný sborníček pro Třebechovice a okolí 28, 1931, s. 3.

²⁶ M. HOFMANOVÁ a kol., *Třebechovice pod Orebem*, s. 21.

²⁷ Tamtéž, s. 12–19.

²⁸ Vilém KOLEŠ, *Jak a kdy vzniklo německé pojmenování našeho města Hohenbruck a kterak zase zaniklo*, Staré Třebechovice. Vlastivědný sborníček pro Třebechovice a okolí 5, 1931, s. 9.

Dědinou. V roce 1920 byl na žádost obce přidán přívlástek “pod Orebem“, a vznikl tak dodnes nezměněný název Třebechovice pod Orebem.²⁹

Jak je ze současného názvu města patrné, nalézá se zde hora Oreb. Toto označení dostala v době husitských válek, tedy roku 1419, kdy kněz a stoupenec husitství Ambrož z Hradce Králové svolal věřící lid na horu Vinice.³⁰ Jak u husitů bývalo zvykem, dali hoře biblické jméno, tedy Oreb,³¹ a bojové bratrstvo začalo sebe nazývat orebity.³² Hynek IV. Hlaváč, v té době pán Třebechovic, držel na tvrzi v roce 1422 několik královéhradeckých protihusitských měšťanů.³³

Po vymření rodu Hlaváčů z Dubé se stal novým majitelem panoš Příbík Kroměšín z Březovic, jehož jediná dcera Johanka se provdala za Mikuláše staršího Trčku z Lípy, za něhož připadly Třebechovice k opočenskému panství.³⁴ Při něm zůstaly až do zrušení poddanství, tedy do roku 1848.³⁵ Za Trčků se město v 16. století hospodářsky povzneslo, řemesla se rozrůstala, vznikaly četné hrncírny, a to díky blízkosti tavitelné jílovité hlíny. Vybudoval se obecní mlýn a cechům byla udělována hned od počátku 16. století cechovní statuta.³⁶ Třebechovice byly v předbělohorském období opatřeny čtyřmi dřevěnými budovami, tzv. hajdami, které stály na okraji města a měly strážní úlohu.³⁷ Ve městě se nacházel v těsném sousedství kostel, fara a škola, mimo to ve městě stály lázně, pivovar a dřevěná radnice, postavená roku 1598. Na radnici byla krčma i věznice. Správu obce vedlo 12 konšelů a rychtář, kteří měli právo hrdelní.³⁸ Název dnešní ulice Na Katovně odkazuje na katovnu, kde se v minulosti odehrávaly popravky mečem a další tresty tohoto práva. Nicméně trvalé sídlo kata v Třebechovicích nikdy nebylo, městečko si propůjčovalo kata z Hradce,

²⁹ Antonín PROFOUS – Jan SVOBODA, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*. Díl 4. S – Ž, Praha 1957, s. 355.

³⁰ Vilém KOLEŠ, *Vinice v husitských bouřích dostává nové jméno. Oreb*, Staré Třebechovice. Vlastivědný sborníček pro Třebechovice a okolí 18, 1931, s. 13.

³¹ František PROBOŠT, *Dějiny Třebechovic*, Třebechovice pod Orebem 1920, s. 6.

³² M. HOFMANOVÁ a kol., *Třebechovice pod Orebem*, s. 12.

³³ Pavel KŘÍŽEK – Miloš ŘEZNÍK, *Hrady, zámky a tvrze na Královéhradecku*, Hradec Králové 1992, s. 98.

³⁴ F. PROBOŠT, *Dějiny Třebechovic*, s. 5.

³⁵ L. DOMEČKA – F. L. SÁL, *Královéhradecko*, s. 306.

³⁶ S. HLUBÍNSKÝ, *Třebechovice pod Orebem. Město*, s. 5.

³⁷ Vilém KOLEŠ, *Třebechovické kroniky. Starobylé i novější, smutné i veselé*, Třebechovice pod Orebem 1923, s. 7.

³⁸ L. DOMEČKA – F. L. SÁL, *Královéhradecko*, s. 306.

Smiřic či Dobrušky.³⁹ Záznamy o hrdelním právu, které město praktikovalo do roku 1765, v tzv. knize smolné či černé se nedochovaly.⁴⁰ Období prosperity a slibný vývoj města byl zbrzděn nástupem období úpadku a stagnace.

Následující zásah třicetileté války značně ovlivnil rozvoj města. Třebechovičtí obyvatelé museli příchozí vojska zásobovat, od roku 1620 do roku 1624 zde vojáci pobývali osmatřicetkrát. Vystřídalo se zde vojsko saské, císařské i švédské.⁴¹ Situaci z těchto časů vyjadřuje následující zápis: „*Roku 1634 po sv. Bartoloměji ... lid vojenský saský v městě Třebechovicích veliké loupeže a škody činil, ani chrámů božích neušetřiv. Zvláště surově se měl Švéda, co protestant ku kněžím katolickým, z nichž nejeden, aby ušel týrání, nucen byl uprchnouti.*“⁴² Cesta vedoucí přes Hradec – Třebechovice – Opočno – Dobrušku – Náchod byla ideálním průchodem pro nepřítel při válkách. Několik Švédů se v Třebechovicích usadilo do katovny, z níž si učinili bezpečnou skrýš pro naloupené předměty. V určitý den se jim musel odvádět soudek piva a platit žold neboli výpalné. Třebechovičtí jednoho dne se zbraněmi v ruce obklopili katovnu a nemilosrdně Švédy pobili a následně je hodili do vykopané jámy. Ke konci 18. století se při nahodilých pracích na katovně našlo 6 švédských helem. Tyto helmy dnes visí v dnešní radnici a připomínají hrozné časy.⁴³ Přivedení měšťanů na mizinu podpořilo i selské povstání v únoru roku 1628. Za účast lidového ozbrojeného povstání proti katolické císařské moci udělil Třebechovickým Jan Rudolf Trčka vysokou pokutu.⁴⁴

Další změny přišly s novými pány Třebechovic. Trčkové se řadili mezi nejbohatší šlechtu v Čechách. O všechn majetek však přišli v první polovině 17. století po obvinění z proticísařského spiknutí a s náhlým vymřením rodu po meči v roce 1634 propadl majetek konfiskaci. Roku 1635 dal Ferdinand II. svým komorníkům Rudolfu z Colloredo-Walsee a jeho bratru Jeronýmovi trčkovské panství do zástavy a od roku 1636 náleželo k jejich dědičnému jmění.⁴⁵ Rudolf Colloredo

³⁹ V. KOLEŠ, *Třebechovické kroniky*, s. 15.

⁴⁰ Vilém KOLEŠ, *Připomínka*, Staré Třebechovice. Vlastivědný sborníček pro Třebechovice a okolí 1, 1929, s. 5.

⁴¹ M. HOFMANOVÁ a kol., *Třebechovice pod Orebem*, s. 248.

⁴² Antonín FLESAR, *Poznámky o faře třebechovické*, Hradec Králové 1865, s. 29.

⁴³ V. KOLEŠ, *Třebechovické kroniky*, s. 43.

⁴⁴ M. HOFMANOVÁ a kol., *Třebechovice pod Orebem*, s. 13.

⁴⁵ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého, Hradecko*, díl II., Praha 1883, s. 55.

učinil z opočenského panství rodinné svěřenství. Majetek nesměl být prodán a dědil ho nejbližší mužský příbuzný.⁴⁶ Novými pány Třebechovic se tak stal rod Colloredo-Wallsee, kteří s sebou přinesli kruté chování vůči nekatolíkům.⁴⁷ Od roku 1644 obracel na katolickou víru třebechovické obyvatelstvo farář Jan Kaul. Kdo z měšťanů nechtěl vyznávat katolickou víru, tomu bylo zapověděno provozování řemesla, a především vaření piva.⁴⁸ Soupis poddaných podle víry z roku 1651 poskytuje přehled o katolické víře v Třebechovicích. Z 928 obyvatel vyznávalo katolickou víru 127 osob, nadějnými bylo 517 obyvatel, 288 lidí bylo shledáno nenapravitelnými. Soupis poddaných zahrnuje i záznamy o dětech různého věku, a to i těch nejmladších, od jednoho roku života. Většina dětí je v soupisu označena jako nadějná na obrácení na katolickou víru, a to i v případě, že jejich rodiče jsou zapsáni jako nekatolíci. Existuje však i několik výjimek, kdy jsou děti zapsány jako nekatolíci a zároveň jako nenapravitelní. V těchto případech se jedná většinou o náctileté, u kterých se úřady domnívaly, že je již nelze obrátit na katolickou víru.⁴⁹

Než se Třebechovice stihly vzpamatovat ze všech pohrom a změn, postihla je v roce 1680 silná morová rána, která si vyžádala smrt třetiny obyvatel. Na památku měl být postaven morový sloup, ale nežli k tomu došlo, zasáhla město další pohroma, a to požár roku 1695. Sloup byl vztyčen na náměstí až roku 1709 a připomíná tyto nelehké časy do dnešní doby.⁵⁰ Požáry byly časté, neboť většina domů byla ze dřeva, i v 18. století byly stavěny jednopatrové roubené domy s podloubím a dřevěnými štíty. Nejzrozsáhlejší byl roku 1567, shořelo přes čtyřicet devět domů. V 18. století je zaznamenáno celkem 6 požárů, většinou se jedná o požár stodoly a obecního dvoru, který zásoboval místní pivovar a obecní mlýn. Od tohoto století se začaly množit silné deště s krupobitím, které působily značné škody. Třebechovice sužovaly různé nemoci, především cholera a úplavice, které si pokaždé vyžádaly životy stovek obyvatel a vedly k výraznému úbytku populace.⁵¹ Tyto a další okolnosti uvrhly město do bídy

⁴⁶ A. FLESAR, *Poznámky*, s. 24.

⁴⁷ M. HOFMANOVÁ a kol., *Třebechovice pod Orebem*, s. 13.

⁴⁸ L. DOMEČKA – F. L. SÁL, *Královéhradecko*, s. 308.

⁴⁹ Lenka MATUŠÍKOVÁ – Zlatuše KUKÁNOVÁ a kol., *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Hradecko-Bydžovsko*, Praha 2000, s. 739.

⁵⁰ Vilém KOLEŠ, *Morová rána v Třebechovicích roku 1680*, Staré Třebechovice. Vlastivědný sborníček pro Třebechovice a okolí 5, 1931, s. 19.

⁵¹ M. HOFMANOVÁ a kol., *Třebechovice pod Orebem*, s. 241–249.

a nastal úpadek kulturní i hmotný. Kvůli neutěšené situaci ve městě potvrdil Karel VI. v roce 1713 městu dosavadní privilegia a současně mu udělil třetí jarmark a obnovil čtvrtetní trh.⁵² Originální listina s potvrzením Karla VI., uložená ve Státním okresním archivu, se zachovala v poškozeném stavu.⁵³ Z jarmarků těžili nejen místní a řemeslníci, ale i městská obec, neboť se vybíralo tzv. jarmarečné.⁵⁴ V 17. a 18. století se městským znakem na korouhvi dávalo znamení, že trh započal.⁵⁵

I v 18. století postihly město války, neboť i prusko-rakouská válka zasáhla Třebechovice. Roku 1745 vrhli Prusové do Náchoda a tábořili od Meziříčí až po Třebechovice. Opět mělo město poskytovat potraviny, ubytování a péči o zraněné.⁵⁶ Jako reakce na vpád pruských vojsk do Čech se utvořila z měšťanů dobrovolná legie. Již roku 1742 byla utvořena milice, v níž se nalézalo 15 lidí prostých, konečný počet nakonec čítal 92 mužů.⁵⁷

Navzdory opakovaným pohromám, město zažilo i období stability.⁵⁸ Obyvatelstvo od založení města bylo převážně obyvatelstvem živícím se rolnictvím, řemesly a obchodem. Ze řemeslníků tu byli řezníci, ševci, tkalci, z nichž měl každý svůj cech, a kováři, kotláři, bednáři, zámečníci, hrnčíři, truhláři, mečíři byli sdružení ve společném cechu.⁵⁹ Nicméně v Třebechovicích bylo tradičním povoláním převážně koželužství, na praní a mechanické změkčování surových kůží byla potřeba voda, které zde bylo dostatek, a tak se město stalo vhodným místem k zakládání koželužen. První a největší samostatná koželužna je z roku 1769. Jedná se o koželužnu rodiny Vitouškových. V souvislosti s josefínským tzv. Tolerančním patentem z roku 1781, který židům umožňoval bez omezení se věnovat obchodní činnosti, řemeslné výrobě a zemědělství,⁶⁰ mohl i židovský měšťan Kreitner provozovat koželužství. Po něm jeho syn David založil roku 1840 druhou továrnu na kůže – firmu David Kreitner.⁶¹

⁵² L. DOMEČKA – F. L. SÁL, *Královéhradecko*, s. 309.

⁵³ SOA HK, SOkA HK, AM Třebechovice, *Karel VI. povoluje třetí výroční trh*, inv. č. 14, krabice č. 5.

⁵⁴ M. HOFMANOVÁ a kol., *Třebechovice pod Orebe*, s. 26.

⁵⁵ Vilém KOLEŠ, *Znaky, pečete a barvy města Třebechovic hory Orb nad Dědinou*, Staré Třebechovice. Vlastivědný sborníček pro Třebechovice a okolí 28, 1939, s. 5.

⁵⁶ A. SEDLÁČEK, *Hrady*, s. 155.

⁵⁷ V. KOLEŠ, *Třebechovické kroniky*, s. 77.

⁵⁸ M. HOFMANOVÁ a kol., *Třebechovice pod Orebem*, s. 24.

⁵⁹ L. DOMEČKA – F. L. SÁL, *Královéhradecko*, s. 309.

⁶⁰ Karin KAHANCOVÁ, *Židé v Třebechovicích pod Orebem*, Sborník k 650. výročí první písemné zmínky o Třebechovicích pod Orebem, Třebechovice pod Orebem 2008, s. 36–38.

⁶¹ L. DOMEČKA – F. L. SÁL, *Královéhradecko*, s. 310.

Tehdy se skoro každý zaměstnával doma šitím sáčků a peněženek, jež byly zdobeny zelenými šňůrečkami a škebličkami. Kdo měl více peněz, stal se ozdobníkem, a mohl si tak dobře přivydělat. Vedle proslulých koželužen byly hodnotné také hrnčířské výrobky. Řemeslo bylo obdivováno doma, ale i na panských statcích.⁶²

Roku 1788 prošla městská správa reformou, a proto od následujícího roku měly Třebechovice magistrát, který byl složen z purkmistra, dvou radních a zkušeného syndika.⁶³ Radniční protokoly z 18. století nám dávají vlned do tehdejších právních poměrů, přestupků a trestů. Často se jednalo o spory kvůli hanlivým slovům, drobné krádeže, opilství a rvačky spadající do kompetence třebechovického magistrátu.⁶⁴

Vedle řemesel a obchodu se rozvíjela stavební činnost města. Zdroj příjmů městské obci již od dob Trčků zajišťovaly trhy, mlýny a cihelna, město navíc vlastnilo 3 nové celnice, kde se vybíralo mýtné.⁶⁵ Stará dřevěná škola byla roku 1791 zbořena a následujícího roku postavena nová dřevěná, bohužel opět nevyhovující škola časem byla zbořena a v rámci potřeby odbornějšího vzdělání byla později vystavena měšťanská škola.⁶⁶ Na místě kostela sv. Ondřeje, vybudovaného roku 1771, stál od 14. století farní kostel, který několikrát vyhořel a kvůli nedostatku kapacity byl vybudován nový pozdně barokní kostel; z původní stavby byla ponechána pouze dřevěná věž, která shořela v roce 1855.⁶⁷ Kromě toho přišlo s josefinskými reformami v roce 1784 zrušení hřbitovů ve městě. Důsledkem toho hřbitov kolem kostela sv. Ondřeje zanikl a byl nahrazen hřbitovem na Orebě, kde se pohřbívá dodnes.⁶⁸

Zpočátku nebyly v kostelech ještě varhany, a proto se více zpívalo. Z tohoto důvodu při kostele působili odedávna zpěváci, nazývaní literáci.⁶⁹ Kulturní život Třebechovic potvrzuje založený spolek literátského bratrstva již v roce 1559, z jehož činnosti se dochoval graduál, který byl vyhotoven v době vzniku spolku. Jedná se

⁶² S. HLUBÍNSKÝ, *Třebechovice pod Orebem. Město*, s. 13–14.

⁶³ L. DOMEČKA – F. L. SÁL, *Královéhradecko*, s. 309.

⁶⁴ Vilém KOLEŠ, *Připomínka*, Staré Třebechovice. Vlastivědný sborníček pro Třebechovice a okolí 1, 1929, s. 5.

⁶⁵ M. HOFMANOVÁ a kol., *Třebechovice pod Orebem*, s. 24–26.

⁶⁶ Vilém KOLEŠ, *Několik poznámek o naší škole a školních poměrech ve století 18tém*, Staré Třebechovice. Vlastivědný sborníček pro Třebechovice a okolí 2, 1929, s. 15.

⁶⁷ Tamtéž, s. 29.

⁶⁸ M. HOFMANOVÁ a kol., *Třebechovice pod Orebem*, s. 40.

⁶⁹ Tamtéž, s. 178.

o ručně psaný a malovaný zpěvník.⁷⁰ Tato nejcennější dochovaná památka města byla zachráněna při požáru z roku 1567, za jehož záchranou stojí Janek, syn kata z Hradce Králové.⁷¹

Literáti působili až do doby Josefa II., jehož dekretem byla literátská a náboženská bratrstva roku 1784 zrušena.⁷² V letech 1770–1780 se učily děti za tři krejčary týdně zpěvu, hře na housle, violu, klarinet, trumpetu a jiné. Vyučovalo se většinou po škole, na volném prostranství před kostelem. Prázdninové návštěvy rodáka Jana Theobalda Helda daly podnět k založení orchestru v Třebechovicích. V roce 1788 studenti s Václavem Čížkem založili orchestr, který hrával i velké symfonie. Ve druhé polovině 18. století existovala v Třebechovicích dvě hudební sdružení. Sám si jako žák odnesl z Třebehovic řádné základy hudebního vzdělání, stal se vokalistou, později vystudoval medicínu. Ještě před počátkem národního obrození se hrálo divadlo v podobě představení komediantských skupin a předváděly se improvizované hry.⁷³

Nový vývoj města v 19. století se nesl ve znamení rozkvětu urbanistického a ekonomického rozvoje. Díky patentu císaře Ferdinanda I. z roku 1848 Třebechovice přestaly být poddanským městem a staly se nezávislým na vrchnosti.⁷⁴ To přineslo zakládání nových spolků, jejichž činnost podpořila růst ekonomiky a podnikání.⁷⁵ Ve 20. století nastal prudký růst, podpořený přechodem výrobních odvětví na tovární výrobu. Charakter města se změnil na průmyslový.⁷⁶

⁷⁰ M. HOFMANOVÁ a kol., *Třebechovice pod Orebem*, s. 137.

⁷¹ V. KOLEŠ, *Třebechovické kroniky*, s. 19.

⁷² M. HOFMANOVÁ a kol., *Třebechovice pod Orebem*, s. 137.

⁷³ Tamtéž, s. 163–199.

⁷⁴ L. DOMEČKA – F. L. SÁL, *Královéhradecko*, s. 311.

⁷⁵ M. HOFMANOVÁ a kol., *Třebechovice pod Orebem*, s. 143–146.

⁷⁶ K. KUČA, *Města a městečka*, s. 658.

2. Historie řemeslné výroby a českého cechovníctví zvláště v 18. století

Pro lepší uchopení dějin cechů pokládám za důležité začít kapitolu historií samotných řemesel. Lidské řemeslo je nejstarší činností postupující s vývojem lidstva. I ta nejprimitivnější činnost kdysi vyžadovala jisté vybavení a zručnost.⁷⁷ Nejedna osada převzala jméno od činnosti svých obyvatel. Dodnes existují místa nazývající se Hrnčíře, Klobouky, Kovářov či Bednárec.⁷⁸ Čím více se začaly upravovat životní potřeby člověka, tím více se živnosti štěpily. S rostoucím tempem života a ubývajícím volným časem se lidem ztrácela zručnost a čas na výrobu vlastních produktů, tak jak to běžně dělali naši předkové. Řemeslníci se tak stali nepostradatelnou součástí života všech společenských vrstev.⁷⁹

V 8. století se řemeslná malovýroba zcela oddělila od zemědělství, a tím byla podpořena rychlá diferenciací společnosti.⁸⁰ Od 10. do 12. století sloužila řemeslná i zemědělská výroba v první řadě potřebě knížete a jeho družiny. Postupem času se však na hradištích vyprofilovalo několik základních specializovaných profesí. V zásadě se jednalo o pekaře, řezníky a tkalce. Usazovali se obvykle na strategicky důležitých místech nebo tam, kde žili příslušníci knížecího rodu. Vedle této skupiny existovala druhá početná skupina zkušených výrobců, a to řeholní bratři. Kláštery si zřizovaly vlastní provozovny a dokázaly ovládat veškeré řemeslo.⁸¹

Forma feudálního hospodářství začala mít vzápětí nadvýrobu k poměru vlastní dvorské potřebě. Přebytky začaly přicházet na trh, který vznikl v sídlech náboženského kultu, při ústředních dvorech či v případě Třebechovic u hlavních cest. Zde se časem usazovali svobodní řemeslníci či obchodníci domácí i cizí.⁸² Od 11. století až do začátku 13. století tržních středisek s počtem obyvatel neustále přibývalo. Z mnohých těchto trhových vsí či podhradí se vyvinula města.⁸³

⁷⁷ F. FIEDLER, *Česká politika*, s. 140.

⁷⁸ František MELICHAR, *Dějiny cechovníctví v Čechách*, Praha 1902, s. 3.

⁷⁹ Josef KACHNÍK, *Naši řemeslníci. Jejich život a sociální poměry*, Praha 1912, s. 5–9.

⁸⁰ J. JANÁČEK, *Přehled*, s. 11.

⁸¹ Alena VONDRUŠKOVÁ – Vlastimil VONDRUŠKA, *Řemesla a výroba*, Praha 2015, s. 15.

⁸² F. FIEDLER, *Česká politika*, s. 142.

⁸³ J. JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby*, s. 14.

Právě vznik měst ve 13. století dal podnět k plnému rozvoji řemesel, neboť každé založené město usilovalo o co největší hospodářský rozkvět převyšující okolí.⁸⁴ Města se snažila získat převahu místního trhu, a to jim bylo zaručeno právem mílovým, podle kterého, ve vzdálenosti jedné míle, předpokládá se 9 km od městských hradeb, nesměli jiní řemeslníci provozovat řemeslo. Za překročení mílového práva hrozilo zrušení dílen a zabavení zboží. Toto právo však vyvolávalo různé spory mezi městy a šlechtou, která si zřizovala z vesnic městečka s trhy a řemesly. Po vydání Svatováclavské smlouvy roku 1517 bylo právo mílové de facto zrušeno.⁸⁵

Do nově zakládaných královských či vrchnostenských měst začali přicházet řemeslníci, kteří zde našli odbytu pro své výrobky a možnost rozvíjet své řemeslo. Společně s nimi však přicházeli i panovníkem povolání řemeslníci z ciziny, především Němci, aby zde pomohli rozkvětu řemesel.⁸⁶ Třetími příchozími byli řeholníci, kteří se začali usazovat ve městech a utvořili si na ochranu svých zájmů a podporu sdružení, nazývaní se bratrstva.⁸⁷

Tato bratrstva jsou klíčová pro zrod cechovních organizací, neboť právě v nich se scházeli městští řemeslníci. Usilovali společně o městské trhy, ve kterých chtěli mít přednost před cizími řemeslníky. Setkávali se s odporem městské správy a vrchnosti, která pro svůj hospodářský vzrůst měst a finanční prospěch přijímala zámožnější řemeslníky za měšťany, chudší za obyvatele a povolovala všem živnosti.⁸⁸ Řemeslníci zpočátku nemohli vystupovat na veřejnosti jako organizace a museli se ukrývat pod jménem bratrstvo.⁸⁹ Otázky týkající se vztahu mezi bratrstvy a cechy vyvolávají dodnes poměrně diskutabilní téma. Cechy se pravděpodobně vyvinuly z těchto náboženských bratrstev, neboť od bratrstev cechy převzali zbožné úlohy, povinně se účastnily veřejných průvodů a zbožných procesí. S tím souviselo i převzetí znaku korouhve s obrazem světce a znamením cechovního řemesla.⁹⁰ V české terminologii se pojem bratrstvo využívá pro sdružení spíše náboženského charakteru. Cech naopak

⁸⁴ F. FIEDLER, *Česká politika*, s. 143.

⁸⁵ Tamtéž, s. 159–160.

⁸⁶ F. MELICHAR, *Dějiny*, s. 4.

⁸⁷ J. KACHNÍK, *Naši řemeslníci*, s. 10.

⁸⁸ Bedřich MENDEL, *Počátky našich cechů*, ČČH 33, 1927, s. 2.

⁸⁹ Vladimír J. SEDLÁK, *O ceších a jejich archivech*, Archivní příručka. Sborník přednášek o archivní praxi, Praha 1948, s. 198.

⁹⁰ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, Praha 1906, s. 632.

označuje spíše korporace hospodářské povahy, přesněji sdružení středověkých a novověkých řemeslníků, za cílem hájit zájmy členů.⁹¹

S rostoucím počtem řemeslníků se domácí řemeslníci dostávali do stále větší konkurence ze strany cizích řemeslníků, a proto nastala povinnost městské správy a vrchnosti domácí řemeslníky chránit. Důsledkem toho byl řemeslníkům přiznán takzvaný přímus, hájemství neboli nařízení stanovující, že každý, kdo chce ve městě provozovat živnost, musí být členem řemeslnického spolku. Tímto krokem byl položen základ pro cechovní korporace.⁹² Městská řemesla spolu s výrobou, obchodem a živnostmi náležela do kompetence městské rady v královských městech a vrchnosti v poddanských městech. Řemeslníci přicházeli žádat o výsady, které by jim umožnily správu nad výrobou a trhem. První a nejstarší dochovaná cechovní statuta náležela pražským krejčím a pocházejí z roku 1318. Po vzoru těchto prvních cechovních pravidel a zákonů se v průběhu 14. a 15. století vytvořilo mnoho cechovních organizací v městech a městečkách. Potvrzená statuta byla závazná pro všechny členy a určovala činnost cechu. Statuta se doplňovala o různé nové artikuly.⁹³ Stanovením určujících podmínek k přijetí do cechu se cechovní organizace měnily na tzv. nucené sdružení.⁹⁴

Již na konci 14. století si cechy díky získaným výsadám upevňovaly dominantní postavení v ekonomické i politické sféře měst. To pochopitelně vyvolalo odpor ze strany městské rady, ale i samotného panovníka. Již Karel IV. dokonce vydal nařízení, které zakazovalo cechovní organizace. Po krátkém přerušení se cechy opět obnovovaly a staly se neodmyslitelnou součástí měst.⁹⁵ Cechy byly vázány vojenskou službou a sloužily i k jiným veřejným zájmům a službám, nejvíce však k hašení ohně. Na druhou stranu jim byla od města poskytována ochrana, dovoz surovin nebo účast v městské radě.⁹⁶ Obecně platilo, že výrobky nevytvořené v cechu byly brány jako

⁹¹ Hana PÁTKOVÁ, *Bratrstvie ke cti Božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha 2000, s. 8.

⁹² F. FIEDLER, *Česká politika*, s. 149–151.

⁹³ Ivana EBELOVÁ, *Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka*, Praha 2001, s. 14.

⁹⁴ F. FIEDLER, *Česká politika*, s. 156.

⁹⁵ A. VONDRUŠKOVÁ – V. VONDRUŠKA, *Řemesla*, s. 27.

⁹⁶ Z. WINTER, *Dějiny*, s. 654–659.

nedůvěřivé a často se i zakazoval jejich prodej na městských trzích, jelikož za výrobek nepřebíral cech záruku.⁹⁷

Od 15. století se rozvíjel počet cechů a měnila se jejich struktura podle povahy a typu města. Cechy se staly významným mocenským činitelem měst. Začali se v nich sdružovat i mistři profesí, kdysi necechovních, například stavebních řemesel, jako byli kameníci nebo zedníci.⁹⁸ V menších městech, kde nebyl dostatek mistrů jednoho řemesla, vznikaly společné neboli sdružené cechy, které sdružovaly mistry blízkých řemesel. V pramenech jsou označovány jako rajcechy.⁹⁹ Správu města a postavení cechů v tomto století změnil husitské války. Městské cechy se aktivně zapojovaly do vojenské činnosti, čímž si získaly rozhodující vliv na lid i městskou správu. Díky svému nově nabytému postavení mohly cechy vlastnit pečeť a také dostaly významné právo udělovat artikule cechům v jiných městech. Propůjčování artikulí se provádělo tzv. vidimusy, listinami, které obsahovaly opis artikulí a byly opatřeny dodatkem, který propůjčoval příjemci právo užívat statut. Používání půjčených statut ovšem vyžadovalo svolení od vrchnosti.¹⁰⁰ Vstup do cechu se stával obtížnějším, a navíc se omezoval i počet členů v cechu. Proto od poloviny 15. století vznikaly jako obrana práv tovaryšů tzv. menší pořádky. V podstatě to byly tovaryšské cechy, které kopírovaly vnitřní strukturu mistrovských cechů. Tímto rozdělením byla dokončena podoba cechovní organizace v českých zemích, a to až do třicátých let 18. století.

V době nástupu Habsburků stály cechy na svém vrcholu vývoje a ovládaly řemeslnou výrobu ve svých městech.¹⁰¹ Řemeslníci poddanských měst nebyli tak spoutáni závazky jako cechovní řemeslníci ve velkých královských městech. Z tohoto důvodu ve druhé polovině 16. století docházelo k postupnému přesunu některých řemeslníků z královských měst do poddanských. Tím sice ztratili osobní svobodu, neboť se museli uvázat poddanských slibem novému feudálnímu pánovi, ale získali tím mnohem lepší podmínky pro podnikání a často i vyšší příjmy.¹⁰²

⁹⁷ J. PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury. Díl 2*, s. 555.

⁹⁸ Tamtéž, s. 561.

⁹⁹ I. EBELOVÁ, *Pražská a venkovská stavební řemesla*, s. 14.

¹⁰⁰ V. J. SEDLÁK, *O češích*, s. 200–201.

¹⁰¹ I. EBELOVÁ, *Pražská a venkovská stavební řemesla*, s. 16.

¹⁰² A. VONDRUŠKOVÁ – V. VONDRUŠKA, *Řemesla*, s. 30.

Důvodem postupného pronikání cechů do poddanských měst lze sledovat ve dvou hlavních příčinách. Prvním a zásadním důvodem mohlo být potrestání královských měst, po neúspěšném povstání českých stavů proti českému králi Ferdinandu I. v roce 1547. Formulace Ferdinandova rozkazu byla nejednoznačná a otevřená mnoha interpretacím, což vyvolávalo četné spory o jeho správný výklad. Cechy v královských městech sice prohlásil za zrušené, avšak v témže prohlášení přiznával existenční právo cechovní organizace. Cechy tím ztratily především právo k stanovení cen výrobků a všechnu politickou pravomoc.¹⁰³ Vzápětí od počátku 60. let byla navrácena jednotlivým cechům privilegia a také byly zakládány nové, snad i díky přívětivosti Rudolfa II.¹⁰⁴ Druhý důvod lze spatřovat ve vyvlastňování půdy šlechtou ve druhé polovině 16. století, a to z důvodu zřizování rybníků. Zemědělci proto sahali záhy po práci řemeslné a tu uplatňovali právě ve městech poddanských.¹⁰⁵

S těmito faktory přicházelo ohrožování postavení cechů ve městech. Řemeslníci, kteří se přes těžké vstupní podmínky nedostali do cechu, pracovali na venkově pro toho, kdo jim opatřil suroviny, a stávali se z nich tzv. stolíři, též nazývaní jako fušeři. Svou výrobou vytlačovali ze vsí městské výrobky levnějšími cenami.¹⁰⁶ Také třicetiletá válka razantně zasáhla do působení cechů a zrychlila jeho úpadek. Řemesla trpěla vzhledem k obrovskému úbytku řemeslníků, kteří padli ve válce, zemřeli na mor nebo opustili zemi.¹⁰⁷ Po třicetileté válce byla posílána ekonomická funkce velkostatku majetkovými přesuny ve prospěch šlechty. Vrchnost nutila poddané, mezi nimi však i řemeslníky, aby od ní odebírali různé produkty. Pro řemeslnou výrobu byl pak důležitý odběr surovin za pevně stanovené ceny. Zásobování surovin se však začalo vymykat z rukou místního trhu. To znamenalo, že se zmenšovaly řemeslníkovy odbytové možnosti a stávalo se pro něho obtížnější nakupování surovin, neboť kontrola prodeje spadala pod vrchnost. Cechy se snažily ještě více semknout a udržet si svoji existenci. Jedině prostřednictvím cechu mohli regulovat městskou výrobu.¹⁰⁸

¹⁰³ J. JANÁČEK, *Přehled*, s. 229.

¹⁰⁴ I. EBELOVÁ, *Pražská a venkovská stavební řemesla*, s. 17.

¹⁰⁵ C. HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, *Umění*, s. 24.

¹⁰⁶ Z. WINTER, *Řemeslnictvo*, s. 11.

¹⁰⁷ C. HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, *Umění*, s. 25.

¹⁰⁸ J. JANÁČEK, *Přehled*, s. 258–263.

Ve druhé polovině 17. století se vyrovnaly v jednotlivých městech počty řemeslníků, aby odpovídaly poptávce po zboží, ač zmenšené. Zájem o zakázkovou práci, typickou pro cechovní výrobu, se omezil na požadavky šlechty. I když to pomohlo několika talentovaným řemeslníkům, celému odvětví to nijak nepomohlo. Cechy začaly být považovány za překážku k rozvoji velkovýroby, neboť omezovaly výrobní kapacitu řemeslnické dílny ke svému prospěchu a proměňovaly tovaryše v nesvobodnou pracovní sílu. Největší problém shledávaly v omezování přístupu do řemesla. V důsledku toho odcházela do ciziny řada kvalifikovaných a schopných řemeslníků. Na druhé straně se našli i tací, kteří cechy hájili. Poukazovali na jejich společenské významy nebo zdůrazňovali nemožnost libovolného rozrůstání mistrů z hlediska jejich uplatnění nebo udržování kázně tovaryšů.¹⁰⁹ Cechy byly organizací tak vžitou, že si sotva kdo dovedl představit městský život bez nich. Nicméně neustálá averze cechů k novým změnám a jejich neměnné fungování představovaly překážku pro stát usilující o potřebné hospodářské reformy.¹¹⁰

Konec 17. a zvláště celé 18. století představuje období krize a úpadek cechovního zřízení. První snahy zásahu do cechovní organizace nastávají za Leopolda I., kdy v roce 1698 byly vydány státní výnosy regulující řemeslnou výrobu v neprospěch cechů.¹¹¹ Razantnějším, ač formálnějším krokem bylo roku 1708 nařízení Josefa I., jímž potvrzování cechovních artikulí, privilegií a svobod mělo být vyhrazeno panovníkovi.

Vrcholem habsburské politiky namířené proti cechům se stal rok 1724, kdy Karel VI. inicioval návrh živnostenského a cechovního řádu.¹¹² V důsledku toho byl pro české země vydán 16. listopadu 1731 tzv. Generální řemeslnický patent. Cechy následně ztratily svoji pravomoc a platnost všech privilegií. Bylo jim odebráno rozhodující postavení v rámci určování počtu mistrů a tovaryšů, odstranilo se dosavadní zvýhodňování mistrovských synů a především zřizování nových cechů či potvrzování statut bylo přeneseno pevně na panovníka.¹¹³ Tímto patentem byly

¹⁰⁹ J. JANÁČEK, *Přehled*, s. 271–276.

¹¹⁰ C. HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, *Umění*, s. 28.

¹¹¹ J. PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury. Díl 2*, s. 598.

¹¹² F. FIEDLER, *Česká politika*, s. 196–197.

¹¹³ I. EBELOVÁ, *Pražská a venkovská stavební řemesla*, s. 17.

prakticky ukončeny otázky ohledně cechovní reformy. Byl jím navíc položen základ nového živnostenského práva a na jeho podkladě byly vydány i známé Generální cechovní artikule v roce 1739.¹¹⁴ Jednalo se o jednotný, universální vzor řemeslnických pořádků, vztahující se na všechny cechy. Veškeré pravomoci cechmistra byly tímto přeneseny na státem jmenované cechovní inspektory.¹¹⁵ Generální patenty obsahují 15 článků, týkajících se veškeré organizace cechů, od osobních práv po veřejné. Uvádím několik zásadních změn v cechovní organizaci. Hned v prvním článku se zmiňovaly pokuty za cechovní schůzky, které by se konaly bez vědomí vrchnosti a na niž by nebyl přítomen inspektor. Za neplatné byly prohlášeny všechny zvyklosti a obyčeje, které by nebyly potvrzeny králem. Kdo by nadále pokračoval v nepotvrzených zvyklostech, hrozilo by mu zapovězení řemesla. Ve čtvrtém článku se povolovalo nečestným lidem a jejich potomkům přípuštění k jakémukoliv řemeslu. Za nečestné bývali považováni, kteří vykonávali práci spojenou s trestem smrti nebo posluhovali v žalářích: kati, žalární strážcové, ponocní, hrobníci, ale i žebráci nebo čističi ulic. Zakázalo se i dopisování cechů mezi sebou. Ve výjimečných případech se psaní mělo konat jen skrze vrchnost. Cechům bylo odebráno oprávnění vybírat od členů pokuty za nárek cti, přestupek šestého přikázání božího nebo za nevěrnost. Článek 14 se zabývá šířením Generálních patentů. Stanovuje, že musí být vyvěšeny na všech důležitých místech v městě, vloženy do pokladnice každého cechu a čteny při každém shromáždění.¹¹⁶ Nedovolovalo se nadále sdružovat v cechy na vesnicích. Mířtři z venkova se nyní měli připojit k cechu stejného řemesla ve městě. Též se například odstranily rozdíly mezi řemesly, tedy že žádné řemeslo nemělo být podřízené jinému.¹¹⁷ Generální patenty, ačkoliv směřovaly k úplnému omezení, až do zastavení cechovního systému nedokázaly tento cíl naplnit. Zdlouhavé zavádění reformy, nízký respekt ze strany cechů a jejich chytré obcházení nařízení jim umožnilo přežít až do roku 1859.¹¹⁸ Cechy, ačkoliv čelily velkým snahám

¹¹⁴ Valentin URFUS, *K cechovní politice v Čechách na přelomu 17. a 18. století a k jejím ideovým zdrojům*, Právněhistorické studie 6, 1960, s. 62.

¹¹⁵ I. EBELOVÁ, *Pražská a venkovská stavební řemesla*, s. 17.

¹¹⁶ F. MELICHAR, *Dějiny*, s. 231–240.

¹¹⁷ F. FIEDLER, *Česká politika*, s. 200.

¹¹⁸ I. EBELOVÁ, *Pražská a venkovská stavební řemesla*, s. 18.

o reformu, neměly být zcela zrušeny, jelikož stát v nich spatřoval stále důležitý prostředek k udržení veřejného pořádku.¹¹⁹

Avšak čemu postupně cechy nestačily a ani nemohly konkurovat, byly vznikající manufaktury, podpořené nástupci Karla VI.¹²⁰ V druhé polovině 18. století nabývá počet i velikost manufaktur, a to díky poptávce vyvolané populačním růstem a díky státní podpoře. Jednalo se především o textilní manufaktury. V nich se začaly formovat kapitalistické výrobní vztahy a vznikalo nové dělení společnosti. Stát vznik a rozvoj manufaktur podporoval půjčkami, osvobozením dělníků a podnikatelů od vojenské služby nebo poskytováním privilegií.¹²¹ I když se manufaktury a cechovní dílny v způsobu výroby příliš nelišily, rozsahem a principem fungování se značně odlišovaly.¹²²

Zákonodárství Marie Terezie a Josefa II. přineslo mnoho speciálních úprav pro cechy. Například v roce 1754 byl zákaz prosazování cechovního přímusu u nově zakládaných živností a nastalo rozdělení živností do dvou skupin: komerční, u nichž byl předpoklad velkovýroby a získávaly podporu k prosazení svobodné výroby, a policejní živnosti, do kterých patřily obory důležité pro fungování trhů. Stát u druhé skupiny zachoval úřední kontrolu výroby a zajišťoval pravidelný odbyt, aby se zajistila stabilita a prosperita trhu.¹²³ V rámci tohoto rozdělení se živnosti dělily též na cechovní a necechovní. U cechovních živností bylo jejich provozování spojeno se získáním mistrovského práva. Oprávnění nebylo udělováno cechem, nýbrž prostřednictvím státního úřadu.¹²⁴

Další změna nastala v roce 1765, kdy bylo povoleno tovaryšům provozovat samostatně živnosti bez předchozího získání měšťanského a mistrovského práva.¹²⁵ Roku 1776 byly povoleny svobodné živnosti, které nepodléhaly cechovní organizaci a zařazovala se do nich především umělecká řemesla.¹²⁶ Nařízení Marie Terezie

¹¹⁹ Z. JINDRA – I. JAKUBEC, *Hospodářský vzestup*, s. 255.

¹²⁰ V. J. SEDLÁK, *O ceších*, s. 203.

¹²¹ Zdeněk JINDRA – Ivan JAKUBEC, *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, Praha 2015, s. 255.

¹²² C. HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, *Umění*, s. 34.

¹²³ A. VONDRUŠKOVÁ – V. VONDRUŠKA, *Řemesla*, s. 34.

¹²⁴ Z. JINDRA – I. JAKUBEC, *Hospodářský vzestup*, s. 67.

¹²⁵ F. FIEDLER, *Česká politika*, s. 196.

¹²⁶ Z. JINDRA – I. JAKUBEC, *Hospodářský vzestup*, s. 68.

o povinné školní docházce v roce 1774 platilo i v rámci řemesla. Do řemesla poté nesměl být přijímán chlapec, který by se neprokázal vysvědčením o nabytém školním vzdělání. Josef II. svým zrušením nevolnictví podlomil ještě více cechovní organizace, neboť se všichni mohli vyučit řemeslům dle svých zájmů.¹²⁷

Uvolnění pohybu pracovních sil znamenalo nárůst dělnických profesí a zvýšení počtu obyvatel postupně vznikajících průmyslových oblastí. Zvyšování populace však znamenalo i zlepšení odbytu zboží některých řemeslníků, především výrobců potravin a spotřebního zboží, jako byli ševci, krejčí nebo truhláři. Cechy tak formálně existovaly dál, ale staly se spíše organizacemi živnostníků s nízkou výrobní úrovní. Některá městská řemesla prakticky zanikla, neboť je nahradila tovární výroba.¹²⁸ Manufakturní výroba se omezovala po celé 18. století na malý počet výrobních odvětví a nedokázala se ještě rozvinout do takové míry, aby způsobila zlom ve výrobě. Ten přišel s průmyslovou revolucí v první polovině 19. století. Strojní výroba se postupně prosazovala ve všech oborech, čímž radikálně ovlivnila jak hospodářský, tak i společenský vývoj. Tato transformace přinesla změny v organizaci práce, životních podmínkách a celkové struktuře společnosti.¹²⁹

Ke zrušení cechovního zřízení došlo 20. prosince 1859 vydáním Živnostenského řádu, který nabyl platnosti 1. května 1860. Výnos o definitivním zrušení cechů zní takto: „*Věškeré toho času platné předpisy o nabývání živnostenských, továrních a obchodních oprávněností, jakož i všechna s tímto řádem živnostenským nesrovnatelná starší ustanovení a jejich vykonání pozbývají moci počínajíc dotčeným dnem.*“¹³⁰ Nicméně i dávno před tímto výnosem situace uvnitř řemeslné výroby neodpovídala cechovnímu zřízení. Cechům se nedařilo držet krok s rozvojem velkovýroby, a to už od 30. let 18. století, kdy byly vydány cechovní patenty.¹³¹ Tímto nařízením bylo také stanoveno, že jmění zrušených cechů má přejít na nová řemeslnická společenstva. U společenstev byly zachovávány jen nejdůležitější cechovní památky, pokladnice, pečeti a privilegia. Ostatní památky, jako cechovní

¹²⁷ V. J. SEDLÁK, *O češích*, s. 211.

¹²⁸ A. VONDRUŠKOVÁ – V. VONDRUŠKA, *Řemesla*, s. 22.

¹²⁹ J. JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby*, s. 280–281.

¹³⁰ F. MELICHAR, *Dějiny*, s. 230.

¹³¹ J. JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby*, s. 284.

výrobky, osobní majetky nebo nástroje, bývaly zanedbávány a ničeny. Až teprve roku 1913 se ustanovila zvláštní Zemská komise pro soupis cechovních památek. Následující válka ovšem její činnost zastavila a sebraný materiál se ztratil. Nám se tak u některých řemesel zachovalo jen malé množství cechovního dědictví.¹³²

2.1 Společenská reprezentace cechů

Cechy se od svého začátku podílely na organizování prakticky všech veřejných akcí, od církevních oslav a vítání panovníka po prostou zábavu.¹³³ Společenství sdružené v ceších budovalo vlastní systém sociálních vazeb, který posiloval soudržnost a vyjadřoval kolektivní vztah k náboženství. Kromě církevních obřadů existovaly v životě městské obce i cechovní rituály, které hrály klíčovou roli v organizaci veřejného života a měly značný vliv i na jeho reprezentaci. Příležitost k reprezentaci se jim dostávalo především skrze církevní procesí. V roce 1264 byl zaveden svátek Božího těla, jehož bezprostřední součástí se od dob Karla IV. stal cechovní průvod.¹³⁴ V rámci slavnostních průvodů měly cechy pevně dané pořadí, rozdělené na přední a zadní. Toto rozdělení odráželo vnímání tehdejší společnosti, která rozlišovala mezi „čestnějšími“ a „nižšími“ cechy. Obecně se zařazení do zadních řad chápalo jako znak nižšího postavení. Mezi nejprestižnější cechy patřili vždy řezníci, kteří tradičně stáli v čele průvodu.¹³⁵ Informace o pořadí třebechovických cechů bohužel v písemných pramenech chybí. V kostelích větších měst disponovaly cechy zpravidla vlastním oltářem, případně i kaplí, která sloužila mimo jiné k pořádání pohřbů členů cechu a jejich rodin na náklady daného cechu.¹³⁶ Mezi oltáři v třebechovickém kostele nechyběl ani ten ševcovský, dále pak oltář řezníků, krejčích a tkalců. To naznačuje důležitost ševcovského řemesla ve tomto městě. Do roku 1923 pokládal regionální historik Vilém Koleč o Božím těle na ševcovský oltář vyšívaný prapor vlastenecké grady z roku 1848, který ševci uchránili před zabavením.¹³⁷

¹³² V. J. SEDLÁK, *O ceších*, s. 222–223.

¹³³ A. VONDRUŠKOVÁ – V. VONDRUŠKA, *Řemesla*, s. 39.

¹³⁴ Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury. Díl 1. Část 1. Kultura každodenního života od 13. do 15. století*, Praha 1985, s. 290–291.

¹³⁵ Z. WINTER, *Dějiny*, s. 632–633.

¹³⁶ J. PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury. Díl 2*, s. 561.

¹³⁷ V. KOLEŠ, *Třebechovické kroniky*, s. 79.

3. Cechy v Třebechovicích pod Orebem

Z dochovaného archivního materiálu všech cechů v Třebechovicích, uloženého ve Státním okresním archivu v Hradci Králové, vyplývá, že i tady měly běžné poslání jako v ostatních městech. Od opočenské vrchnosti si cechy nechávaly potvrzovat různá privilegia a určily si cechovní řády. Stanovy sloužily k regulaci řemeslné činnosti. Definovaly dobu učení, vztahy mezi členy, podmínky zkoušek, ceny výrobků a vymezovaly svůj obor, aby se předešlo konfliktu mezi řemesly a zajistila se kvalita produkce. Vedle bádaného ševcovského cechu tak existovaly ve městě další prosperující řemeslné cechy. Některé cechy byly důležitější nežli cech ševcovský. Celkově v Třebechovicích působilo 7 cechů, písemně doložených od roku 1502 do poloviny 19. století. V pořadí od nejstaršího se jednalo o cech řeznický, tkalcovský, ševcovský, krejčovský, rozličných řemesel, nádenický a nejmladší cech pekařský.¹³⁸

Cech řeznický je tedy nejstarším cechem působícím ve městě Třebechovicích. První písemné záznamy o řeznických výsadách se datují do roku 1502, kdy je udělil řezníkům Mikuláš Trčka z Lípy.¹³⁹ Na malé město, jakým Třebechovice bývaly, měly velký počet řezníků. V polovině 17. století jich zde bylo devatenáct. Velké zastoupení bylo zřejmě z důvodu, že do Třebechovic přicházel dobytek z Polska, který tu byl roztrídován a hnán dále do různých částí Čech. Již od 16. století měli řezníci na náměstí masné krámy.¹⁴⁰ Na půdě domu řezníka p. Svobody, pravděpodobně posledního přijatého cechmistra, byla nalezena stará truhlice řeznického cechu. Uvnitř se nalézaly různé listiny při počtu téměř 160 kusů a cechovní knihy. Jako jeden z nejstarších cechů míval psaná privilegia, jejichž začáteční písmena (iniciály) měla zlatou barvu. Našla se i stříbrná cechovní pečetidla, cechovní konvice a malované oltářní archy pro stavění řeznického oltáře o Božím těle. Po zániku cechů byly leckteré památky prodány či odvezeny do ciziny. Takto dopadlo i dědictví ostatních třebechovických cechů.¹⁴¹ Ve Státním okresním archivu v Hradci Králové je uložen

¹³⁸ Jan KABAŠTA, *Z historie třebechovických cechů a živnostenských společenstev*, Třebechovický zpravodaj 4, 1979, s. 12.

¹³⁹ SOA HK, SOKA HK, AM Třebechovice, f. Cech řezníků Třebechovice pod Orebem, inv. č. 1.

¹⁴⁰ J. KABAŠTA, *Z historie*, s. 12.

¹⁴¹ Vilém KOLEŠ, *Trosky starobyklých památek cechu řeznického*, Staré Třebechovice. Vlastivědný sborníček pro Třebechovice a okolí 15, 1934, s. 13–14.

zachovalý titulní ozdobný list register řeznického cechu z roku 1747.¹⁴² Podle záznamů místního kronikáře Viléma Koleča sdružoval řeznický cech na konci 18. století kolem 20 členů. V roce 1760 jsou v záznamech uvedeni jako mistři Jan Bílý a Josef Černý a dále starší mistři Václav Císař a Jan Probůška.¹⁴³ Členové cechu se prezentovali svým praporem, který zdůrazňoval náboženskou identitu cechu. Na jedné straně zobrazoval sv. Václava, patrona českých zemí, a na druhé patrona cechu sv. Lukáše s obětí zvířetem, symbolem řeznické pokory.¹⁴⁴ Tento prapor datovaný k roku 1883 je uložen v Třebechovickém muzeu betlémů.¹⁴⁵

Ruční tkalcovství patřilo od samého počátku vzniku k důležitým zdrojům obživy obyvatel. První zmínka o existenci tkalcovského cechu je z roku 1546, kdy tkalcovský cech v Hradci Králové poskytuje tkalcům v Třebechovicích svůj český řád s pečeti na růžové šňůře.¹⁴⁶ Ten je pak potvrzen Janem Trčkou z Lípy téhož roku.¹⁴⁷ Ve Státním okresním archivu se nalézá jeden zachovací list z roku 1705 patřící Václavu Šafářovi, který přišel do třebechovického tkalcovského cechu z České Skalice.¹⁴⁸ Archiv dále uchovává Knihu zápisů na právo mistrovské a další záznamy z cechovních schůzí. Obsahuje údaje z let 1754–1879.¹⁴⁹ Třebechovice byly velmi bohaté na len, proto se dařilo tkalcovskému řemeslu. Ženy zpracovávaly len v koudel v pazderně, která stávala naproti dnešnímu Domu pečovatelské služby. Vznikající pazdeří se stávaly hrozbou pro vznik rozsáhlých požárů. Oheň se v takovém prostředí mohl snadno šířit a způsobit značné škody. Proto se budovy s pazdeřím umísťovaly na konec města.¹⁵⁰ Samotné řemeslo i bělení pláten se dlouho udrželo v činnosti obyvatel. Ještě v letech 1850 až 1860, v závěru existence cechovních organizací, bylo ve městě kolem čtyřiceti ručních tkalců. V rámci oslavy Božího těla tkalci budovali v kostele vlastní oltář. Vynalezením a zdokonalením strojní výroby tkalcovství upadlo.

¹⁴² SOA HK, SOKA HK, AM Třebechovice, f. Cech řezníků Třebechovice pod Orebem, *Titulní ozdobný list register*, inv. č. 8, kart. č. 1.

¹⁴³ M. HOFMANOVÁ a kol., *Třebechovice pod Orebem*, s. 64.

¹⁴⁴ Vilém KOLEŠ, *Jak se páni řezníci dobře poměli na kvartální schůzi v roce 1796 konané*, Staré Třebechovice. Vlastivědný sborníček pro Třebechovice a okolí 15, 1934, s. 16.

¹⁴⁵ TMB, Prapor cechu řeznického, sign. 225/81.

¹⁴⁶ SOA HK, SOKA HK, AM Třebechovice, f. Cech tkalců Třebechovice pod Orebem, *Tkalcovský cech v Hradci Králové sděluje třebechovickým tkalcům svůj cechovní řád*, inv. č. 1.

¹⁴⁷ Tamtéž, *Jan Trčka z Lípy potvrzuje třebechovickým tkalcům řád*, inv. č. 2.

¹⁴⁸ Tamtéž, *Zachovací list Václava Šafáře z České Skalice*, inv. č. 10, kart. č. 1.

¹⁴⁹ Tamtéž, *Knihy zápisů na právo mistrovské*, inv. č. 11, kn. 1, kart. č. 1.

¹⁵⁰ Jan KABAŠTA, *Zašlé výroby na Třebechovicku*, Třebechovický zpravodaj 1, 1983, s. 7.

Členové tkalcovského sdružení, které se ustanovilo po zrušení tkalcovského cechu, se naposledy sešli 23. října roku 1879, kdy byl za mistra přijat Josef Zelený.¹⁵¹ Prapor tkalců z roku 1900 s vyobrazením patrona svatého Prokopa a tkalcovského stavu sloužil jako symbol cechu při náboženských i světských třebechovických oslavách a nyní je uložen ve sbírkách Třebechovického muzea betlémů.¹⁵²

Krejčovský cech samostatně existoval taktéž již v 16. století. Privilegia s bílou stužkou bez pečetě mu roku 1582 udělil Jaroslav Trčka z Lípy.¹⁵³ Potvrzeny byly i Janem Rudolfem Trčkou roku 1604¹⁵⁴ a Hieronymem Colloredem roku 1708.¹⁵⁵ Krejčovské řemeslo se vyznačovalo rozmanitostí specializací. Kabátníci se zaměřovali na výrobu kabátů, střihači na stříh látek a vetešníci na opravy a prodej starého oblečení.¹⁵⁶ Po krejčovském cechu z Třebechovic je zachovalé jen malé torzo archivního materiálů. Kromě výše uvedených listin se zachovala jen kniha na přijímání mistrů a učedníků na vyučení uvádějící zápisy z let 1728–1825.¹⁵⁷

Cech rozličných řemesel se znakem dvou zkřížených seker byl velmi početný. První privilegia jsou udělena od Zdeňka Trčky z Lípy roku 1527. Jaroslav Trčka pak 1581 na zámku v Ledči udělil nový řád kovářům, kotlářům, bednářům, zámečnickům, hrnčírům, truhlářům a mečířům.¹⁵⁸ Třebechovičtí hrnčíři a kamnáři se od počátku svého působení vyznačovali vysokou kvalitou své práce. Díky tomu si získali dobré jméno a jejich výrobky se prodávaly i v oblastech daleko od jejich sídla. V roce 1770 mělo město 16 hrnčířských mistrů a 2 kamnářské mistry. Téhož roku dodali 4 kamna do nové fary a školy na nedávno založeném Novém Hradci.¹⁵⁹ Po hrnčířském cechu nezbyly žádné cechovní památky a doklady, neboť při ohni, který roku 1908 propukl u kamnáře J. Stříbrného, shořela i starodávná truhlice cechu, naplněná cechovními

¹⁵¹ Vilém KOLEŠ, *Původ třebechovické přezdívky kanon bum a hradecké ty votroku*, Staré Třebechovice. Vlastivědný sborníček pro Třebechovice a okolí 2, 1930, s. 10.

¹⁵² TMB, Prapor cechu tkalcovského, sign. 203/81.

¹⁵³ SOA HK, SOKA HK, AM Třebechovice, f. Cech krejčích Třebechovice pod Orebem, *Jaroslav Trčka z Lípy uděluje privilegia cechu krejčovskému v Třebechovicích*, inv. č. 1.

¹⁵⁴ Tamtéž, *Jan Rudolf Trčka z Lípy potvrzuje cechu krejčovskému v Třebechovicích privilegia daná Jaroslavem Trčkou roku 1582*, inv. č. 2.

¹⁵⁵ Tamtéž, *Hieronymus Colloredo potvrzuje cechu krejčovskému v Třebechovicích privilegia*, inv. č. 3.

¹⁵⁶ J. KABAŠTA, *Z historie*, s. 13.

¹⁵⁷ SOKA HK, f. Cech krejčích, *Přijímání mistrů, učedníků na vyučenou*, inv. č. 5, kn. 1, kart. č. 1.

¹⁵⁸ M. HOFMANOVÁ a kol., *Třebechovice pod Orebem*, s. 65.

¹⁵⁹ Vilém KOLEŠ, *Smlouva o postavení čtyř kamen v Hradci Králové r. 1770*, Staré Třebechovice. Vlastivědný sborníček pro Třebechovice a okolí 26, 1938, s. 23.

listinami a pečetěmi. Zachovala se jediná listina pojednávající o tom, že třebechovičtí hrnčíři měli právo vybírat hlínu, dřevo a roští v panském lese Končinách. Na oplátku však měli povinnost dodávat na panské dvory hrnce, tzv. pucláky.¹⁶⁰ Sbírkou Třebechovického muzea betlémů zahrnuje zachovalou truhlici cechu rozličného z roku 1764,¹⁶¹ prapor cechu rozličných řemesel datovaný k roku 1869¹⁶² a cechovní cínovou nádobu.¹⁶³

Privilegia nádenického cechu uvádí hradecký historik Ludvík Domečka k roku 1589,¹⁶⁴ avšak nejstarší a jediná zachovaná listina pochází z roku 1755. Jedná se o cechovní artikule, které mají na stuze pečeť města Třebechovic zeleného vosku.¹⁶⁵ Kromě artikulí se zachovala jen Kniha na přijímání mistrů z let 1755–1781.¹⁶⁶ Členové cechu vypomáhali při různých potřebných činnostech města. Za určitou finanční odměnu pracovali například na statku, pomáhali při žních, při sečení luk nebo opravování cest. Nádeníci byli najímali na jeden den, na jehož konci byli vyplaceni.¹⁶⁷

Pekaři v Třebechovicích si roku 1708 založili vlastní cech, čímž se osamostatnili od cechu rozličných řemesel. Nový cech sdružoval pekaře, perníkáře a krupaře, a stal se tak nejmladším cechem ve městě. V Třebechovickém muzeu betlémů jsou uloženy formy na pečení a práva o pečení štedrovečerních žemlí z roku 1770.¹⁶⁸

Po zrušení cechovních organizací v roce 1859 vzniklo v Třebechovicích ze sedmi cechů šest dobrovolných živnostenských spolků. Pokračovaly i nadále v psaní do starých cechovních knih a při slavnostech a pohřbech vystupovaly s cechovním praporem.¹⁶⁹

¹⁶⁰ Vilém KOLEŠ, *Z dávného života třebechovických hrnčírů*, Staré Třebechovice. Vlastivědný sborníček pro Třebechovice a okolí 5, 1931, s. 9–10.

¹⁶¹ TMB, Truhlice cechu rozličného, sign. 170/81.

¹⁶² TMB, Prapor cechu rozličných řemesel, sign. 130/81.

¹⁶³ TMB, Cechovní cínová nádoba, sing. 153/81.

¹⁶⁴ J. KABAŠTA, *Z historie*, s. 13.

¹⁶⁵ SOA HK, SOKA HK, AM Třebechovice, f. Cech nádeníků Třebechovice pod Orebem, *Artikule cechovní*, inv. č. 1, kart. č. 1.

¹⁶⁶ Tamtéž, *Kniha přijímání mistrů*, inv. č. 2, kart. č. 1.

¹⁶⁷ M. HOFMANOVÁ a kol., *Třebechovice pod Orebem*, s. 66.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ J. KABAŠTA, *Z historie*, s. 14.

4. Třebechovický ševcovský cech

Z výše uvedené kapitoly vyplývá, že se ševcovský cech řadí v rámci Třebechovic k nejstarším vzniklým. Na základě dochovaných materiálů můžeme s jistotou říci, že ševcovský cech v Třebechovicích byl ustanoven v roce 1558. K jeho založení došlo na radu Čejky z Olbramovic propůjčením cechovního řádu ševcovského cechu z Dobrušky, a to s povolením Viléma Trčky z Lípy. Listina s cechovním řádem třebechovických ševců o rozměrech 29 x 55 cm se dochovala v neporušeném stavu, včetně přivěšené pečeti na červeno-zeleno-žluté šňůře s dvěma zlatými štrápci (obr. č. 5).¹⁷⁰ Platnost právního aktu byla následně potvrzena ještě dvakrát, v letech 1700 a 1713 novým vrchnostenským pánem Hieronymem Colloredem.¹⁷¹

Až do roku 1717 veškeré listiny patřily ševcovskému cechu. Avšak od roku 1717, jak dokládá opis artikulí, již patřily cechu novoševcovskému.¹⁷² Z tohoto vyplývá, že cech byl nově označován, a to podle převažující činnosti, tj. výroby (nových) bot. Podrobnější záznamy o vývoji cechu během 18. století nám bohužel kvůli nedostatku archivních materiálů chybí. To nám brání v tom, abychom s jistotou popsali například reakci třebechovických ševců na vydání Generálních artikulí z roku 1739, které značně omezily fungování všech cechů. Jediné, co z dostupných pramenů můžeme s jistotou říci, je, že v třebechovických listinách, kterým bude věnována pozornost dále, se objevují dosazení inspektoři, kteří museli dle Generálních artikulí být přítomni na všech cechovních schůzích. Je tak pravděpodobné, že třebechovičtí ševci se řídili pokyny obsaženými v těchto výnosech.

Další vývoj třebechovických ševců je znám z dob až po zrušení cechů, kdy se ševci sdružili do dobrovolného živnostenského spolku, trvajících až do roku 1885. Novela k živnostenskému řádu z roku 1883 však nařizovala nucené sdružování řemeslníků v tak zvaná společenstva. Ševcovské sdružení si dokonce v 70. letech 19. století, společně s cechem mlynářským, pekařským, krejčovským a rozličných

¹⁷⁰ SOA HK, SOKA HK, AM Třebechovice, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Cech ševcovský v Dobrušce sděluje třebechovickým ševcům svůj cechovní řád*, inv. č. 1.

¹⁷¹ Tamtéž, *Hieronymus Colloredo-Waldsee, pán panství Opočenského, potvrzuje artikule počestného cechu novoševcovského města Třebechovic hory Oreb nad Dědinou*, inv. č. 2.

¹⁷² SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Opis artikulí cechu novoševcovského z roku 1717*, inv. č. 8.

řemesel, pořídil nový prapor,¹⁷³ který by odpovídal dochovanému praporu v třebechovickém muzeu. Ševci náleželi do Společenstva oděvních živností, které mělo 48 členů, z toho 14 obuvníků. Po 1. světové válce se k společenstvu přihlásilo dalších 28 obuvníků. Krize obuvnického řemesla nastává až po roce 1932, kdy firma Baťa zřizuje na náměstí prodejnu.¹⁷⁴ Továrnu na obuv v Třebechovicích si založil i Bernard Abeles z Prahy. Z domu na náměstí si zřídil v roce 1878 dílnu na obuv. Své výrobky prodával po celé bývalé rakouské říši.¹⁷⁵ V tomto období existovalo v Třebechovicích mnoho dalších ševců, kteří provozovali své vlastní prodejny, především v okolí náměstí. Každý z nich se specializoval na něco jiného, ať už to byl prodej obuvi a ševcovských potřeb, výroba svršků, opravy obuvi, nebo kompletní výroba obuvi na zakázku.¹⁷⁶

4.1 Organizace a fungování třebechovického ševcovského cechu zejména v 18. století

Cechovní organizace se vyznačovala přesným řádem a různými podmínkami. Na všechny příslušníky cechu se vztahovala jistá pravidla o povinnostech k bratrstvu a zvláštní příkazy týkající se soukromého života. S tím souvisely i případné tresty a pokuty za nedodržení. Státní okresní archiv v Hradci Králové uchovává jeden přepis artikulí třebechovických ševců z roku 1557¹⁷⁷ a opisy artikulí pro tovaryše vydané třebechovickými cechmistry.¹⁷⁸ Dochovaný přepis originálního vidimusu cechovních artikulí převzatých od dobrušského cechu pro ševcovský cech v Třebechovicích přepsal Jan Šmidberský v roce 1659. Tento text začíná projevem úcty k cechovním tradicím a hodnotám, jež tvoří základ prosperity a soudržnosti cechů v Dobrušce a Třebechovicích. Toto vyjádření má následující podobu:

¹⁷³ M. HOFMANOVÁ a kol., *Třebechovice pod Orebem*, s. 66.

¹⁷⁴ J. KABAŠTA, *Z historie*, s. 14.

¹⁷⁵ Jan KABAŠTA, *Před sto lety v Třebechovicích*, Třebechovický zpravodaj 4, 1979, s. 3–4.

¹⁷⁶ M. HOFMANOVÁ a kol., *Třebechovice pod Orebem*, s. 259–267.

¹⁷⁷ SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Přepis artikulů ševcovského cechu v Dobrušce pro ševcovský cech v Třebechovicích*, inv. č. 4.

¹⁷⁸ Tamtéž, *Opis artikulí pro tovaryše vydaných třebechovickými cechmistry*, inv. č. 7.

„Léta Páně 1659 22. října

Vytažené artikule z originálního listu patřícího k poctivému cechu řemesla ševcovského v městě Třebechovicích hory Oreb nad Dědinou nyní i budoucím pánům cechovním k snadnějšímu vyšetření. Což se stalo za povinnosti cechmistrů Jakuba Řeháka, Václava Krba, starších Pavla Fučka, Jana Prokopa, dále poctivých mistrů při cechu v ten čas zůstávajících.

Léta Páně svrchu psaného

Je toho, kdo se spravuje, čistě cechu prosperuje, kterýž cnosti sobě slibuje a nade všechno miluje.

Jakož jest přimluvení připsání učiniti ráčil urozený pán Jan Čejka z Olbramovic s povolením urozeného a statečného rytíře pana Viléma Trčky z Lípy, pána našeho milostivého, pana purkmistra a úřadu města Dobrušky o mistry řemesla ševcovského města Třebechovicích, abychom jim pořádku cechu našeho, kteréž držíme a jimi při cechu našem spravujeme a zachováváme, udělili pro dobrou lásku a svornost.“

Cechovní artikule obsahují celkem devatenáct bodů. V prvním bodě je zdůrazněno, aby do cechu nebyli přijímáni lidé bez víry. Druhý bod přikazuje, aby mistři každou svatou neděli světili, a též nařizuje zanechání činnosti o křesťanských svátcích. Ve třetím jsou popsány podmínky pro přijetí mezi mistry. Čtvrtý je o povinnosti mistra ukázat před ostatní mistry nového učedníka. Pátý objasňuje výjimky pro Dobrušské v Třebechovicích, kdy nemusí skládat mistrovskou zkoušku. Šestý až osmý bod nařizuje, aby žádný mistr na trh nevynášel obuv bez povolení cechmistra, a k tomu připojuje povinnosti a pokuty. Body devět až třináct stanovují přísná pravidla pro obchod s kůžemi a zahrnují i pokuty za jejich porušení. Ševci v Třebechovicích s výjimkou mistrů z Dobrušky nesměli nakupovat kůže od řezníků ani překupníků. Nákup kůží zajišťoval vždy jen ševcovský cechmistr. Čtrnáctý bod se týká kožešníků, kteří nemají své nepotřebné kůže nabízet ševcům. V patnáctém bodě je vyhrazeno provozování ševcovského řemesla v okolí Třebechovic pouze pro členy cechu. Šestnáctý bod se týká přespolních ševců, kteří měli zakázán prodej kůží a sádl, s výjimkou jarmarků, kde mohl každý volně obchodovat s kůžemi, sádl a jinými potřebami. Sedmnáctý bod dává cechmistrům pravomoc řešit spory mezi

mistry a tovaryši. V případě závažných prohřešků proti řemeslu může být švec na rok a den vyloučen z cechu. Osmnáctý bod nařizuje, že všichni ševci v Třebechovicích, ať už domácí nebo cizí, musí po vyučení předložit cechmistrům osvědčení o tom, že se řemeslu řádně vyučili. Poslední bod je mířen na povinnosti učňů a tovaryšů, kteří se měli bát Boha, respektovat nadřízené, vyhýbat se zahálce a spravedlivě si rozdělovat mzdu.¹⁷⁹

Od roku 1739 se však musel i ševcovský cech řídit cechovními artikulemi, které stanovily jednotný soubor cechovních pravidel a regulovaly veškeré aspekty života a práce v ševcovském cechu. Generální artikule obsahují celkem 51 artikulí, které jsou rozděleny do pěti hlavních oblastí: Učedníci (Artikul 1–9), Tovaryši (Artikul 10–24), O mistrech, mistrovských kusech a mistrovských povinnostech (Artikul 25–33), O mistrovských vdovách (Artikul 34–35), O cechovních shromážděních a peněžité sbírce (Artikul 36–44) a poslední oblast věnující se starším mistrům (Artikul 45–51). Od těchto artikulí se do cechu mohl přihlásit jedině uchazeč, který vyznával katolickou víru. Byla vyměřena přesná doba učení u mistra. Pro ševcovské řemeslo se stanovila doba na tři roky. Synové mistrů měli rovněž jako jiní učedníci stejný stanovený čas k učení, ale platili jen polovinu peněžitých částek. Též vandrovní léta byla stanovena na tři roky. Pokud však nemohl ze zdravotních či jiných důvodů vyvandrovat, musel tuto situaci oznámit cechu a příslušnému cechovnímu komisaři. Musel však pracovat dvojnásobný počet let u mistra. Pokud se tovaryš ševcovského cechu chtěl osvobodit od svého mistra, musel mu to s osmidenním předstihem oznámit. Důsledkem však bylo, že po dobu tří měsíců nesměl pracovat u žádného jiného mistra. Tato striktní regulace naznačuje, jak velký důraz byl v té době kladen na vandrovní tradici. Kdo nepracoval v některý den, ten zaplatil pokutu poloviční nebo celodenní mzdou. Spory uvnitř cechu rovnali starší mistři u přítomnosti cechovního komisaře. Též i zhotovený mistrovský kus měl posoudit cechovní komisař společně se staršími cechmistry. Při zhotovování mistrovského kusu neměly vzejít zbytečné útraty a měly být zhotovovány kusy, které se snadno daly prodat. Tradice svačin pro mistry se těmito artikuly zapovídaly a místo toho se měla složit do matky pokladnice peněžité částka. Matka pokladnice byla

¹⁷⁹ SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Přepis artikulů ševcovského cechu v Dobrušce pro ševcovský cech v Třebechovicích*, inv. č. 4.

opatřena dvěma zámky, z toho jeden klíč měl vlastnit cechovní inspektor nebo komisař. Valné shromáždění se mělo konat čtyřikrát do roka, při nichž měl být vždy přítomen cechovní inspektor. Součástí jedné z cechovních schůzí mělo být čtení generálních patentů a generálních artikulí. Obesílání oznámení cechovních schůzek mělo připadat pouze na cechovního posla. Starší cechmířtři již nebyli voleni jen cechem, ale byli voleni inspektory.¹⁸⁰ Jak ukazuje dosavadní výzkum, vstup do cechu nebyl vůbec snadný. Adept musel nejprve projít učednictvím. Nově se hlásící učňové byli zapisováni do knih přijatých učňů. Zároveň se poznamenalo zaplacení povinného poplatku za přijetí a zápisné.¹⁸¹ Dle dochovaných materiálů třebechovické učedníky zapisovali do společného rejstříku na zápis tovaryšů a učedníků. Zachoval se jeden z let 1765 až 1788. Záznamy v tomto rejstříku jsou vesměs stručné a formulace je u všech zápisů identická. Zápis vypadal například takto: „27. března 1770 předstoupil před matku pokladnici poctivý synek Matěj Dvořáček, žádal nás, abychom jeho poctivé jméno zapsali. A stalo se podle jeho žádosti.“¹⁸² Pokladnice byla brána jako cechovní oltář, a proto ji s úctou nazývali „matkou“ pokladnicí. Toto vnímání se odrazilo na jejím zdobení bohatými ornamenty, řezbami a malbami.¹⁸³ Cechovní pokladnice třebechovických ševců se však bohužel nedochovala.

Pro přijetí musel uchazeč splňovat několik kritérií. Podmínkou bylo právo měšťanské, náboženská víra stejná s obcí a prokázání se skrze tzv. zachovací list z místa, odkud uchazeč pocházel. Tato listina potvrzovala zplození v řádně uzavřeném manželském svazku a pokřtění.¹⁸⁴ Příkladem jsou dochované zachovací listy Václava Světlíka z Třebechovic¹⁸⁵ nebo Václava Jeništy.¹⁸⁶ Mezi archivními materiály nalezneme i prosebné žádosti rodičů a opatrovníků o přijetí synů do učení ševcovského řemesla. V roce 1707 se s prosbou o přijetí syna do učení ševcovského řemesla obrátil na vrchního purkrabího opočenského panství Rudolfa Hemicha soused z Třebechovic

¹⁸⁰ SOKA HK, f. Třebechovické cechy všeobecně, *Generální cechovní artykulové pro pořádky královských dědičných zemí českých léta 1739*, inv. č. 2.

¹⁸¹ V. J. SEDLÁK, *O ceších*, s. 210.

¹⁸² SOKA HK, f. *Cech ševců Třebechovice pod Orebem*, Sešit na zápisy tovaryšů a učedníků, inv. č. 39, kart. č. 1.

¹⁸³ Z. WINTER, *Řemeslnictvo*, s. 172.

¹⁸⁴ F. FIEDLER, *Česká politika*, s. 156.

¹⁸⁵ SOKA HK, f. *Cech ševců Třebechovice pod Orebem*, *Zachovací list Václava Světlíka z Třebechovic*, inv. č. 21, kart. č. 1.

¹⁸⁶ Tamtéž, *Zachovací list Václava Jeništy*, inv. č. 23, kart. č. 1.

Václav Šotolář.¹⁸⁷ Méně časté byly i samotné žádosti sirotků. Jan, sirotek po Jiřím Kavovi, adresoval v roce 1729 svou žádost regentu Karlu Maxmiliánu Räunerovi, ve které ho žádal o povolení k učení se ševcovskému řemeslu.¹⁸⁸ Podle záznamů v cechovních registrech byl otec Jana v roce 1709 uveden jako ševcovský cechmistr.¹⁸⁹ Jan sám se poté v roce 1759 objevuje v registrech jako cechovní mistr.¹⁹⁰ Cechovní registra třebechovických ševců se zachovala ve dvou svazcích v kožené vazbě. První svazek zahrnuje období od roku 1679 do roku 1752¹⁹¹ a druhý svazek navazuje od roku 1752 do roku 1826.¹⁹² Tyto knihy sloužily k dokumentaci ševců, kteří byli členy cechu. Strukturovány jsou do tří částí, z nichž každá zaznamenává mistry, tovaryše a učedníky. Vedle evidenčních záznamů o učednících a tovaryších zde bylo zaznamenáno několik dalších informací, včetně údajů o tom, za kterých cechmistrů byli přijati, jakou částku museli učedníci složit do pokladnice, kterého dne byli přijati a jaké bylo jejich chování během učení.

Když chlapec vyhovoval všem uvedeným podmínkám a měl též všechny potřebné listiny, následovala doba koštu. Tedy doba, během níž si mistr chlapce vyzkoušel a zjistil, zdali se na ševcovské řemeslo hodí. Plné přijetí do cechu bylo podmíněno schválením před všemi mistry.¹⁹³ To měli třebechovičtí mistři nařízené ve čtvrtém artikulu. „*Item jestliže by který z mistrů řemesla ševcovského k učení řemesla téhož přijíti chtěl, má a bude povinen, aby toho mládence prvně před mistry starší řemesla postaviti a ukázati, že jest dobrých a zachovalých rodin a řemesla hodný, a když od mistrů přijat bude, libru vosku aby do cechu dal.*“¹⁹⁴

Věk učedníků nebyl přesně definován. Do učení se sice přijímali chlapci různého věku, ale v praxi se preferovali spíše vyspělejší jedinci, obvykle náctiletí. Učedníci si museli hradit náklady na své studium až do té doby, než se stali natolik

¹⁸⁷ SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Prosebná žádost Václava Šotoláře*, inv. č. 13, kart. č. 1.

¹⁸⁸ Tamtéž, *Žádost Jana, sirotka po Jiříkovi Kavovi*, inv. č. 14, kart. č. 1.

¹⁸⁹ Tamtéž, *Registra cechovní*, inv. č. 9, kart. č. 1.

¹⁹⁰ Tamtéž, *Registra cechovní*, inv. č. 10, kart. č. 1.

¹⁹¹ Tamtéž, *Registra cechovní*, inv. č. 9, kart. č. 1.

¹⁹² Tamtéž, *Registra cechovní*, inv. č. 10, kart. č. 1.

¹⁹³ V. J. SEDLÁK, *O ceších ...*, s. 212.

¹⁹⁴ SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Přepis artikulů ševcovského cechu v Dobrušce pro ševcovský cech v Třebechovicích*, inv. č. 4.

zdatnými, že pro mistra představovali užitek a začali dostávat malou mzdu.¹⁹⁵ Učňové, stejně tak i tovaryši sdíleli ubytování v dílně mistra nebo v některé přízemní komoře domu. Společně s mistrem a jeho rodinou se pak stravovali v jídelně v patře domu. Do třicetileté války hranice mezi rodinným a pracovním životem téměř neexistovala. Mistr byl pro své učedníky i tovaryše nejen zaměstnavatelem, ale i ochráncem a učitelem. Měl zodpovědnost za jejich výchovu a mravní rozvoj, zajišťoval jim stravu a oblečení a staral se o jejich základní potřeby, aby se z nich stali zodpovědní řemeslníci. Učení trvalo nejméně 3 roky, během kterých se museli naučit všechny potřebné dovednosti.¹⁹⁶ V tovaryšských artikulích shledáme i nařízení o chování k mistrově rodině: „*Pana mistra a paní mistrovou i jejich děti jim vždy uctivost prokazovali, též i proti jejich čeládce spurní nikdy nebyli. V tom se vám přísně nařizuje nebo poručuje.*“¹⁹⁷

Po dokončení učení byl za poplatek proveden zápis do knihy vyučených a novému tovaryšovi byl zhotoven výuční list. Mistři příložením pečeti potvrdili, že se dotyčný řádně vyučil u daného mistra a během učení se náležitě choval. Od poloviny 18. století museli tovaryši originál výučního listu odevzdat do pokladnice cechu, kde byl uložen až do doby, kdy se ucházeli o titul mistra.¹⁹⁸ V roce 1709 mistr Václav mladší Řehák vydal výuční list Janu Stejskalovi, který byl potvrzen třebechovickými cechmistry: „*[...] chvalitebné chování po všechen čas, jak na takového mládence příslušelo a náleželo, se choval [...]. Za cechmistrů Jiříka Kavky, Jakuba Lochmana, starších Jana Doležala, Jana Řeháka.*“¹⁹⁹ Dochovalo se celkem šest výučních listů, které jsou většinou nadepsané ozdobným písmem.

Příkladně vzpomeňme výuční list třebechovického ševce Václava Lochmana z roku 1777, který zaznamenává doporučení přítele vyučeného a prokázání schopností a oddanosti řemeslu během svého učení: „*My starší cechmířtři a všichni mířtři poctivého řemesla novořevcovského knížecího colloredského města tímto listem známo činíme, kterak předstoupíce před poctivý cech Václav Lochman, rodilý z Mitrova,*

¹⁹⁵ V. J. SEDLÁK, *O ceřích*, s. 211–212.

¹⁹⁶ A. VONDRUŠKOVÁ – V. VONDRUŠKA, *Řemesla*, s. 35–36.

¹⁹⁷ SOKA HK, f. Cech řevců Třebechovice pod Orebem, *Opis artikulí cechu novořevcovského z roku 1717*, inv. č. 8.

¹⁹⁸ V. J. SEDLÁK, *O ceřích*, s. 213.

¹⁹⁹ SOKA HK, f. Cech řevců Třebechovice pod Orebem, *Registra cechovní*, inv. č. 9, kart. č. 1.

*o výuční list snažně požádal [...] Jeho řádného vyučení hodnověrný list udělujeme. A spolu vyznávání, že nadřečený Václav Lochman, tak jak naše cechovní lejstra znějí, na žádost svého dožádaného přítele poctivého muže Jana Sobotky, spolu našeho mistra, po vyšetření času svého učednictví při svém otci Martinu Lochmanovi, tehdejšího času naším bývalým cechmistrem, jest se věrně poslušně, počestně, jak k svému otci jakožto cechmistru a ke všem ostatním našim pánům mistrům, tak jak na dobrého a počestného mládence patří, se choval.*²⁰⁰

Zachované výuční listy slouží jako cenný doklad o fungování ševcovského cechu v Třebechovicích pod Orebem. Dokládají nejen výuku ševcovského řemesla, ale i kontakty s cechy v okolních městech. Mnoho řemeslníků z okolních vesnic a měst se do třebechovického cechu hlásilo, aby se zde vyučili ševcovskému řemeslu. Toto svědčí o kvalitě výuky, jakou třebechovický cech nabízel. Do Třebechovic se přišel vyučit například Pavel Kamenický ze vsi Chvoje,²⁰¹ Václav Lochman z Mitrova,²⁰² Jiří Karš z Českého Meziříčí²⁰³ nebo též řemeslníci z Polánek,²⁰⁴ Týniště²⁰⁵ a Rychnova.²⁰⁶

Přijetí mezi tovaryše bylo významnou událostí, která se konala za doprovodu slavnostního obřadu. Od 16. století se nově vyučeným udělovalo tovaryšské jméno. Mohlo se jednat o fiktivní jméno vybrané cechem, nebo si ho mohl tovaryš vybrat sám. Často se však jednalo o posměšná jména. Součástí obřadu bylo pokřtění tovaryšů nečistou vodou nebo vínem, v některých případech i hození do kašny. I v Třebechovicích byla od roku 1675 kašna, zvyk však prameny neuvádějí. Teprve po tomto rituálu byli noví tovaryši přijati mezi ostatní. Tyto zvyklosti slavnostních obřadů byly zakázány se zavedením Generálních artikulí v 18. století.²⁰⁷

²⁰⁰ SOkA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Výuční list Václavu Lochmanovi z Mitrova*, inv. č. 18, kart. č. 1.

²⁰¹ SOkA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Osvědčení o vyučení Pavlu Kamenickému ze vsi Chvoje*, inv. č. 16, kart. č. 1.

²⁰² Tamtéž, *Výuční list Václavu Lochmanovi z Mitrova*, inv. č. 18, kart. č. 1.

²⁰³ Tamtéž, *Osvědčení o vyučení a dobrém chování Jiříku Karši z obce Meřické*, inv. č. 19, kart. č. 1.

²⁰⁴ Tamtéž, *Zachovací list Matyáši Roubalovi*, inv. č. 24, kart. č. 1.

²⁰⁵ Tamtéž, *Osvědčení o vyučení a dobrém chování Janu Pelikánovi mladšímu*, inv. č. 20, kart. č. 1.

²⁰⁶ Tamtéž, *Zachovací list Václava Jeništy*, inv. č. 23, kart. č. 1.

²⁰⁷ V. J. SEDLÁK, *O ceších*, s. 213–214.

Po krátké době musel nový tovaryš, zvaný též pacholek, vyrazit na vandru, cestu za zkušenostmi a poznáním nových technik. Tato praxe, zavedená v 15. století, byla zpočátku dobrovolná, ale od 16. století byla zakotvena ve všech cechovních statutech. Vandrování tovaryšů hrálo klíčovou roli v rozvoji cechovního systému. Díky němu se mezi cechy šířily nové myšlenky a řemeslné techniky, čímž se posilovala jejich vzájemná spolupráce a celková prosperita. Výjimku z vandru tvořili pouze tovaryši s tělesným postižením, kteří museli u mistrů pracovat dvojnásobnou dobu. Vandrující tovaryš putoval od města k městu a v každém z nich vyhledal hospodu svého cechu, zvanou herberk. Pokud se mu podařilo najít práci u některého z mistrů, byl na slavnostní schůzi přijat a zapsán do rejstříku na zápisy tovaryšů a učedníků.²⁰⁸ „1770 předstoupil před matku pokladnici Václav Probošt, tovaryš, žádal nás, abychom jeho poctivé jméno zapsali, kde jiní tovaryši zapsaní jsou. Stalo se podle jeho žádosti.“²⁰⁹ Třebechovičtí tovaryši byli dle cechovních artikulů povinni s dvoutýdenním předstihem oznámit cechmistřovi svůj záměr odejít. Toto pravidlo mělo za cíl zajistit plynulý chod práce a dát cechmistřovi dostatek času na nalezení náhradního tovaryše. „Před slavnostními výročími na dvě neděle aneb před jarmarkem žádný vyvandrovat neb vystoupit z práce nemá, kdyby mimo slavností a jarmarkem vyvandrovat měl, tehdy aby na dvě neděle nejméně od svého pana mistra, u kterého v práci jest, odpuštění vzal, tak se vždy zachovávejte, to svolujeme.“²¹⁰ Mezi archivními materiály se dochoval list, kde třebechovičtí cechmistři podávají osvědčení o vyučení a dobrém chování Antonína Lochmana z Třebechovic, za něhož se přimlouvají a žádají o jeho podporu po dobu jeho vandru.²¹¹ Toto osvědčení přineslo tovaryšovi užitek při prokazování svých schopností a slušného chování v novém městě.

Tovaryši byli nepostradatelní pro fungování cechovního systému. Řemeslo ovládali stejně dobře jako mistři. Do třicetileté války proto byli velmi ceněni, dobře placeni a měli i svá bratrstva.²¹² Tovaryš směl však pracovat pouze a jedině pro mistra,

²⁰⁸ V. J. SEDLÁK, *O ceších*, s. 214–218.

²⁰⁹ SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Sešit na zápisy tovaryšů a učedníků*, inv. č. 39, kart. č. 1.

²¹⁰ Tamtéž, *Opis artikulí cechu novoševcovského z roku 1717*, inv. č. 8.

²¹¹ SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Osvědčení o vyučení a dobrém chování Antonína Lochmana z Třebechovic*, inv. č. 17, kart. č. 1.

²¹² A. VONDRUŠKOVÁ – V. VONDRUŠKA, *Řemesla*, s. 35.

nikoliv na prodej.²¹³ Bývalo tradicí, že kromě neděle měl tovaryš osobní volno i v pondělí odpoledne. Délka pracovní doby se měnila v závislosti na ročním období. Začínalo se s rozedněním a končilo se za soumraku, což znamenalo 14 až 17 hodin práce denně.²¹⁴ Cechovní artikuly třebechovických tovaryšů jasně specifikovaly i povinnost nošení pracovního oděvu. Tato povinnost sloužila k zajištění bezpečnosti a hygieny při práci, k rozlišení tovaryšů od cechmistrů a k reprezentaci cechu navenek. „*Než přísně se vám nařizuje, abyste v poctivém a řemeslnickém oděvu neb v plášti chodili, v hospodách i jinde oděvem přikryti byli, též i v obuvi vždycky jako tovaryš se vždy nosili. Tak se zachovávejte. Kterýž by to přestoupil, buď tovaryš starší, neb synek, by tak neslušně a nemravně v hospodě seděl neb i po ulici chodil, povinen bude pokutu dáti, jakž se na něm vina shledá.*“²¹⁵

Tovaryši ukládali každou neděli nebo měsíčně určitý poplatek na podporu chudých a nemocných členů z řemesla.²¹⁶ Dle tovaryšských artikulí měl také tovaryš povinnost přijít v neděli do cechovní hospody. „*Po obědech v neděli jeden každý tovaryš a synek do hospody herberk ševcovského pořádku přijíti má, pakli by svévolně nepřišel aneb opilý by do společnosti přišel, povinen bude pokuty do pokladnice složiti, pakli by tovaryš starší toho dopustil, povinen bude dvojnásobnou pokutu složiti.*“²¹⁷ Toto sdělení dokládá existenci cechovní hospody v Třebechovicích.

Od konce 16. století můžeme pozorovat klesající postavení tovaryšů. Místiti z obavy z konkurence ze strany budoucích mistrů usilovali o udržení tovaryšů v podřízeném postavení. Docházelo ke zhoršování pracovních podmínek tovaryšů, včetně mzdy za kus práce, která se mnohdy nelišila od mzdy učňů. Navíc byli tovaryši odmítnuti účastnit se společenských aktivit mistrů.²¹⁸ Teprve přijetím do cechu za mistra totiž získal dotyčný právo k provozování samostatného řemesla.²¹⁹

²¹³ C. HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, *Umění*, s. 9.

²¹⁴ A. VONDRUŠKOVÁ – V. VONDRUŠKA, *Řemesla*, s. 37.

²¹⁵ SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Opis artikulí cechu novoševcovského z roku 1717*, inv. č. 8.

²¹⁶ V. J. SEDLÁK, *O ceších*, s. 210.

²¹⁷ SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Opis artikulí cechu novoševcovského z roku 1717*, inv. č. 8.

²¹⁸ F. FIEDLER, *Česká politika*, s. 190.

²¹⁹ Tamtéž, s. 156.

Po uvedených minimálních dvou letech práce jako tovaryš se mohl uchazeč přihlásit k mistrovské zkoušce, která bývala zdrojem častých sporů. Důvodem byl mistrovský kus, náročná práce, která se u jednotlivých ševců lišila, ale měla i společné rysy. Musely se ušít velké kožené šněrovací boty a ženské či dívčí střevíce v dané lhůtě, která se pohybovala mezi čtvrt rokem a půl rokem. Suroviny a další potřeby na zhotovení mistrovského kusu si musel švec opatřit sám. Po dokončení kusu musel pro hodnotící cechmistry zajistit svačinu, která byla sama o sobě často nákladná. Po svačině měl složit do pokladnice vstupní plat neboli příjemné, a to ve formě vosku pro chválu boží a v penězích pro dobro cechu.²²⁰ „[...] *ten každý, kdož by měl řemeslo dělati a chtěl, ten má řemeslo na páry obuvi, a to na těchto: Nejprve boty hovězí, druhé telecí, botu od té teletiny a střevíc a punčoch, hovězí a panenský střevíc z krajín a toho má rukou dovésti a svačinu udělati mistrům téhož řemesla a libry vosku dáti má dvě do cechu.*“²²¹

Po všech náležitostech tak mohl být na slavnostní schůzi přijat za mistra a zapsán do cechovních register, za což opět platil patřičný obnos cechovnímu písaři.²²² Roku 1719 žádal Jiří Prokeš se svým přítelem Mikulášem Trnkou, aby jej za jednoho mistra přijali a jakožto mistrovský syn měl složit 4 kopy míšenské a 1 libru vosku do pokladnice.²²³ Jiný zápis v plném znění mohl vypadat takto: „*Léta Páně 1755 dne 3. února mají do plnosti cechů. Pan Václav Světlík za mistra Jakuba Matušky přednesl žádost s pobožným vinšem, aby mohl za jednoho mistra přijat býti. Nemohouc jeho slušně žádost odepřítí, společně jej přijali, za kteréžto přijetí složit má do matky pokladnice 6 kop, za svačinu 6 kop a 2 libry vosku. Stalo se za povinnosti inspektora Simona Havlíčka, cechmistrů pana Václava Černého, pana Jiříka Černého, pánů starších Jana Kaška, Václava Suka a všech mistrů léta dne svrchupsaného.*“²²⁴ Tyto zápisy také potvrzují přítomnost inspektorů, jak je stanoveno v Generálních cechovních artikulech z roku 1739. Z dostupných informací z cechovních register a finančních záznamů lze sestavit přibližný seznam mistrů, kteří působili

²²⁰ Z. WINTER, *Řemeslnictvo*, s. 215–228.

²²¹ SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Přepis artikulů ševcovského cechu v Dobrušce pro ševcovský cech v Třebechovicích*, inv. č. 4.

²²² I. EBELOVÁ, *Pražská a venkovská stavební řemesla*, s. 69.

²²³ SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Registra cechovní*, inv. č. 9, kart. č. 1.

²²⁴ SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Registra cechovní*, inv. č. 10, kart. č. 1.

v Třebechovicích v období 1752 až 1770. Nelze však s úplnou jistotou prohlásit, že jsou v tomto seznamu uvedeni všichni mistři, neboť kniha se zápisy přijatých mistrů a cechmistrů se nedochovala.

ševcovský mistr	rok nabytí mistrovství	ševcovský mistr	rok nabytí mistrovství
Barvíř Jakub		Macek Václav	
Barvíř Václav	1764	Matuška Jakub	1755
Čezelka Jan		Matuška Jiří	1761
Doležal Jan		Matuška Josef	1758
Doležal Václav		Mrázek Antonín	
Dvořák Jakub		Probošt Jiří	1759
Dvořák Jan		Probošt Václav	
Dvořák Jiří	1755	Prokeš Jan	1758
Franc Prokeš	1759	Prokeš Jiří	1754
Háza Jan		Prokeš Jiří	1759
Hloušek Franc		Prokeš Josef	1762
Hloušek Václav	1770	Rašek Jan	
Houvánek Jiří		Suk Antonín	
Hrubeš Jiří		Suk Karel	
Kašek Jan	1757	Suk Pavel	
Kava Jan		Světlík Franc	1762
Kava Tomáš		Světlík Václav	1755
Macek Jiří	1763	Svoboda Jan	

Tab. č. 1 Seznam doložených ševcovských mistrů v Třebechovicích v letech 1755–1770²²⁵

Vzhledem k náročným povinnostem a poplatkům se ke zkoušce mnohdy nedostali chudí tovaryši. Dalším sporným tématem byly výhody pro členy mistrovských rodin. Mistrův syn zdědil živnostenské i cechovní právo, manželé mistrovských vdov a dcer platili poloviční poplatky a nemuseli skládat mistrovskou zkoušku.²²⁶ Na základě propůjčených artikulů od dobrušských ševců byli i dobrušští mistři osvobozeni od mistrovské zkoušky. „*Item kdyby který z mistrů dobrušských řemesla našeho v Třebechovicích sobě koupil a řemeslo dělati chtěl, nebude povinen řemesla ukazovati nebo svačinu mistrům dělati, libru vosku do cechu dáti má.*“²²⁷

²²⁵ SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Registra cechovní*, inv. č. 10, kart. č. 1.

²²⁶ F. FIEDLER, *Česká politika*, s. 158.

²²⁷ SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Přepis artikulů ševcovského cechu v Dobrušce pro ševcovský cech v Třebechovicích*, inv. č. 4.

Vdova po mistrovi se stala samostatnou členkou cechu až do sňatku s mužem mimo cech. Do cechu ženy přijaty nebyly. Žádný mistr nemohl vzít ženu řádně jako příslušníka cechu do učení. Byly brány pouze jako pomocné síly pro méně atraktivní práce, o které muži nestáli. Mistr též nesměl prodávat výrobky, které nebyly zhotoveny v jeho vlastní dílně, nebo pracovat pro jiného mistra.²²⁸

V rámci cechu zastávali nejvyšší postavení cechmistři, kteří fungovali jako jeho reprezentanti navenek, zároveň plnili funkci správní i soudní uvnitř cechu. Z artikulů třebechovických ševců vyplývá, že byli voleni vždy dva cechmistři. „[...] V témž řemesle dva cechmistři mají voleni a postavení býti od pana purkmistra a úřadu Jeho Milosti pána tak a má se k nim od řemesla chováno býti, a jestliže by se k nim, z jehož řemesla nevázně choval anebo promluvil k nim anebo před nimi, ten každý aby libru vosku do cechu dal.“²²⁹

Cechmistři byli voleni cechem ze všech mistrů na určitou dobu, obvykle na jeden rok a potvrzení byli vrchností města. Pravidelně docházeli na trh, kde zajišťovali svým mistrům předkupní právo na suroviny a zkoušeli hodnotu zboží a kontrolovali ceny, aby zákazníci nebyli poškozováni špatnými výrobky a vyššími cenami. Postavení cechmistrů bylo tak značné, že mohli vykázat řemeslníka s jeho špatnými výrobky z trhu.²³⁰ Toto je uvedeno v třebechovických cechovních artikulích takto: „Item když mistři svá řemesla na trh vynesou a vyvěsí, tehdy to cechmistři ohlídati mají, a poznají-li na kterékoliv obuvi jakou vadu, to vzíti mají a ten, komu vezmou, musí zase od cechmistrů vyplatiti střevíce dvěma penězi bílými, boty půl grošem a škorně grošem a to tolikrát, kolikrát se toho dopustil. A to do cechu aby obráceno bylo na vosk a jiné potřeby a pro spravování těch věcí všech a k stvrzení dobrého pořádku.“²³¹ Při slavnostních procesích cechmistři kráčeli vždy v čele průvodu členů svého cechu a za cech hovořili na jednáních s radnicí či nadřazenými úřady. Vždy měli k ruce volené pomocníky, tzv. starší mistry.²³² Starším mistrům byla na jarmarcích

²²⁸ F. FIEDLER, *Česká politika*, s. 164–168.

²²⁹ SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Přepis artikulů ševcovského cechu v Dobrušce pro ševcovský cech v Třebechovicích*, inv. č. 4.

²³⁰ V. J. SEDLÁK, *O ceších*, s. 204.

²³¹ SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Přepis artikulů ševcovského cechu v Dobrušce pro ševcovský cech v Třebechovicích*, inv. č. 4.

²³² A. VONDRUŠKOVÁ – V. VONDRUŠKA, *Řemesla*, s. 38.

a trzích vyhraněna výhodnější místa a jeden měl vedle druhého sedět, tak jak byli přijati do cechu.²³³

Uvnitř cechu cechmistrři zajišťovali správu organizace. Spravovali cechovní majetek, vedli cechovní počty a dohlíželi na mravnost mezi členy. Dbali na dodržování odevzdávání pravidelných příspěvků a pokutovali a trestali členy za nedodržení ustanovení. Cechmistrům též náleželo urovnání sporů mezi členy nebo řešení různých stížností na jejich cech.²³⁴ Dopis cechmistrovi ohledně sporu mistra s jeho bývalým tovaryšem mohl vypadat následovně: „*Slovutní a vzácní, poctivosti a vašnost/i/, páni cechmistrři, páni starší i mladší mistrři, vinčujíc vám na Pánu Bohu všemohoucímu štěstí a zdraví, svatě božské požehnání, věrné a upřímné rády. Přitom tak jakž jest se náká věc přihodila s naším jedním spolucechovním mistrem a s Matoušem Růžičkou, tovaryšem, u kterýhožto on v práci zůstával, že pak jsou náký věci spolu našplechtali, jeden o druhým a mezi lidmi se pomlouvali. Potom vezmouc od něho odpuštění, Matouš Růžička se, jak na to sluší a náleží, pořádně vandrujíc do města Třebechovic, tam v díle zůstává. Po některým čase přijdouc, ten mistr náš spolucechovní, u kteréhož on Matouš Růžička dělal, na jarmark na svatýho Bartoloměje tedy povídajíc to tovaryšům vašim.*“²³⁵ Vydávání výučních listů představovalo pro třebechovické cechmistry nezbytnou součást jejich povinností. Tato povinnost pramenila z cechovních pravidel. „*Item kdož by koliv v Třebechovicích, buďto domácí anebo cizí, řemeslu ševcovskému se vyučil, tomu každému cechmistrři toho řemesla mají a povinni budou dáti svědomí listem, že se jest vyučil a řemeslu podle řádu a zvyklosti dosti učinil.*“²³⁶

Největší zodpovědnost měli cechmistrři při spravování cechovní pokladnice. Byly do ní ukládány peněžité pokuty, poplatky i příspěvky od mistrů i tovaryšů. Z těchto peněz byly vydávány půjčky a podpory členům ve stáří, nemoci či jiné cechovní náležitosti, jako vystrojení pohřbu členům nebo vylepšení reprezentativních prvků. Pokladnice byla úložištěm nejen finančních prostředků, ale i cenných

²³³ F. MELICHAR, *Dějiny*, s. 17.

²³⁴ V. J. SEDLÁK, *O ceších*, s. 204.

²³⁵ SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Dopis cechmistrřů v Brandýse nad Orlicí cechmistrřům třebechovickým*, inv. č. 26, kart. č. 1.

²³⁶ SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Přepis artikulů ševcovského cechu v Dobrušce pro ševcovský cech v Třebechovicích*, inv. č. 4.

dokumentů. Uchovávaly se v ní privilegia, výuční listy, zachovací listy, též i pečetidla.²³⁷ Z archivních materiálů třebechovických ševců se dochovaly cechovní počty,²³⁸ knihy na evidenci příjmů a výdajů²³⁹ a také rejstřík dluhů.²⁴⁰ Od 18. století bývaly finanční zápisy zanášeny do knih, jejichž stránky byly předem tiskem rozděleny na příslušné sloupce. Tím byla usnadněna práce cechovnímu písaři a dosáhlo se tím větší jednotnosti ve vedení účetních knih.²⁴¹ Takto knihy vedli i třebechovičtí ševci. Zápis z roku 1752 obsahuje podrobný výčet všech položek, za které cech v daném období vynaložil finanční prostředky. Ukazuje se, že tyto přehledy nezahrnovaly vždy pouze výdaje, které sloužily cechu k jeho reprezentaci nebo k provádění jeho práce.

„Léta Páně 1752 dne 31. ledna. Pořádnost celoroční u přítomnosti pana Josefa Házi, pana cechmistra pana Václava Černého, pana Jiřího Černého, pánů starších pana Jana Raška, pana Václava Suka a všech pánů mistrů shromážděných.

<i>Panu faráři za mši svatou</i>	<i>30 kr.</i>
<i>Panu kantorovi a chlapcům</i>	<i>73 kr.</i>
<i>Za maso vepřový 17</i>	<i>1163 kr.</i>
<i>Za hovězí 17,5</i>	<i>116 kr.</i>
<i>Za telecí 4</i>	<i>18 kr.</i>
<i>Za jitrnice za 5</i>	<i>18 kr.</i>
<i>Chleba po dva dni</i>	<i>51 kr.</i>
<i>Soli, zázvora, vocta</i>	<i>10 kr.</i>
<i>Za svíčky</i>	<i>4 kr.</i>
<i>Na tabák</i>	<i>3 kr.</i>
<i>Na pivo po dva dni</i>	<i>7 kr.</i>
<i>Šrůtky</i>	<i>8 kr.</i>
<i>Za sejr</i>	<i>8 kr.</i>
<i>Za kořalku</i>	<i>7 kr.</i>
<i>Za práci a dříví</i>	<i>30 kr.</i>
<i>Za kyselý zelí</i>	<i>6 kr.</i> ²⁴²

²³⁷ Z. WINTER, *Dějiny*, s. 665.

²³⁸ SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Cechovní počty*, inv. č. 40, kart. č. 1.

²³⁹ Tamtéž, *Registra tovaryšská na příjem peněz*, inv. č. 30, kart. č. 1.

²⁴⁰ Tamtéž, *Sešit restů (dlužníci)*, inv. č. 34, kart. č. 1.

²⁴¹ V. J. SEDLÁK, *O ceších*, s. 208–209.

²⁴² SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Nový rejstřík na příjem a vydání peněz*, inv. č. 38, kart. č. 1.

Po uplynutí doby, na kterou byli zvoleni, předložili cechmistři na valném shromáždění řádné vyúčtování a odevzdali cechovní majetek. Tato valná hromada, schůzka, byla tou nejdůležitější, při níž se sešli všichni mistři. Zde se odehrávalo vše podstatné. Volili se zde nástupci cechmistrů, přijímali se zde noví učňové, tovaryši i mistři. Kodifikovalo se zde cechovní právo a soudily se zde sporné případy, které cechmistři nedokázali rozhodnout sami. Důležitou roli zde hrála právě cechovní pokladnice, bez jejíhož otevření by se schůze nezahájila. Nad otevřenou pokladnicí též přijímal tovaryš mistrovské právo, udělované posvátnou klauzulí: „*Cech budiž jemu dán.*“²⁴³ K rituálům cechovního zasedání patřila společná cínová konvice či holba. Kolovala kolem stolu a všichni si z ní připili na znamení bratrské jednoty.²⁴⁴ Právě tato cínová konvice třebechovických ševců je druhou a poslední dochovanou památkou po ševcovském cechu. Konvice je vysoká 40 cm a pochází z roku 1610. Uprostřed má znak ševců v podobě tří škorní (obr. č. 4).²⁴⁵

Schůze od 16. století probíhaly především v cechovních hospodách. Zprvu se konaly na radnici, méně častým místem bylo setkání u cechmistra v bytě. Cechovní schůze byly většinou konány čtyřikrát do roka o suchých dnech. Tedy na jaře po postu, na léto kolem svátků Svatodušních, na podzim v některý den před svatým Václavem, nazýváno Václavské suché dni, a v zimě k času vánočnímu.²⁴⁶ O čem se na cechovní schůzi jednalo, mělo zůstat v tajnosti. Zápisy o všech schůzích a usneseních se zapisovaly do cechovních register.²⁴⁷ Zvat na valnou hromadu chodíval vždy nejmladší přijatý mistr. Obchůzkami zanedbával své řemeslo, a proto od Generálního řemeslnického patentu v roce 1731 měl mít každý cech svého placeného posla.²⁴⁸ Na základě dochovaných materiálů nelze s jistotou potvrdit existenci posla u třebechovických ševců. Nicméně s ohledem na tehdejší praxi je velice pravděpodobné, že toto nařízení dodrželi a posla měli.

²⁴³ C. HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, *Umění*, s. 20–21.

²⁴⁴ A. VONDRUŠKOVÁ – V. VONDRUŠKA, *Řemesla*, s. 39.

²⁴⁵ TMB, Ševcovská konvice 1610, sign. 156/82.

²⁴⁶ Z. WINTER, *Řemeslnictvo*, s. 166.

²⁴⁷ V. J. SEDLÁK, *O ceších*, s. 208.

²⁴⁸ F. MELICHAR, *Dějiny*, s. 29.

4.2 Reprezentační symbolika třebechovického ševcovského cechu

Pro svoji prezentaci na veřejnosti a svou identitu ševcovský cech nezbytně potřeboval svůj vlastní viditelný symbol. Tento symbol, ať už šlo o znak nebo erb, cech umisťoval na všechna důležitá místa. Nejčastěji se objevoval na praporech, tzv. korouhvích, převzatých od dřívějších bratrstev, dále na pečetích, štítech, nádobách a oděvních součástkách. Tato znamení potvrzoval panovník, někdy i městská rada. Symboly obvykle odrážely dané řemeslo, zobrazovaly pracovní nástroje nebo čerpalý z církevní ikonografie, a to včetně obrazů světců. Každý cech uctíval svého patrona, jehož obraz se stal nedílnou součástí cechovní symboliky.²⁴⁹ Bratři Kryšpín a Krispinián, pravděpodobně římsí mučedníci ze 3. století, se stali patrony ševců. Jejich ostatky byly v 6. století přeneseny do francouzského Soissons, kde se zrodila legenda o jejich životě. Podle ní byli tito bratři misionáři z Říma, kteří přes den kázali a v noci, ač urození, pracovali jako ševci. Za obuv od svých zákazníků odmítali peníze. Před stětím prý oba bratři zázračně přežili topení i vaření. Svátek svatého Kryšpína a Krispiniána připadá na 25. října a jejich atributy jsou střevíc a ševcovské kopyto.²⁵⁰ Jeden třebechovický prapor s obrazem těchto patronů se dochoval v dobrém stavu a je uložen v třebechovickém muzeu betlémů (obr. č. 2).²⁵¹ Stáří praporu nám bohužel není známo. Nicméně díky informaci poskytnuté z třebechovického muzea se zdá nepravděpodobné, že by se jednalo o onen uchráněný prapor z roku 1848, neboť tento dochovaný prapor se dle údajů světil v roce 1869. Je však důležité zmínit, že se prapory v minulosti často přešívaly, tudíž vyobrazení na praporu mohou být pořízena z různých dob. Dochovaný prapor ševcovského cechu má rozměry 175 x 150 cm. Lícová strana listu je modrá, uprostřed je vyobrazen stojící panovník s královskými atributy. Rubní strana listu je červená, uprostřed jsou zobrazeni oba patroni ševcovského cechu, pod nimi uprostřed leží střevíc – symbol ševcovského řemesla. Vyobrazení se malovala na plátno, které se následně na korouhev našilo. Korouhev se upevňovala na ozdobnou tyč, žerd', která měla na vrcholu často plastické zdobení.²⁵²

²⁴⁹ J. PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury. Díl 1*, s. 291.

²⁵⁰ Elizabeth HALLAMOVÁ, *Světcí. Kdo jsou a jak vám pomáhají*, Praha 1996, s. 136.

²⁵¹ TMB, Prapor ševců 1869, sign. 280/82.

²⁵² A. VONDRUŠKOVÁ – V. VONDRUŠKA, *Řemesla*, s. 41.

Ševci v Třebechovicích měli žerd' zdobenou protáhlým zlaceným cípem, pod nímž byla malá korunovaná škorň (obr. č. 3).²⁵³

Po třebechovických ševcích se nedochovala žádná cechovní pečetidla a pečete přitíštěné na archiváliích nejsou často kompletní, ale přesto jsou stále čitelné. Na listině s cechovními řády se objevuje pečeť, která má v pečetním poli zobrazené tři paprskovitě složené škorň.²⁵⁴ Na řádu pro tovaryše z roku 1717 je pečeť zobrazující dva štítonoše držící zkříženě meče s jednou škorň mezi nimi.²⁵⁵

Vedle náboženských slavností a různých oslav byli ševci součástí běžného městského života. Cechy pečovaly i o zřízení koupelen a lázní, které sloužily v zimních měsících. Dbali přísně na to, aby především příslušníci cechu používali pravidelně lázně. Doklad o této činnosti nalézáme už v cechovním řádu třebechovických ševců z roku 1569, ve kterém se nařizuje: „... *ve dvou nedělích pořád sběhlých, jeden každý do lázně aby šel v devatenácti hodin a potom do hospody pořádku. Pakli by svévolně nepřišel, povinen jest pokuty 7 peněz a starší tovaryš jeden groš bílý.*“²⁵⁶

4.3 Obuv a její ruční výroba do 19. století

Pro hlubší pochopení výroby obuvi z 18. století, kterou nosili obyvatelé Třebechovic, a pro nahlédnutí do ševcovské dílny považují za nezbytné zahrnout do této práce tuto kapitolu. Základní principy ruční výroby obuvi, které jsou zde uvedeny, vycházejí z obecných poznatků. Bohužel nemáme dostatek pramenů o specifických postupech používaných třebechovickými ševci. Můžeme však s jistotou říci, že základní principy výroby byly pravděpodobně shodné s těmi, které popisujeme.

Obuv stejně jako oděv rozlišujeme podle sociálních vrstev, módy nebo podle účelu. S rozvojem specializace ševcovského řemesla a s postupující diferenciací módy

²⁵³ TMB, Žerd' bez datace, sign. 747.

²⁵⁴ SOKA HK, Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Cech ševcovský v Dobrušce sděluje třebechovickým ševcům svůj cechovní řád*, inv. č. 1.

²⁵⁵ Tamtéž, *Opis artikulí cechu novoševcovského z roku 1717*, inv. č. 8.

²⁵⁶ Vilém KOLEŠ, *Třebechovická koupadla a lázně v minulosti a přítomnosti*, Staré Třebechovice. Vlastivědný sborníček pro Třebechovice a okolí 11, 1933, s. 3.

dochází i k rozlišení typů obuvi. U obecných a nižších vrstev, jako představují Třebechovice, pak hovoříme o obuvi zimní a letní, sváteční a pracovní.²⁵⁷ Do 15. století se obuv vyráběla primitivními technikami: pletením z různých materiálů, nebo obráceným způsobem, kdy se boty šily naruby. Koncem 15. století se rozvinula dokonalejší výroba, spočívající v napínání a formování na ševcovském kopytě. Obuv z kůže v 16. století dosáhla většího pohodlí díky široké a dlouhé špičce, vycpávané nejčastěji senem. Tento typ obuvi najdeme pod názvy medvědí tlapa nebo kraví huby.²⁵⁸ Venkovanům a fyzicky pracujícím lidem ve městě sloužily od poloviny 15. století především škorňe, vyšší kožené boty, v zimě a mokru vycpávané slámou, mechem, onucemi nebo senem. Vedle škorňů se využívaly jednoduché řemínkem stažené střevíce, různé typy krpců, opánky, dřeváky a nazouvací pantofle. Podle výšky bot se dělily na díla krátká a dlouhá.²⁵⁹ V 17. století se objevují podpatky. K odlišení šlechty od měšťanů sloužil červený podpatek. Chudší lidé pak měli podpatek zhotovovaný ze skládaných vrstev kůží. V tomto století se rozšířila i barevná škála obuvi. Zejména pak fialová, zelená a růžová. V 18. a 19. století dochází k větší rovnosti a střídmosti v módě.²⁶⁰

Pro 18. století jsou typické především černé mužské střevíce s velkou kovovou sponou s nižším podpatkem, které nosila aristokracie i měšťané. Pro běžné nošení však byly používány krpce či škorňe. U žen pak převládaly dřeváky a střevičky. Menší městečka a vesnice převzaly obuv v téměř identické podobě a po dlouhou dobu jejich vzhled zůstával v neměnné podobě. Obuv byla navíc předmětem dědičným, kdy se kvalitní obuv přenechávala po dvě až tři generace.²⁶¹ Jak vyplývá z pravidel pro zhotovení mistrovského kusu, Třebechovičtí zřejmě nosili obuv z hovězí a telecí kůže, která představovala typický produkt pro zhotovení mistrovského kusu místních ševců.²⁶² V nedalekých Holicích se podařilo uchovat vzácný historický pramen

²⁵⁷ J. PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury. Díl 2*, s. 901.

²⁵⁸ E. PŘÍHODOVÁ a kol., *Textil*, s. 22.

²⁵⁹ J. PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury. Díl 2*, s. 904.

²⁶⁰ E. PŘÍHODOVÁ a kol., *Textil*, s. 23–24.

²⁶¹ Miroslava ŠTÝBROVÁ, *Boty, botky, botičky*, Praha 2009, s. 135–141.

²⁶² SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Přepis artikulů ševcovského cechu v Dobrušce pro ševcovský cech v Třebechovicích*, inv. č. 4.

s návodem výroby obuvi, tak i s informacemi o materiálech používaných tamějšími ševci.²⁶³

Ševci ke své výrobě obuvi nepotřebovali složité technické vybavení ani velký prostor. Svoji práci vykonávali převážně v domácím prostředí. Jejich dílny, nazývané veřtat či verštat, se nacházely v přízemní části domu, tzv. mázhauzu. V případě podnájmu ševci pracovali ve své jizbě, na dvoře. V jiných městech pracovali převážně v podloubí, to však Třebechovice nikdy nemělo.²⁶⁴ Pro ševce jakožto sedavé řemeslo byla nezbytná nízká trojnožka bez opěradla nazývaná verpánek. Bohatší ševci měli čtyřnohé stoličky s vycpaným a kůží potaženým sedákem, tzv. ševčáky. Důležité bylo, aby sezení bylo stabilní a umožňovalo ševci pohodlně pracovat.²⁶⁵ Ševci pracovali dle specifické míry a rozměrů zákazníka. Prvním krokem tak bylo zhotovení šablony. Dle šablony vykrojil ševcovským nožem, knejpem, potřebné díly z kůže. Sešitý svršek musel přes kopyto napínat a vytvarovat. Kopyto byla dřevěná forma ve tvaru nohy, na niž se ke svršku připevnilly podrážky, popřípadě i podpatky. Boty bylo poté potřeba začistit, nalakovat a vyleštit.²⁶⁶ Hojně se při výrobě obuvi uplatňovala dělba práce. Mistr dělával náročnější práce, zejména svrškařské, starší tovaryš připravoval podrážky a připevňoval je ke svršku. Na mladšího tovaryše s učněm připadala oprava obuvi.²⁶⁷

Zhotovení jednoho páru obuvi zabralo asi dva dny, u náročnějších modelů i několik dnů.²⁶⁸ V lucemburské době se štěpila dělba práce, kdy výrobek již během výrobního procesu procházel jako polotovar řadou samostatných výrobních činností. Ševci si již nezhotovovali kůži sami, ale odloučilo se od něho koželužství, které silně vzrostlo, zejména pak v Třebechovicích.²⁶⁹ Zde se koželuzi sdružovali od konce 16. století v cechu rozličných řemesel a později zde sehráli důležitou roli při kožedělné tovární výrobě.²⁷⁰

²⁶³ H. VANČUROVÁ, *Holický novoševcovský cech*, s.24.

²⁶⁴ A. VONDRUŠKOVÁ – V. VONDRUŠKA, *Řemesla*, s. 140.

²⁶⁵ A. VONDRUŠKOVÁ – V. VONDRUŠKA, *Řemesla*, s. 140.

²⁶⁶ Barbora JAROŠOVÁ – Petr LIĐÁK, *Chvála řemesla*, Rožnov pod Radhoštěm 2009, s. 40.

²⁶⁷ M. JANOTKA – K. LINHART, *Zapomenutá řemesla*, s. 92.

²⁶⁸ E. PŘÍHODOVÁ a kol., *Textil*, s. 24.

²⁶⁹ F. FIEDLER, *Česká politika*, s. 161.

²⁷⁰ P. JAHNOVÁ, *Koželuzi*, s. 19.

Až do 18. století se řemeslná výroba obešla bez učebnic. Veškeré vědomosti se předávaly ústně z generací na generace a naučit se dalo pozorným přihlížením na práci svého mistra. Teprve s nástupem intelektuálů se objevila snaha o zachycení těchto znalostí písemnou formou.²⁷¹

4.4 Přehled jmen a počtů třebechovických ševců

Ševci se řadili svým počtem v rámci cechů mezi ty početnější. Jejich počet jsme však schopni doložit až pro 17. století. Po ukončení třicetileté války v Třebechovicích působilo 21 ševců, kteří dokázali toto nepříznivé období překonat. Pro srovnání uvádím i počty dalších význačných cechů v Třebechovicích: v roce 1652 patřili mezi nejpočetnější řemeslníky v Třebechovicích právě ševci (21), po nich řezníci (19), tkalci (12) a krejčí (10). Situace se však v následujících letech změnila, pravděpodobně v důsledku silného moru v roce 1680. Počet řemeslníků v jednotlivých ceších se poté lišil. V roce 1752 bylo zaznamenáno 10 ševců, 13 řezníků a 7 krejčích. Počet tkalců se naopak oproti dřívějšímu zdvojnásobil na 20, pravděpodobně v souvislosti s nárůstem poptávky v době prusko-rakouské války. Toto téma a související otázky by mohly být předmětem dalšího podrobnějšího zkoumání. Do roku 1830 se počet ševců dále navýšil na 14, zatímco počet řezníků vzrostl na 21, krejčích klesl na 9 a tkalců se snížil na 8.²⁷²

Řemeslo	Počet v roce 1652	Počet v roce 1752	Počet v roce 1830
Ševci	21	10	14
Řezníci	19	13	21
Tkalci	12	7	8
Krejčí	10	20	9

Tab. č. 2 Srovnávací tabulka s počty řemeslníků v období 17.–19. století

²⁷¹ M. ŠTÝBROVÁ, *Boty*, s. 126.

²⁷² L. DOMEČKA – F. L. SÁL, *Královéhradecko*, s.308–310.

Pro 17. století máme doložena i první jména ševců. Podle Berní ruly z roku 1654 ve městě působili: Jan Nosek, Pavel Tuček, Václav Kavka, Jan Jarolim, Václav Probošt, Jiří Fleišman, Jakub Heicman, Lukáš Šmidberský, Jan Rambousek, Jan Prokop, Jakub Řehák, Pavel Heicman, Jan Červenka, Urban Lochman, Mikuláš Kalina, Václav Krb, Lukáš Nosek, Vít Řehák, Václav Kučera, Martin Suk.²⁷³ Opakované výskyty stejných jmen naznačují, že toto řemeslo bylo předáváno v rámci rodiny. Můžeme se domnívat, že synové se učili řemeslu od svých otců a po jejich smrti převzali jejich živnost.

V roce 1679, kdy Třebechovice čítaly zhruba 1200 obyvatel, sdružoval ševcovský cech 24 mistrů. To znamená, že jeden mistr se svými tovaryši a učedníky zajišťoval obuv asi pro 52 místních obyvatel.²⁷⁴ Z toho je patrné, že ševcovský cech hrál ve městě důležitou roli a patřil mezi nejpočetnější řemeslnické cechy. Následující rok se do Třebechovic, stejně jako do mnoha dalších měst, dostala epidemie moru. Tato rána zasáhla více než třetinu obyvatelstva a zanechala za sebou veliké ztráty. Ševcovský cech patřil k nejvíce postiženým. Z 24 mistrů, které cech sdružoval v roce 1679, přežili toto neštěstí pouze 4. V důsledku toho se počet zákazníků na jednoho mistra a jeho dílnu dramaticky zvýšil na zhruba 200.²⁷⁵

Mapování ševců ukázalo, že řemeslo se skutečně předávalo z otce na syna i v Třebechovicích. Oslovila jsem několik občanů s totožnými jmény, která se objevila nejčastěji v historických pramenech. Zkusila jsem se obrátit i občany na facebookové skupině města Třebechovic, kteří by mi mohli poskytnout informace k tématu. Cílem bylo získat bližší informace o jejich rodinné historii spojené s ševcovským řemeslem. Bohužel se v mnoha rodinných případech ukázalo, že již neexistují žádní svědci, kteří by mohli poskytnout relevantní informace, nebo se jedná pouze o shodu jmen.

Díky příspěvku na facebookové skupině jsem se však spojila s panem Josefem Lochmanem, který mi poskytl cenné informace ohledně jeho ševcovských předků. V Třebechovicích se jeho otec Josef Lochman zaměřoval mimo jiné i na výrobu holínek, jež pak úspěšně prodával na mnoha trzích dokonce, až v Orlických horách,

²⁷³ Václav PEŠÁK a kol., *Berní rula. Kraj hradecký 2*, Praha 1951, s. 185.

²⁷⁴ J. KABAŠTA, *Z historie*, s. 13.

²⁷⁵ Vilém KOLEŠ, *Kdy měli třebechovičtí ševci nejvíce práce?*, Staré Třebechovice. Vlastivědný sborníček pro Třebechovice a okolí 18, 1935, s. 8.

kde je s oblibou kupovali lesníci a pastevci. Pan Lochman vyprávěl vzpomínku z dětství, která mu utkvěla v paměti a ilustruje vynalézavost a praktičnost lidí v minulosti, jak si kupci holínek na trzích poradili s určováním správné velikosti bot: *„Ti kupci holínek si s sebou brali na trhy takové dřevěné tyčky, které měly délku odpovídající jejich chodidlům. Ty tyčky pak vložili do bot a zjistili tak, zda jim nové boty padnou.“* V té době neexistovaly systémy číslování velikostí obuvi, které známe dnes, a proto jim tento jednoduchý, ale chytrý trik pomohl vybrat si boty správné velikosti.

Ševcovská dílna pana Lochmana se nacházela za jeho domem na náměstí č. p. 41 (obr. č. 6). Můžeme s velkou pravděpodobností předpokládat, vzhledem k předávání řemesla z generace na generaci, že se ševcovské dílny v 18. století nacházely na stejných místech nebo v jejich blízkosti. Pan Lochman spolupracoval i s bačkoráři, kterým dodával spodky bačkor. Bačkoráři patřili za druhé světové války k nejbohatším občanům, ale i ševci se podle výpovědi pana Lochmana řadili ke střední vrstvě obyvatelstva. Přesná datace mi poskytnuta nebyla, ale zřejmě se jedná o první polovinu 20. století. Tato spolupráce mezi ševci a bačkoráři je příkladem propojení a vzájemné závislosti různých řemeslných oborů v tehdejší společnosti. Václav Lochman, dědeček pana Lochmana, byl rovněž švec, který dodával kůže z Vitouškovy koželužny v Třebechovicích ostatním ševcům ve městě. Tato koželužna byla založena již v roce 1796.

Ačkoliv se Josef Lochman ani jeho bratr ševcovskému řemeslu dále nevěnovali, tradice řemeslného umění a zručnosti se projevila u synovce Josefa Lochmana, který se nyní v Třebechovicích specializuje na opravy hokejových rukavic.²⁷⁶ Častý výskyt tohoto příjmení v archivních materiálech z 18. století a zvláště pak zpočátku 19. století svědčí o trvalé a silné tradici ševcovského řemesla v této rodové linii.

²⁷⁶ Josef LOCHMAN, [ústní sdělení], Třebechovice pod Orebem 12.04.2024.

5. Komparace výzkumu s holickým a jilemnickým ševcovským cechem

Díky existujícím výzkumům ševcovských cechů zpracované v bakalářských pracích od Terezy Tauchmanové, věnující se jilemnickým ševcům, a od Hany Vančurové, zkoumající ševce v Holicích, se otevírá možnost srovnání s cechovní organizací v Třebechovicích. Toto srovnání nám umožní lépe porozumět postavení třebechovického cechu v kontextu s jinými městy.

Historie cechovních organizací v Třebechovicích, Holicích a Jilemnicích bude obdobná jako u ostatních měst. Ševcovský cech se ve všech třech městech řídil obdobnými privilegii, která definovala jeho fungování a práva. Všechna tato města čelila v průběhu historie podobným překážkám a zákazům, které ovlivňovaly vývoj cechů. Třebechovice, Holice i Jilemnice patřily mezi poddanská města. To znamená, že vývoj jejich cechovních struktur byl úzce spjat s vývojem cechovních organizací v královských městech. Jilemnice se odlišuje od Třebechovic a Holic svou polohou v Podkrkonoší. Třebechovice a Holice jsou od sebe vzdálené jen 19 km.

Od počátku 18. století do poloviny 19. století zažila všechna tři zkoumaná města Třebechovice,²⁷⁷ Holice a Jilemnice²⁷⁸ značný nárůst počtu obyvatel. Nejvýrazněji se rozrostly Holice, které zaznamenaly pětinašobný nárůst populace. Třebechovice s Jilemnicemi vykazovaly srovnatelný počet, kdy se jejich počet více než zdvojnásobil. Nárůst populace byl doprovázen nárůstem počtu domů, avšak průměrná velikost domácnosti se udržela na úrovni okolo 6 osob. Nárůst populace nevedl k výraznému zvětšování stávajících domů, ale spíše k budování nových.

Město	Počet obyvatel v roce 1713	Počet obyvatel v roce 1843
Třebechovice pod Orebem	901	2362
Holice	732	4004
Jilemnice	733	2371

Tab. č. 3 Vývoj počtu obyvatel v Třebechovicích, Holicích a Jilemnicích v letech 1713 a 1843

²⁷⁷ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl VII., Str – U, Praha 2008, s. 652.

²⁷⁸ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl II., H – Kole, Praha 2000, s. 121–677.

Všechna tři města zasáhly stejné pohromy. Největší z nich byla třicetiletá válka, která zastavila prosperující rozvoj řemesel. Města byla postižena především vysokou finanční zátěží, neúrodou způsobenou válečným stavem a následným úbytkem obyvatel. V Jilemnici byly navíc během vpádu vojsk některé vesnice vypáleny a zničeny, některé dokonce zanikly beze stopy.²⁷⁹ Nelze opomenout ani časté požáry, které postihovaly mnoho měst, včetně Třebechovic, Holic i Jilemnice. Vzhledem k tomu, že ve většině z nich převažovala dřevěná zástavba, docházelo k rozsáhlým škodám na majetku a nenávratně se tak zničily i cenné historické dokumenty.

Historie cechovních organizací začíná v Třebechovicích, kde již v roce 1502 vznikl první cech, konkrétně cech řezníků. Naopak v Holicích byl podle dostupných materiálů založen první cech tkalců až v roce 1610,²⁸⁰ zatímco v Jilemnici se první písemná zmínka o cechu krejčíků objevuje až v roce 1683.²⁸¹ Většina ostatních cechů se v těchto městech rozvíjela v 17. století, tedy o sto let později než v Třebechovicích. Je však nutné podotknout, že tato fakta vycházejí pouze z dochovaných pramenů a je možné, že mnoho materiálů o dřívějších, předbělohorských cechovních organizacích bylo ztraceno nebo zničeno.

Na základně dochovaných pramenů byl zkoumaný ševcovský cech založen nejprve v Třebechovicích pod Orebem, a to v roce 1558. V Holicích se cech objevil až v roce 1664²⁸² a v Jilemnici v roce 1658. Podle zkoumání Terezy Tauchmanové však mohl být v Jilemnici již v roce 1628, tedy o 30 let dříve, kdy jeho rozvoj přerušila třicetiletá válka.²⁸³ I přes rozdílné doby založení se ale tato tři města shodují v tom, že artikule pro svůj ševcovský cech ševci získali od jiných cechů v jiných městech, a to pomocí vidimusu, listiny, která ověřovala znění určité písemnosti a byla propůjčována jinému cechu k používání. Holice ji získaly od pardubického cechu, Jilemnice od novoševcovského cechu v Lomnici nad Popelkou a Třebechovice od dobrušských ševců. Tato shoda v získávání artikulů od jiných cechů svědčí o vzájemné spolupráci a sdílení znalostí mezi ševci v různých městech. Ševci si tak předávali informace

²⁷⁹ T. TAUCHMANOVÁ, *Jilemnický ševcovský cech*, s. 13.

²⁸⁰ H. VANČUROVÁ, *Holický novoševcovský cech*, s. 23.

²⁸¹ T. TAUCHMANOVÁ, *Jilemnický ševcovský cech*, s. 28.

²⁸² H. VANČUROVÁ, *Holický novoševcovský cech*, s. 25.

²⁸³ T. TAUCHMANOVÁ, *Jilemnický ševcovský cech*, s. 31.

o řemeslných technikách, materiálech a praktikách. Jilemnické artikule se zásadně liší v podmínkách pro výrobu mistrovského kusu. Pro jilemnické tovaryše byly přesně definovány různé kusy, a to boty na třech podešvích, pár loveckých bot podvokrát šitých, pár rovných bot, pár punčoch, pár mysliveckých střevíců na třech podešvích, pár mysliveckých bot a pár panenských střevíců.²⁸⁴ Třebechovické a holické²⁸⁵ artikule nestanovovaly přesnou podobu mistrovského kusu pro uchazeče o mistrovský titul. Definovaly pouze výrobu bot z hovězí a telecí kůže, punčoch a panenského střevíce. Tato skutečnost mohla představovat pro některé uchazeče výhodu, jelikož jim nabízela širší spektrum možností pro výběr mistrovského kusu. Každé ze tří měst mělo dva volené cechmistry, kteří zodpovídali za vedení ševcovského cechu. V Holicích i Jilemnicích byl první cechmistr označován jako starší. V Jilemnicích byl navíc další cechmistr označován jako „druhý“.²⁸⁶ V Třebechovicích se v historických pramenech nenachází zmínka o tomto označení, spíše se setkáváme se zaznamenáním dvou starších za jmény cechmistrů, kteří byli známi jako pomocné ruce cechmistrů.

Holický ševcovský cech se může pochlubit bohatým archivním materiálem, který zahrnuje listiny a dokumenty týkající se jak financí, tak i osobních záležitostí členů. Za unikátní lze považovat návod na výrobu obuvi, kde je popsán podrobný postup i veškerý materiál používaný k řemeslu.²⁸⁷ V Jilemnicích se dochovalo mnoho písemných i hmotných památek po ševcích, včetně pohřebních štítů, cechovní truhlice, korouhve a džbánu.²⁸⁸ Třebechovice disponují menším množstvím archivního materiálu k zmapování vývoje ševcovského cechu. Z hmotných památek je dochována jen cechovní konvice a prapor. Z písemných materiálů se dochovaly především artikule, které umožňují pochopit vnitřní strukturu ševcovského cechu, dále osobní doklady mistrů, tovaryšů (tj. např. výuční listy, osvědčení o vyučení, prosebné žádosti, dopisy ohledně sporu), cechovní registra, rejstřík na zápis tovaryšů a učedníků a finanční záznamy poskytující informace o příjmech a výdajích cechu.

²⁸⁴ T. TAUCHMANOVÁ, *Jilemnický ševcovský cech*, s. 33.

²⁸⁵ H. VANČUROVÁ, *Holický novoševcovský cech*, s. 29.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 52.

²⁸⁷ Tamtéž, s. 24.

²⁸⁸ T. TAUCHMANOVÁ, *Jilemnický ševcovský cech*, s. 83–92.

Pečeti ševcovských cechů v Holicích²⁸⁹ a Jilemnici²⁹⁰ vykazovaly značnou podobnost, kdy zobrazovaly dva štítonoše držící erb se třemi škorněmi. Třebechovičtí ševci měli na své pečeti zobrazené pouze tři paprskovitě složené škorně²⁹¹ nebo dva štítonoše držící zkříženě meče s jednou škorní mezi nimi.²⁹² Zásadní rozdíly se však ukázaly v podobě cechovních korouhví. Většina odborné literatury, včetně publikací Františka Melichara²⁹³ nebo Cecilie Jahodové²⁹⁴ popisuje pouze jeden barevný typ ševcovské korouhve – blankytně modrou. V Holicích si skutečně nechali ušít modrou korouhev z damašku s malovaným obrazem a bílými a modrými střapci, která odpovídá tomuto popisu.²⁹⁵ Naproti tomu v Jilemnici nalezneme červenou korouhev.²⁹⁶ Nejzajímavější případ představují Třebechovice, kde ševci používali dvoubarevnou korouhev – modrou z jedné strany a červenou z druhé. O této korouhvi se bohužel dochovalo jen málo informací a ani Tereza Tauchmanová ve své práci neobjasňuje symboliku červené barvy.

²⁸⁹ H. VANČUROVÁ, *Holický novoševcovský cech*, s. 67.

²⁹⁰ T. TAUCHMANOVÁ, *Jilemnický ševcovský cech*, s. 33.

²⁹¹ SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Cech ševcovský v Dobrušce sděluje třebechovickým ševcům svůj cechovní řád*, inv. č. 1.

²⁹² Tamtéž, *Opis artikulí cechu novoševcovského z roku 1717*, inv. č. 8.

²⁹³ F. MELICHAR, *Dějiny*, s. 12.

²⁹⁴ C. HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, *Umění*, s. 41.

²⁹⁵ H. VANČUROVÁ, *Holický novoševcovský cech*, s. 26.

²⁹⁶ T. TAUCHMANOVÁ, *Jilemnický ševcovský cech*, s. 50.

6. Prezentace výzkumu veřejnosti

Protože jsem studentkou studijního programu Prezentace a ochrana kulturního dědictví, zařadila jsem do této bakalářské práce kapitolu, jež se zabývá publikováním výsledků výzkumu formou článku o ševcovském cechu v Třebechovicích v městském časopise Haló. Časopis má v Třebechovicích mnohaletou tradici, sahající až do roku 1929, kdy Vilém Koleč vydal první číslo „*Staré Třebechovice. Vlastivědný sborníček pro Třebechovice a okolí.*“²⁹⁷ Na Viléma Koleča v letech 1979–1989 navázal Jan Kabašta s „*Třebehovickým zpravodajem*“²⁹⁸ a od roku 2003 vychází „*Třebehovické Haló.*“ Publikování v časopise Haló mi přišlo jako ideální způsob, jak zpřístupnit informace o ševcovském cechu široké veřejnosti, a to především obyvatelům Třebechovic. Mnozí z nich si tak možná vzpomenou na své předky, kteří provozovali ševcovské řemeslo, nebo se dozví něco nového o historii svého města. Věřím, že článek bude přínosný jak pro čtenáře, tak i pro můj osobní rozvoj. Článek pomůže šířit povědomí o tomto důležitém řemesle a zároveň mi poskytne možnou cennou zpětnou vazbu od místních obyvatel.

Článek v Třebehovickém časopise Haló, zveřejněný 03.05.2024 (obr. č. 9):²⁹⁹

„Ševci z Třebechovic, kteří obouvali naše předky

Dnes si při nazouvání obuvi málokdo uvědomuje, jak složitá a náročná byla výroba obuvi v minulosti. Nahlédneme-li do cechovních artikulí třebehovických ševců, nalezneme v nich svědectví o jejich pečlivé práci a snaze o co nejkvalitnější boty. Vše se muselo dělat ručně, od přípravy kůže až po konečné šití. Ševci pracovali v jednoduchých dílnách, obvykle v celém přízemí domu. Mnoho jich pracovalo i doma nebo v podnájmu. Cechovní řád omezoval výrobu na dva páry bot na skladě. Kromě obuvi vyráběli i kožené doplňky, jako pochvy na nože, opasky, řemeny a rukavice. V 17. století se objevují u obuvi podpatky. K odlišení šlechty od měšťanů sloužil červený podpatek. Chudší lidé pak měli podpatek zhotovovaný ze skládaných vrstev

²⁹⁷ Vilém KOLEŠ, *Staré Třebechovice. Vlastivědný sborníček pro Třebechovice a okolí* 1–35, 1929–1941.

²⁹⁸ Jan KABAŠTA, *Třebehovický zpravodaj*, 1–11, Třebechovice pod Orebem 1979–1989.

²⁹⁹ Veronika HANSÍKOVÁ, *Ševci z Třebechovic, kteří obouvali naše předky*, Třebehovické Haló 5, Třebechovice pod Orebem 2024, s. 16.

kůží. Měšťané v 18. století si obouvali vysoké kožené boty, nazývané škorně nebo opánky. Ženy nosily dřeváky či střevíce. V tomto století se rozšířila i barevná škála obuvi. Zejména pak fialová, zelená a růžová. Kvalitní obuv byla přenechávána po dvě až tři generace. Nebylo však ničím neobvyklým, když zejména ženy a děti chodily ještě v 18. století bosé. Ještě mnohdy do poloviny 20. století se chodilo občas naboso.

Zavedení manufakturní a tovární výroby v 19. století však postupně vytlačilo drobné řemeslníky z trhu, včetně třebechovických ševců. I když dnes už toto řemeslo ve městě neprožívá svůj zlatý věk, jeho tradice stále žije v několika třebechovických srdcích. Třebechovičtí ševci patřili mezi nejstarší řemesla ve městě. Od roku 1558, kdy si od dobrušských ševců vypůjčili cechovní pravidla, hráli důležitou roli v třebechovickém životě. Reprezentovali svůj cech v průvodech a tvořili součást cechovního uskupení, které zahrnovalo i řezníky, tkalce, krejčí, nádeníky a pekaře. Dnes už si to těžko představíme, ale dřív bylo náměstí v Třebechovicích plné života. Zněly tam písně, konaly se slavnostní průvody a čtyřikrát ročně se tam konaly trhy. Ševci ale museli čelit také mnoha výzvám, včetně morové epidemie v roce 1679, která z 24 působících ševců zanechala naživu jen 4. I přes tyto těžkosti se jim podařilo přežít a i po zrušení cechovních organizací v roce 1859 nadále prosperovali ve svém řemesle. I když už se dnes boty vyrábějí jiným způsobem, tradice a umění ševců si zaslouží naše uznání a úctu.“

Závěr

Město Třebechovice v 18. století žilo životem plným tradic a oslav, na nichž se podílely i řemeslnické cechy. Tyto cechy tvořily páteř městské ekonomiky. Cechy regulovaly vstup do řemesla, stanovily ceny výrobků a zajišťovaly kvalitu produkce. Členové cechů, známí jako cechovní mistři, tovaryši a učňové, se vyznačovali vzájemnou podporou, vírou a řídili se přísnými statuty. Třebechovický ševcovský cech byl založen v roce 1558, čímž se stal jedním z nejstarších řemeslných cechů ve městě. Cechovní řád získali ševci od dobrušského ševcovského cechu. Staršími byly cechy řeznický z roku 1502 a tkalcovský z roku 1546. Po ševcích následovali krejčí, nádeníci, cech rozličných řemesel a nakonec pekaři, jejichž cech byl ustanoven až v roce 1708. Tradice a oslavy hrály v jejich životě neodmyslitelnou součást a propojovaly je a utvářely jejich identitu. Cech ševců v Třebechovicích zastával důležitou pozici v rámci cechovních organizací. Ševci měli svůj oltář Božího těla spolu s tkalcovským, krejčovským a řeznickým cechem. Věhlas třebechovických ševců dokládá i fakt, že přitahovali řemeslníky z blízkého okolí, zejména z Polánek, Týniště, Rychnova a Opočna, jak je zřejmé z dochovaných výučních listů a osvědčení ševců. Bohužel se z činnosti třebechovického ševcovského cechu dochovalo jen minimum archivních materiálů, i tak však bylo možno rekonstruovat činnost cechu zejména v 18. století. Důležité informace poskytly artikule cechu a cechovní registra, která nám dávají přehled o přijímání členů do cechu.

Cechovní organizace stejně jako samotné město musely čelit řadě výzev. Zpočátku to byly především války a devastující morová epidemie v roce 1680. Počet třebechovických ševců klesl z 24 na pouhé 4, což vedlo k nárůstu zakázek na jednoho mistra. V 18. století se cechy potýkaly s nástupem manufaktur, které využívaly dělbu práce a mechanizaci. Autonomii cechovního systému narušily vládní reformy habsburské monarchie, které omezily moc cechů a podporovaly volný trh. Vydáním Generálního řemeslnického patentu v roce 1731 ztratily cechy své pravomoci a tradiční zvyky. Nakonec se musely všechny cechy v království Českém řídit jednotným vzorem řemeslnických pořádků dle vydaných Generálních artikulí v roce 1739. Následkem toho nastala mezi cechy velká jednotvárnost a odstranila jednotlivé cechovní zvyklosti a rozdíly. Po zrušení cechů v roce 1859 se třebechovičtí ševci

sdružili do dobrovolného živnostenského spolku. Po vydání novely k Živnostenskému řádu v roce 1883 náleželi ševci do Společenstva oděvních živností. Ovšem nástup tovární výroby obuvi, a především prodejna firmy Baťa, způsobil řemeslníkům velké potíže. Přesto mnozí ševci pokračovali ve svém řemesle a specializovali se na různé oblasti, jako opravy obuvi nebo prodej ševcovských potřeb. Někteří si udrželi prosperující živnosti až do 20. století, které doložil i výzkum v rámci mapování třebechovických ševců. Byl doložen jeden případ takovéto ševcovské rodiny Lochmanů, který potvrdil předávání ševcovského řemesla z generace na generaci, neboť i v archívním materiálu se nachází výuční list Václava Lochmana z roku 1777. Výzkum zjistil i výskyt ševcovské dílny na náměstí, kde se předpokládá, že i ševci v 18. století se mohli vyskytovat na stejném či v blízkém okolí. Řemeslné dovednosti a znalosti mají stále velkou hodnotu a jsou důležitou součástí kulturního dědictví.

Srovnání s jinými poddanskými městy ukázalo shodný princip fungování cechů. Dva volení cechmířtři, převzetí artikulí od jiného města a cechovní znamení s odkazem na patrony cechu svatého Kryšpína a Krispiniána vykazovaly shodu. Třebechovice se však na základě dochovaných materiálů odlišují brzkým založením cechů v polovině 16. století, zatímco jinde vznikaly až v druhé polovině 17. století. Dědičnost řemesla po generace se vyskytovala i v Třebechovicích, podobně jako v Holicích a Jilemnicích.

Výsledky výzkumu ševcovského cechu byly zveřejněny v městském časopise Haló. Tato volba prezentace se zdá být nejvhodnější vzhledem k omezenému množství dostupných cechovních artefaktů. Navíc tato forma bude dostupná v tištěné podobě pro všechny obyvatele Třebechovic prostřednictvím městského časopisu a elektronicky na webových stránkách města, což může být přínosné i pro zájemce o historii v nadcházejících časech.

Tato práce otevírá hlubší pohled do řemeslnického života v Třebechovicích a její výsledky by mohly být užitečné pro další výzkum v oblastech, které by mohly přiblížit začlenění ševců do Společenstva oděvních živností, což jistě znamenalo pro ševce v Třebechovicích řadu výzev i příležitostí. Také odhalení tajemství prosperity bačkorářů v Třebechovicích za války, jež se řadili mezi nejbohatší občany města, by mohlo být dalším zkoumaným tématem.

Seznam pramenů a literatury

Prameny hmotné

Prameny nevydané

SOA HK, SOkA HK, AM Třebechovice, fond Cech krejčích Třebechovice pod Orebem, *Jaroslav Trčka z Lípy uděluje privilegia cechu krejčovskému v Třebechovicích*, inv. č. 1.

SOkA HK, Cech krejčích Třebechovice pod Orebem, *Přijímání mistrů, učedníků na vyučenou*, inv. č. 5, kart. č. 1.

SOkA HK, Cech nádeníků Třebechovice pod Orebem, *Artikule cechovní*, inv. č. 1, kart. č. 1.

SOkA HK, Cech nádeníků Třebechovice pod Orebem, *Kniha přijímání mistrů*, inv. č. 2, kart. č. 1.

SOkA HK, Cech řezníků Třebechovice pod Orebem, *Titulní ozdobný list register*, inv. č. 8, kart. č. 1.

SOkA HK, Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Cech ševcovský v Dobrušce sděluje třebechovickým ševcům svůj cechovní řád*, inv. č. 1.

SOkA HK, Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Cechovní počty*, inv. č. 40, kart. č. 1.

SOkA HK, Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Dopis cechmistrů v Brandýse nad Orlicí cechmistrům třebechovickým*, inv. č. 26, kart. č. 1.

SOkA HK, Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Hieronymus Colloredo-Waldsee potvrzuje artikule počestného cechu novoševcovského města Třebechovic hory Oreb nad Dědinou*, inv. č. 2.

SOkA HK, Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Nový rejstřík na příjem a vydání peněz*, inv. č. 38, kart. č. 1.

SOkA HK, Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Opis artikulí cechu novoševcovského z roku 1717*, inv. č. 8.

SOkA HK, Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Opis artikulí pro tovaryše vydaných třebechovickými cechmistry*, inv. č. 7

SOkA HK, Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Osvědčení o vyučení a dobrém chování Jiříku Karši z obce Meřické*, inv. č. 19, kart. č. 1.

SOkA HK, Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Osvědčení o vyučení a dobrém chování Janu Pelikánovi mladšímu*, inv. č. 20, kart. č. 1.

SOkA HK, Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Osvědčení o vyučení Pavlu Kamenickému ze vsi Chvoje*, inv. č. 16, kart. č. 1.

SOkA HK, Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Osvědčení o vyučení a dobrém chování Antonína Lochmana z Třebechovic*, inv. č. 17, kart. č. 1.

SOkA HK, Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Prosebná žádost Václava Šotoláře*, inv. č. 13, kart. č. 1.

SOkA HK, Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Přepis artikulů ševcovského cechu v Dobrušce pro ševcovský cech v Třebechovicích*, inv. č. 4.

SOkA HK, Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Registra cechovní*, inv. č. 10, kart. č. 1.

SOkA HK, Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Registra cechovní*, inv. č. 9, kart. č. 1.

SOkA HK, Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Registra tovaryšská na příjem peněz*, inv. č. 30, kart. č. 1.

SOkA HK, Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Sešit na zápisy tovaryšů a učedníků*, inv. č. 39, kart. 1.

SOkA HK, Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Výuční list Václavu Lochmanovi z Mitrova*, inv. č. 18, kart. č. 1.

SOkA HK, Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Zachovací list Matyáši Roubalovi*, inv. č. 24, kart. č. 1.

SOkA HK, Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Zachovací list Václava Světlíka z Třebechovic*, inv. č. 21, kart. č. 1.

SOkA HK, Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Zachovací list Václava Jeništy*, inv. č. 23, kart. č. 1.

SOkA HK, Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Žádost Jana, sirotka po Jiříkovi Kavovi*, inv. č. 14, kart. č. 1.

SOkA HK, Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Sešit restů (dlužníci)*, inv. č. 34, kart. č. 1.

SOkA HK, Cech tkalců Třebechovice pod Orebem, *Jan Trčka z Lípy potvrzuje třebechovickým tkalcům řád*, inv. č. 2.

SOkA HK, Cech tkalců Třebechovice pod Orebem, *Knihá zápisů na právo mistrovské*, inv. č. 11, kart. č. 1.

SOkA HK, Cech tkalců Třebechovice pod Orebem, *Tkalcovský cech v Hradci Králové sděluje třebechovickým tkalcům svůj cechovní řád*, inv. č. 1.

SOkA HK, Cech tkalců Třebechovice pod Orebem, *Zachovací list Václava Šafáře z České Skalice*, inv. č. 10, kart. č. 1.

SOkA HK, Cech krejčích Třebechovice pod Orebem, *Hieronymus Colloredo potvrzuje cechu krejčovskému v Třebechovicích privilegia*, inv. č. 3.

SOkA HK, Cech krejčích Třebechovice pod Orebem, *Jan Rudolf Trčka z Lípy potvrzuje cechu krejčovskému v Třebechovicích privilegia*, inv. č. 2.

SOkA HK, Cech řezníků Třebechovice pod Orebem, inv. č. 1.

Třebechovické muzeum betlémů

TMB, Cechovní cínová nádoba, sing. 153/81.

TMB, Prapor cechu rozličných řemesel, sign. 130/81.

TMB, Prapor cechu řeznického, sign. 225/81.

TMB, Prapor cechu tkalcovského, sign. 203/81.

TMB, Prapor ševců 1869, sign. 280/82.

TMB, Ševcovská konvice 1610, sign. 156/82.

TMB, Truhlice cechu rozličného, sign. 170/81.

TMB, Žerd' bez datace, sign. 747.

Prameny vydané

Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Hradecko-Bydžovsko, MATUŠÍKOVÁ, Lenka – KUKÁNOVÁ a kol., Zlatuše, Praha 2000.

Berní rula. Kraj Hradecký 2, PEŠÁK, Václav a kol., Praha 1951.

Literatura

BRANDEJS, Čestmír – DUŠKOVÁ, Silvie, *Třebechovice pod Orebem. Sborník vydaný při příležitosti 650. výročí první písemné zmínky o Třebechovicích*, Třebechovice pod Orebem 2008.

DOMEČKA, Ludvík, *Královéhradecko. Místopis soudního okresu královéhradeckého*, Hradec Králové 1928.

EBELOVÁ, Ivana, *Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka*, Praha 2001.

FIEDLER, František, *Česká politika, díl 4., Moderní stát a jeho úkoly – politika agrární, průmyslová, sociální*, Praha 1911.

FLESAR, Antonín, *Poznámky o faře třebechovické*, Hradec Králové 1865.

HALLAMOVÁ, Elizabeth, *Světcí. Kdo jsou a jak vám pomáhají*, Praha 1996.

HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, Cecilie, *Umění a život zapomenutých řemesel*, Praha 1955.

HANSÍKOVÁ, Veronika, *Ševci z Třebechovic, kteří obouvali naše předky*, Třebechovické Haló 5, Třebechovice pod Orebem 2024, s. 16.

HLUBÍNSKÝ, Silva, *Třebechovice pod Orebem. Město vlasteneckých buditelů, místopisná turistická příručka*, Třebechovice pod Orebem 1947.

HOFMANOVÁ, Miroslava a kol., *Třebechovice pod Orebem*, Třebechovice pod Orebem 2004.

HRDLIČKA, Jakub a kol., *Pět století řemeslné symboliky ve sbírce pečetidel a razítek Archivu hlavního města Prahy*, Praha 1999.

JAHNOVÁ, Petra, *Koželuzi a koželužství v Třebechovicích pod Orebem a jejich přínos k rozvoji města*, bakalářská práce na KPVHA FF UHK, Hradec Králové 2022.

JANÁČEK, Josef, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963.

- JANOTKA, Miroslav – LINHART, Karel, *Zapomenutá řemesla. Vyprávění o lidech a věcech*, Praha 1984.
- JAROŠOVÁ, Barbora – LIĐÁK, Petr, *Chvála řemesla*, Rožnov pod Radhoštěm 2009.
- JINDRA, Zdeněk – JAKUBEC, Ivan, *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, Praha 2015.
- KABAŠTA Jan, *Zašlé výroby na Třebechovicku*, Třebechovický zpravodaj 1, Třebechovice pod Orebem 1983, s. 7–8.
- KABAŠTA, Jan, *Z historie třebechovických cechů a živnostenských společenstev*, Třebechovický zpravodaj 4, Třebechovice pod Orebem 1979, s. 12–14.
- KACHNÍK, Josef, *Naši řemeslníci. Jejich život a sociální poměry*, Praha 1912.
- KOLEŠ, Vilém, *Staré Třebechovice. Vlastivědný sborníček pro Třebechovice a okolí*, č.1–35, Třebechovice pod Orebem 1929–1941.
- KOLEŠ, Vilém, *Třebechovické kroniky. Starobylé i novější, smutné i veselé*, Třebechovice pod Orebem 1923.
- KŘÍŽEK, Pavel – ŘEZNÍK, Miloš, *Hrady, zámky a tvrze na Královéhradecku*, Hradec Králové 1992.
- KUČA, Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl VII., Str – U, Praha 2008.
- MELICHAR, František, *Dějiny cechovnictví v Čechách*, Praha 1902.
- MENDL, Bedřich, *Počátky našich cechů*, Český časopis historický 33, 1927, s. 1–20.
- PÁTKOVÁ, Hana, *Bratrstvie ke cti Božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha 2000.
- PETRÁŇ, Josef a kol., *Dějiny hmotné kultury. Díl 1. Část 1. Kultura každodenního života od 13. do 15. století*, Praha 1985.
- PETRÁŇ, Josef a kol., *Dějiny hmotné kultury. Díl 2. Část 2. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995.

- PROBOŠT, František, *Dějiny Třebechovic*, Třebechovice pod Orebem 1920.
- PROFOUS, Antonín – SVOBODA, Jan, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*, díl 4., S – Ž, Praha 1957.
- PŘÍHODOVÁ, Eva a kol., *Textil, oděvnictví, obuvnictví*, Praha 2004.
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, Hradecko, díl II., Praha 1883.
- ŠTÝBROVÁ, Miroslava, *Boty, botky, botičky*, Praha 2009.
- TAUCHMANOVÁ, Tereza, *Jilemnický ševcovský cech v 1. polovině 19. století v kontextu dějin města*, bakalářská práce na KPVHA FF UHK, Hradec Králové 2021.
- URFUS, Valentin, *K cechovní politice v Čechách na přelomu 17. a 18. století a k jejím ideovým zdrojům*, Právněhistorické studie 6, 1960, s. 39–63.
- VANČUROVÁ, Hana, *Holický novoševcovský cech ve světle dochovaných pramenů z let 1664–1868*, bakalářská práce na KPVHA FF UHK, Hradec Králové 2015.
- VOLF, Miloslav – HAAS, Antonín, *Archivní příručka. Sborník přednášek o archivní praxi*, Praha 1948.
- VONDRUŠKOVÁ, Alena – VONDRUŠKA, Vlastimil, *Řemesla a výroba*, Praha 2015.
- WINTER, Zikmund, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, Praha 1906.
- WINTER, Zikmund, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách: (1526–1620)*, Praha 1909.

Jmenný rejstřík

A

Ambrož (kněz) z Hradce Králové 14

B

Barviř Jakub 45

- Václav 45

Bernard Abeles 35

Bílý Jan 31

C

Císař Václav 31

Colloredo-Walsee Hieronym 32, 34

- Jeroným 15

- Rudolf 15

Č

Čejka Jan z Olbramovic 36, 80

Černý Jiří 44, 48

Černý Josef 31

Černý Václav 44, 48

Červenka Jan 55

Čezelka Jan 45

Čížek Václav 19

D

Doležal Jan 40, 45

Doležal Václav 45

Domečka Ludvík 33

Dvořáček Matěj 38

Dvořák Jakub 45

Dvořák Jan 45

Dvořák Jiří 45

F

Fiedler František 10

Flejšman Jiří 55

Franc Prokeš	45
Fuček Pavel	36, 80
H	
Habsburkové	23
- Ferdinand I.	19, 24
- Ferdinand II.	15
- Josef I.	25
- Josef II.	19, 27, 28
- Karel VI.	17, 25, 27, 29
- Leopold I.	25
- Marie Terezie	27
- Rudolf II.	24
Hálová-Jahodová Cecílie	10, 60
Havlíček Simon	44
Háza Jan	45
- Josef	48
Heicman Jakub	55
- Pavel	55
Held Jan Theobald	19
Hemich Rudolf	38
Hlaváčové z Dubé	13
- Hlaváč I.,	13
- Hynek IV. Hlaváč	14
Hloušek Franc	45
- Václav	45
Hoffmanová Miroslava	10
Houvánek Jiří	45
Hrubeš Jiří	45
J	
Jahnová Petra	9
Janáček Josef	10
Janotka Miroslav	10

Jarolim Jan	55
K	
Kalina Mikuláš	55
Kamenický Pavel	41
Karel IV.	22, 29
Karš Jiří	41
Kašek Jan	44, 45
Kaul Jan	16
Kava Jan	45
- Jiří	39
- Tomáš	45
Kavka Jiří	40
- Václav	55
Koleš Vilém	10, 29, 31, 61
Krb Václav	36, 55, 80
Kreitner David	17
Krispinián	50, 64
Kroměšín Přibík z Březovic	14
Kryšpín	50, 64
Kučera Václav	55
L	
Lochman Václav	40, 41, 56, 64
- Antonín	42
- Jakub	40
- Martin	41
- Urban	55
- Josef	55, 56
Lucemburský Jan	13
M	
Macek Jiří	45
- Václav	45
Matuška Jakub	44, 45

- Jiří	45
- Josef	45
Melichar František	60
Mrázek Antonín	45
N	
Nosek Jan	55
- Lukáš	55
P	
Petráň Josef	10
Probošt Jiří	45
- Václav	42, 45, 55
Probůstka Jan	31
Prokeš Jan	45
- Jiří	44, 45
- Josef	45
Prokop Jan	36, 55
Prusové	17
Příhodová Eva	10
R	
Rambousek Jan	55
Rašek Jan	45, 48
Räuner Karel Maxmilián	39
Růžička Matouš	47
Ř	
Řehák Jakub	36, 55
- Jan	40
- Václav mladší	40
- Vít	55
S	
Stejskal Jan	40
Suk Antonín	45
- Karel	45

- Martin	55
- Pavel	45
- Václav	44, 48
Světlík Franc	45
- Václav	38, 44, 45
Svoboda Jan	45
Š	
Šafář Václav	31
Šmidberský Jan	35
- Lukáš	55
Šotolář Václav	39
Švédové	15
T	
Tauchmanová Tereza	57, 58, 60
Trčka Jan Rudolf	15, 32
- Jan	31
- Jaroslav	32
- Mikuláš starší	14
- Vilém	34, 36
- Zdeněk z Lípy	32
Trnka Mikuláš	44
Třeboch	12, 13
Tuček Pavel	55
Václav II.	12
Vančurová Hana	57
Vitouškovi	17, 56
W	
Winter Zikmund	9
Z	
Zelený Josef	32

Místní rejstřík

B

Bednárec 20

Bor (Třebechovice p. Or.) 12

C

Cihelník (Třebechovice p. Or.) 12

Č

České Meziříčí 17, 41

D

Dobruška 15, 34, 35, 36

H

Holice 11, 52, 57–60, 64

Hradec Králové 12, 14, 15, 19, 30–32, 35

Hrnčíře 20

CH

Chvoje 41

J

Jilemnice 11, 57–60, 64

K

Klobouky 20

Končiny 33

Kovářov 20

M

Mítrov 40, 41

N

Na Katovně (Třebechovice p. Or.) 14

Na Obci (Třebechovice p. Or.) 12

Na Tvrzi (Třebechovice p. Or.) 13

Náchod 15, 17

O

Opočno 15

Oreb (Třebechovice p. Or.) 13, 36

Orlické hory	12, 55
P	
Polánky	41
R	
Rychnov nad Kněžnou	41
S	
Smiřice	15
Soissons	50
Staré město (Třebechovice p. Or.)	12
T	
Trutnov	13
Třebechovie pod Orebem	9–20, 29–38, 41, 43, 45, 47, 52–60, 63, 64
Týniště nad Orlicí	41, 63
V	
Vosýk (Třebechovice p. Or.)	12

Seznam příloh

Textové přílohy

- 1) Opis cechovních artikulí z roku 1557
- 2) Opis artikulí cechu novoševcovského z roku 1717

Obrazové přílohy

- 1) Mapa s vyznačením některých významných míst trebechovické historie
- 2) Trebechovická ševcovská korouhev
- 3) Žerd' korouhve ševců
- 4) Ševcovská cechovní konvice
- 5) Cechovní řád pro trebechovické ševce z roku 1558
- 6) Dům pana Lochmana
- 7) Ševci v dílně pana Lochmana
- 8) Boty vyrobené panem Josefem Lochmanem
- 9) Otisknutý článek v trebechovickém časopise Haló

Přílohy

Textové přílohy

1) Opis cechovních artikulí z roku 1557³⁰⁰

Léta Páně 1659 22. října

Vytažené artikule z originálního listu patřícího k poctivému cechu řemesla ševcovského v městě Třebechovicích hory Oreb nad Dědinou nyní i budoucím pánům cechovním k snadnějšímu vyšetření. Což se stalo za povinnosti cechmistrů Jakuba Řeháka, Václava Krba, starších Pavla Fučka, Jana Prokopa, dále poctivých mistrů při cechu v ten čas zůstávajících.

Léta Páně svrchu psaného.

Je toho, kdo se spravuje čistě, cechu prosperuje, kterýž cnosti sobě slibuje, a nade všechno miluje.

Jakož jest přimluvení připsání učiniti ráčil urozený pán Jan Čejka z Olbramovic s povolením urozeného a statečného rytíře pana Viléma Trčky z Lípy, pána našeho milostivého, pana purkmistra a úřadu města Dobrušky o mistry řemesla ševcovského města Třebechovicích, abychom jim pořádku cechu našeho, kteréž držíme a jimi při cechu našem spravujeme a zachováváme, udělili pro dobrou lásku a svornost.

A protož my cechmistři straší i všichni mistři řemesla ševcovského nového měšťané a obyvatelé v městě i na předměstí v Dobrušce vážíce sobě přimluvu nadepsaného pana Jana Čejky z Olbramovic i vůli v tom jeho milosti pána našeho milostivého, též přimluvy pana purkmistra i všeho úřadu i tutěž žádost třebechovických mistrů téhož řemesla ševcovského to činíme z jedné vůle nás všech cechu našeho, a že jim týchž pořádku cechu našeho udělujeme, a to na neřádný způsob ani žádnou jinou věc, aby oni, ježto od nás mají těmi řády se tak spravovali a jich vzývali, aby nám i také cechu našemu k práci nebylo neb k poctivosti i také jim a jich dobrému i jich budoucím.

³⁰⁰ SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Přepis artikulů ševcovského cechu v Dobrušce pro ševcovský cech v Třebechovicích*, inv. č. 4.

Kterýžto řádové artikulové výše položený a sepsaný stojí, při nichž to státi mají slovo od slova takto:

Ve jménu svaté a nerozdílné Trojice, amen.

Všeliká pověst dobrá a dobře zachovalá sluší v lidskou paměť uvedena býti i také vážená pro čest a chválu boží. Nejprve a přede všemi věcmi, aby žádný jiný nyní ani potom v časech budoucích za mistra se v tom řemesla ani přijímán a trpěn nebyl, nejprve slíbí. Tělo a krev Pána našeho Ježíše Krista pod jediným způsobem posvátně přijímati, a to aby skutečně bez veškeré ošemetnosti dokázal.

1 Item v tom cechu a v tom řemesle, aby lidí bludných a od víry pravé Pána Krista poběsých mezi se nepřijímali a v řemesle takovým aby trpění nebyli v obyčejích nižádným.

2 Item každý mistr aby neděli svatou světil podle přikázání božího. Též všechny také dny slavné podle řádu křesťanského k svěcení vyměřené aby zachoval, každého díla nečině ve verštatě svém.

3 Item kdyby se který řemesla toho mezi vámi usaditi chtěl a mistrem býti, ten má list svého urození a zachování, odkud se jest urodil i také kde se jest řemeslu vyučil u mistra, aby za tovaryše dělal rok nebo dvě léta, dobře se choval, a když by toho na vás také dobrým řádem hledal, to buď při rozvážení vašem a ten každý, kdož by měl řemeslo dělati a chtěl, ten má řemeslo na páry obuvi, a to na těchto: Nejprve boty hovězí, druhé telecí, botu od té teletiny a střevíc a punčoch, hovězí panenský střevíc z krajín a toho má rukou dovésti, svačinu udělati mistrům téhož řemesla a libry vosku dáti má dvě do cechu. Než mistrů syn kterýž by v osadě si chtěl řemeslo dělati, ten bez ukázání řemesla bude moci řemesla užívati, svačinu uděluje mistrům téhož řemesla, libru vosku dodá do cechu.

4 Item jestliže by který z mistrů řemesla ševcovského k učení řemesla téhož přijíti chtěl, má a bude povinen, aby toho mládence prvně před mistry starší řemesla postaviti a ukázati, že jest dobrých a zachovalých rodin a řemesla hodný, a když od mistrů přijat bude, libru vosku aby do cechu dal.

5 Item kdyby který z mistrů dobrušských řemesla našeho v Třebechovicích sobě koupil a řemeslo dělati chtěl, nebude povinen řemesla ukazovat nebo svačinu mistrům dělati, libru vosku do cechu dáti má.

6 Item žádný mistr řemesla nikoli obuv na trh vynášeti nemá, pokud od cechmistrů nebude rozkázáno: pakli by to kdo přestoupil a obuv na trh dříve bez rozkázání vynesl, má jemu vzaté býti do cechu.

7 Item když mistři svá řemesla na trh vynesou a vyvěsí, tehdy to cechmistrů ohlídati mají, a poznají-li na kterékoliv obuvi jakou vadu, to vzíti mají a ten, komu vezmou, musí zase od cechmistrů vyplatiti střevíce dvěma penězi bílymi, boty půl grošem a škorně grošem, a to tolikrát, kolikrát se toho dopustil. A to do cechu, aby obráceno bylo na vosk a jiné potřeby a pro spravování těch věcí všech a k stvrzení dobrého pořádku. V témž řemesle dva cechmistrů mají voleni a postaveni býti od pana purkmistra a úřadu jeho milosti pána tak a má se k nim od řemesla chováno býti, a jestliže by se k nim, z jehož řemesla nevážně choval anebo promluvil k nim anebo před nimi ten každý, aby libru vosku do cechu dal.

8 Item přitom také čest kdyby který téhož řemesla hostinský řemeslo své v domě prodával kromě trhu jakéhokoliv, to aby jemu vzato bylo a do cechu zpeněženo. Jestli by který švec všetečné v městě Třebechovicích jeho před městem řemeslo dělati, nečině dosti řemeslu ani od cechmistrů nebyl přijat, všechno, cokoliv v nich zastíženo a nalezeno bude, jest to k ševcovskému řemeslu přísluší, to hned do cechu vzato býti má.

9 Item přihodilo by se, že by který řezník z Třebechovic soused v městě anebo vynosí na panství komukoliv, jakéhokoliv dobytče zabil, by té kůže toho dobytčete ani prosazovati ani kupovati ji nemá, a pakli by proti tomu učiniti směl a takovou kůži zas na prodej koupil a usvědčen byl, má jemu vzata býti a peníze do cechu aby obrácené byly.

10 Item kdyby který švec o kůži v krámech a jiných chtěl by jej předkoupiti, ten každý připadá pokuty do cechu groš bílý.

11 Item žádné kůže, která by na trh přinešena byla, žádný překupník ani kdo jiný sobě k zisku a ševcům k záhubě a újmě kupovati nemá: pakli by to kdo přestoupil a koupil to do cechu, aby jemu vzato bylo.

12 Item cokoliv kůží malých i velkých na vozech přivezou anebo přinesou na trh, buďto sádla na rynku aby svobodně prodával a žádný překupník na zisk a ševcům na újmu aby nekupoval domácí ani přespolní: pakli by to kdo přestoupil a koupil buď na rynku nebo pokoutně v domech to, aby do cechu mu pobráno bylo.

13 Item nám mistrům dobrušským aby nebylo hájeno krámsky koupě v trhu po všech kupovati, též což se dotýče na šky kupování, aby toho nebylo, aby se všichni mohli živiti.

14 Item kožešníci žádných kůží, kterých k svému řemeslu nepotřebují, žádavě ševcům kupovati nemají: a jestliže by který kožešník to přestoupil a kůži jakoukoliv jednu anebo vůz by koupil, přesto by k jeho řemeslu nesloužila, má jemu vzata býti do cechu.

15 Item žádný švec po gruntech milosti pána zámku Opočnu a k Třebechovicím po všech blíže milá řemesla ševcovského nemá dělati, leda by se ševci třebechovskými cechu a pořádku užíval a jako jiný spolucechovní do cechu dosti učinil: pakli by to kdo přestoupil a v tom se jináče zachoval má jemu všechno, co k tomu řemeslu přísluší, vzato a do cechu obráceno býti.

16 Item žádný švec přespolní v městě Třebechovicích v mastných krámech ani doma u řezníků ani kde po všech panství k zámku Opočna příslušejících aby nekupoval kůží velkých i malých ani sádla: pakli by to kdo přestoupil a kdož by koliv koupil to, aby mu pobráno bylo tolikrát, kolikrát by to přestoupení učinil, a do cechu aby bylo dáno. Než co se jarmarků v Třebechovicích dotýče, kdyby od milostivého pána na jeho sjednání byl, ten každý při svých svobodách se zůstává, aby každý domácí i host kůže jakékoliv nebo sádlo a jiné potřeby kupovati, prodávati mohl, a kdež se komu zdáti bude, vézti anebo nésti aby mohl bez překážky všelikteraké.

17 Item dává se moc cechmistrům řemesla ševcovského, ač stala-li by se jaká mezi jich řemeslem a spolutovaryši, pakli by jich srovnati nemohli, mají oběma stranám k právu ukázati: a jestliže by pak který z ševců výstupek učinil a jeho se dopustil proti řemeslu svému, takový buď rok a den řemesla.

18 Item kdož by koliv v Třebechovicích, buďto domácí anebo cizí, řemeslu ševcovskému se vyučil, tomu každému cechmistrři toho řemesla mají a povinni budou dáti svědomí listem, že se jest vyučil a řemeslu podle řádu a zvyklosti dosti učinil.

19 Item co se čeledi týče, tu abyste napomínali, aby se Pána Boha báli a lidi dobré ve vážnosti měli, vámi se spravujíc, když by který u vás dělali a zaháleli, jim u sebe nedopouštějíc a placeni jim, co by který zasluhoval, toho mezi sebou společně povážíc, co by kterému dáno býti slušně mělo, o to se srovnejte.

My cechmistrři a starší i všechen cech rozváží vše z pilnosti a s dobrým rozmyslem i ty všechny kusy a artikule svrchu psané i jeden každý z nich obzvláště a prohlídajíc k tomu pro řád a všelikteré řízení slušně od Pána Boha všemohoucího pochází a moci jeho spravuje se. A že skrze to mezi lidmi dobrá láska a svornost, která jest Pánu Bohu nejmilejší, my tomu výš jmenování cechmistrři i ten všechen cech i všechno řemeslo to jich v lásce a svornosti i v dobrém pokoji po řádem slušným od nás jim vydaným na budoucí časy všichni živnost svou dostatečněji prováděti mohli. Na stvrzení toho všeho i lepší jistotu my svrchu psaní cechmistrři i ten všechen cech se všemi mistry tomuto listu dali jsme přivěsit pečeť cechu našeho. V pondělí před Přenesením svatého Václava

léta od narození Pána Božího 1557.

2) Opis artikulí cechu novoševcovského z roku 1717³⁰¹

Artikule následující:

My cechmířtři a všickni mířtři řemesla nového ševcovského v městě Třebechovicích hory Oreb nad Dědinou vědomost dáváme tímto listem, kdež by koliv čten neb odstavních slyšen byl, že jsou před nás předstoupili do platnosti cechu našeho tovaryši starší a všickni tovaryši řemesla téhož nového ševcovského, žádajíc nás, abychom jim pořádky vypsané z cechu našeho vydali pro varování trestu, pokut i jiných těžkostí. A protož my cechmířtři a všickni mířtři řemesla nadepsaného nemohouce jejich slušné žádosti odepřít, jim jsme pořádky vypsané z cechu našeho vydali, kteréžto pořádky pořádné po artikulích níže psaných takto čísti budou.

I. Nejprve napomínáme Vás jménem celého počestného cechu, abyste se Pána Boha báli, jeho svatá přikázání ostříhali, a je skutečně plnili a zachovávali, obzvláště den nedělní a sváteční byste světili a pobožné při službách božích v kostele byste se najít dali.

II. Pana mistra a paní mistrovou i jejich dítky, jim vždy uctivost prokazovali, též i proti jejich čeládce spurní nikdy nebyli. V tom se vám přísně nařizuje nebo poručuje.

III. Práci své se verštatech, u kteréhokoliv pana mistra jste nebo budete, byste poctivě, spravedlivě a dokonale své práce konaly, též i na procházkách v čas nedělní a sváteční, to jest po službách božích byste se šlechetně chovali, též i v jiných domech, obzvláště šenkovních domech, poctivými slovy se předcházeli, jeden druhého netupili, též sebe ve spolek nehaněli a bratrskou láskou vždy zachovali, to zachovejte.

IV. Kdyby mezi tovaryši anebo mezi synky v hospodě aneb v jiném domě stal se svár neb různice a pranice a přitrefil by se k tomu starší tovaryš a neb jiný tovaryš, tak jsou povinni je mezi sebe vzít a je na tovaryšský závazek pamatovat, by pokoj a lásku zachovali. Pakli by to nechtěli rukou podání to činiti jeden ani druhý, může pozdraven býti pán hospodář toho domu, a za dovolení žádat pro pana rychtáře poslati a oba dva do arestu dáti.

³⁰¹ SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, *Opis artikulí cechu novoševcovského z roku 1717*, inv. č. 8.

V. Vinující neb viník nechť se nedomnívá že již arestýrován byl, že by již trest odbyl, přece jen v tovaryše pokutě zůstává, jakž se na něm vina shledá podle souzení trestán bude.

VI. Vždycky se zlých příležitostí chraňte, byste vždy poctivě a příkladně svým spolutovaryšům za příklad byli, též se varujte zlého a oplzlého mluvení, přísahání i jiného všeho zloání, kteréžkoliv jest proti vůli a příkázání božímu, byste Boha svého stvořitele nikdy nehněvali, toho všeho se nanejvýš chraňte.

VII. Co se pokuty dotýče, totižto pro přestupníky a zlého chování tovaryšům, nepokojných a nevyčvičených, vám se předně takto oznámí.

VIII. Po obědech v neděli jeden každý tovaryš a synek do hospody herberk pořádku přijíti má, pakli by svévolně nepřišel aneb opilý by do společnosti tovaryše, povinen bude pokuty do pokladnice složit, pakli by tovaryš starší toho dopustil, povinen bude dvojnásobnou pokutu.

IX. Než přísně se vám nařizuje, abyste v poctivém a řemeslnickém oděvu neb v plášti chodili, v hospodách i jinde oděvem přikryti byli, též i v obuvi vždycky jako tovaryš se vždy nosili, tak se zachovávejte, kterýž by to přestoupil, buď tovaryš starší neb synek, by tak neslušně a nemravně v hospodě seděl neb i po ulici chodil, povinen bude pokutu dáti, jakž se na něm vina shledá.

X. O tom se vám přísně nařizuje, abyste tovaryšům nepořádných mezi sebou netrpěli, též s nimi žádné společnosti, buď v hospodě neb při jakékoliv schůzce jich se chránili, byste od nich též ke zkažení nepřišli, též se vystřihejte.

XI. Zahálek v dnech všedních abyste se nedopouštěli. Pakli by se kdo toho dopustil, má jej pan mistr pánům cechmistrům oznámit, by on šatlavou neb trestem trestán byl, jakž se na něm vina shledá.

XII. A kdož by koliv s pitím se přeplnil spolu s tovaryšem, přitom že by se zle zachoval, nato jest přísná tovaryšská pokuta, potrestán byl vedle uznání viny.

XIII. Před slavnostními výročími na dvě neděle aneb před jarmarkem žádný vyvandrovat neb vystoupit z práce nemá, kdyby mimo slavností a jarmarkem

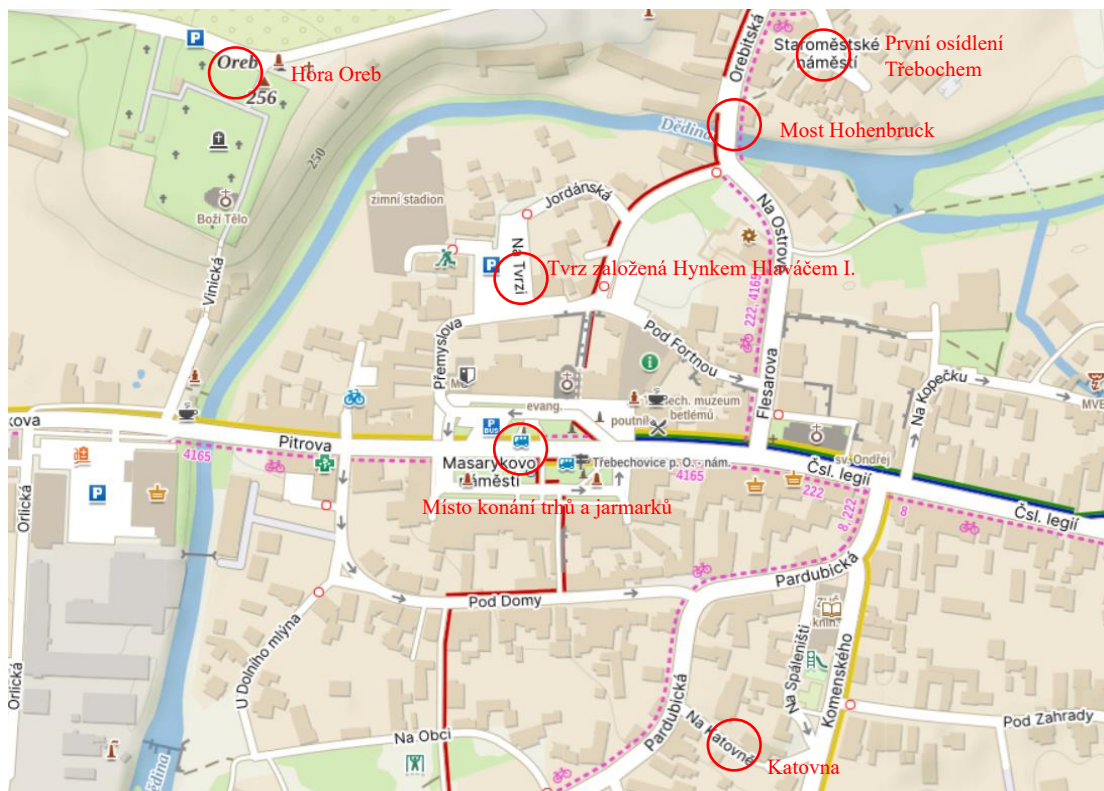
vyvandrovat měl, tehdy aby na dvě neděle nejméně od svého pana mistra, u kterého v práci jest, odpuštění vzal, tak se vždy zachovávejte, to svolujeme.

Protož z počátku nadepsaní cechmistrři a všickni řemesla svrchupsaného že se tak, a ne jinak chovat budete, té naděje jsme.

Na potvrzení toho poctivého pořádku pečeť cechu našeho poznovu přitištěnou jsme dali. Jenž se stalo v Třebechovicích dne 15. dubna 1717.

Obrazové přílohy

1) Mapa s vyznačením některých významných míst trebechovické historie³⁰²



³⁰² Mapy.cz, dostupné online (<https://mapy.cz/s/nasefehfu>), [citováno k 3. 5. 2024]

2) Třebechovická ševcovská korouhev³⁰³



Lícní strana praporu



Rubní strana praporu

³⁰³ TMB, Prapor ševců 1869, sign. 280/82 (foto Veronika Hansíková)

3) Žerd' korouhve ševců³⁰⁴



³⁰⁴ TMB, Žerd' bez datace, sign. 747 (foto Veronika Hansíková)

4) Ševcovská cechovní konvice³⁰⁵



³⁰⁵ TMB, Konvice 1610, sign. 156/82 (foto Veronika Hansíková)

5) Cechovní řád pro třebechovické ševce z roku 1558³⁰⁶



³⁰⁶ SOKA HK, f. Cech ševců Třebechovice pod Orebem, Cech ševcovský v Dobrušce sděluje třebechovickým ševcům svůj cechovní řád, inv. č. 1 (foto Veronika Hansíková)

6) Dům pana Josefa Lochmana³⁰⁷

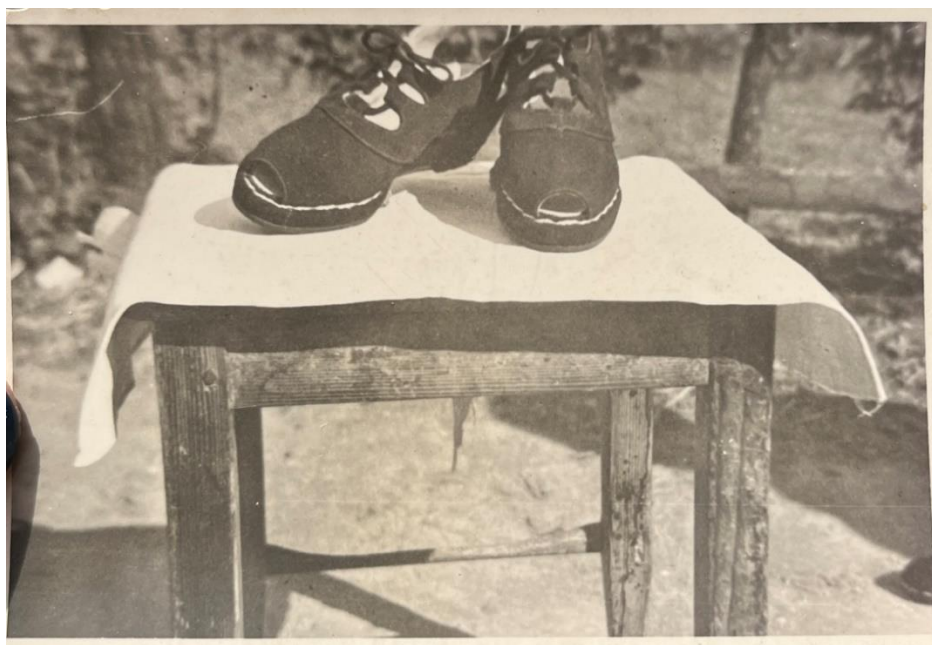


³⁰⁷ Rodinné fotoalbum rodiny Lochmanů

7) Ševci v dílně pana Lochmana³⁰⁸



8) Vyrobené boty panem Josefem Lochmanem³⁰⁹



³⁰⁸ Rodinné fotoalbum rodiny Lochmanů

³⁰⁹ Tamtéž.

9) Otisknutý článek v třebechovickém časopise Haló³¹⁰

16

Třebechovické Haló

a smějící se obecenstvo, z jehož středu se již začalo sem tam ozývat: „kanon, bum!“ Třebechovák rychle strčil fajfku do kapsy, popadl popruhy trakaře a ujížděl, ale nikoliv bez boje. Házel sem tam hlavou volaje: „E-jste tu holt votroci, - hradecký votroci!“

Od těch dob si Třebechováci při každé podobné příležitosti

ti nejen vůči Hradečákům, ale i ostatním posměváčkům tak ulehčovali, neboť „kanon, bum“ se v celém hradeckém kraji ku podivu velice rychle rozšířilo.

A tak se stalo, že i přezdívká „votroku“, „hradecký votroku“ se v krátkém čase, ba současně velice rozšířila a v průběhu doby tak zpopularizovala, že se vůbec ani nepovažovala a nepovažu-

je za nadávku a žije v obecné mluvě dodnes. Kdežto třebechovické „kanon, bum“ zánikem ruční tkalcoviny domácí výroby a spřádáním cukků na ručních kolovratech a úplným vítězstvím textilního průmyslu a vyměněním „kanonýrů“ zašlo a zaniklo skoro načisto.

V městském znaku Třebechovic máme mimo jiné i šest dělových

koulí. Je možné, že i tato okolnost spolupůsobila ke vzniku starodávné přezdívký: Třebechováku! Hej! Kanon bum!

Záznam o původu přezdívek z vlastivědného sborníčku Staré Třebechovice z roku 1930 zpracoval zkrácenou formou pro Haló
Miloš Žák st.

Ševci z Třebechovic, kteří obouvali naše předky

Dnes si při nazouvání obuvi málokdo uvědomuje, jak složitá a náročná byla výroba obuvi v minulosti. Nahlédneme-li do cechovních artikulí třebechovických ševců, nalezneme v nich svědectví o jejich pečlivé práci a snaze o co nejkvalitnější boty. Vše se muselo dělat ručně, od přípravy kůže až po konečné šití. Ševci pracovali v jednoduchých dílnách, obvykle v celém přízemí domu. Mnoho jich pracovalo i doma nebo v podnájmu. Cechovní řád omezoval výrobu na dva páry bot na sklade. Kromě obuvi vyráběli i kožené doplňky, jako pochvy na nože, opasky, řemeny a rukavice. V 17.

století se objevují u obuvi podpatky. K odlišení šlechty od měšťanů sloužil červený podpatek. Chudší lidé pak měli podpatek zhotovovaný ze skládaných vrstev kůže. Měšťané v 18. století si obouvali vysoké kožené boty, nazývané škorně nebo opánky. Ženy nosily dřeváky či střevíce. V tomto století se rozšířila i barevná škála obuvi. Zejména pak fialová, zelená a růžová. Kvalitní obuv byla přenechávána po dvě až tři generace. Nebylo však ničím neobvyklým, když zejména ženy a děti chodily ještě v 18. století bosé. Ještě mnohdy do poloviny 20. století se chodilo občas naboso.

Zavedení manufakturní a tovární výroby v 19. století však postupně vytlačilo drobné řemeslníky z trhu, včetně třebechovických ševců. I když dnes už toto řemeslo ve městě neprožívá svůj zlatý věk, jeho tradice stále žije v několika třebechovických srdcích. Třebechovičtí ševci patřili mezi nejstarší řemesla ve městě. Od roku 1558, kdy si od dobrušských ševců vypůjčili cechovní pravidla, hráli důležitou roli v třebechovickém životě. Reprezentovali svůj cech v průvodech a tvořili součást cechovního uskupení, které zahrnovalo i řezníky, tkalce, krejčí, nádeníky a pekaře. Dnes už si

to těžko představíme, ale dřív bylo náměstí v Třebechovicích plné života. Zněly tam písně, konaly se slavnostní průvody a čtyřikrát ročně se tam konaly trhy. Ševci ale museli čelit také mnoha výzvám, včetně morové epidemie v roce 1679, která z 24 působících ševců zanechala naživu jen 4. I přes tyto těžkosti se jim podařilo přežít a i po zrušení cechovních organizací v roce 1859 nadále prosperovali ve svém řemesle. I když už se dnes boty vyrábějí jiným způsobem, tradice a umění ševců si zaslouží naše uznání a úctu.

Veronika Hansíková

³¹⁰ Veronika HANSÍKOVÁ, *Ševci z Třebechovic, kteří obouvali naše předky*, Třebechovické Haló 5, Třebechovice pod Orebem 2024, s. 16.